

شۆر^ش په نجە مۆرەگان

خەلیل عەبدوللە

١٠١	شەپھ ياسايمەكانى پەزىلەمانى داھاتووی عىراق
١١٢	بۇلى پەزىلەمان لەزىانى سىياسى عىراقى نويىدا
١١٩	پىكەي سەرۋەك كۆمار لەدەستوورى نويى عىراقدا
١٢٤	چۈن دەسەلاتەكانى سەرۋەك كۆمار زىاد دەكىرت
١٢٨	هاوسەنكى دەسەلاتەكان لەدەستوورى عىراقدا
١٣٢	دەسەلاتى دادوھرى فيدرالى لەدەستوورى عىراقدا
١٣٥	دەستە سەربەخۆكان لەدەستوورى عىراقدا
١٣٩	ھەمواركىدىن لەدەستوورى نويى عىراقدا
		بەشى ٦: گۈھەمە: ڭۈرەتى دەستوورى ھېراق
١٤٥	ماھە كانى كورد لەدەستوورى نويى عىراقدا
١٦٢	بايەخى بەرەسمى ناسىنى زمانى كوردى
١٦٤	بايەخى يەكىرىتەوهى ئىدارەكان لە روانگەي دەستوورەوە
		بەشى ٧: سېئەمە: حكىمەتى ھېراق
١٧١	ھەنگاوهە كانى پىتكەيانى حكىمەتى نويى عىراق
١٧٤	پىويسى پىتكەيانى حكىمەتى يەكىنى يىشىمانى عىراق
		بەشى ٨: چوارەمە: ھېراق و ياساى نويى ھەلبىزارەن
١٨١	عىراق و ياساى نويى ھەلبىزارەن
١٩١	پاشکو

پىرسەت

٥	پىشەگى
		بەشى ٩: خوينىنەوهەي دەستوورى ھېراق
٩	ناسىنامى فەريي عىراقى نوى
١٣	تايمەندى سىستەمى فيدرالى عىراق
١٧	فيدرالى لەدەستوورى نويى عىراقدا
٢٣	ھەرىمەكان لەدەستوورى نويى عىراقدا
٢٨	سامانى سروشتى لەدەستوورى نويى عىراقدا
٣٣	پەنسىپى تەواقۇل لەدەستوورى نويى عىراقدا
٣٩	حزبى بەعسى ھەلۋەشاوهە پروسوھى سىياسى
٤٣	شوئىنى سوپا لەدەستوورى عىراقدا
٤٦	دزايدقى تىرۆر لەدەستوورى نويى عىراقدا
٤٩	دەزگانى ھەوالىرى و ئاسايش لە عىراقى نويىدا
٥٣	ماھە مەدەنى و سىاسىيەكان لەدەستوورى عىراقدا
٥٨	ماھە ئابۇرۇيەكان لەدەستوورى عىراقدا
٦١	ماھە كۆمەلایتى و فەرەنگىيەكان لەدەستوورى عىراقدا
٦٥	ئازادىيەكان لەدەستوورى عىراقدا
٧٠	دەسەلاتە فيدرالىيەكان لەدەستوورى نويى عىراق
٩٥	پىكەو دەسەلاتى پەزىلەمانى داھاتووی عىراق

ئەم كتىبە كە كۆمىدلىك وتارى لەخۇر گىرسووه بەشى زۆريان لەرۇۋىنامە و
گۇۋارەكانى ھەرىيە كوردىستاندا بلاپۇنەتھەو، ئەم وتارانە بەشىكىان تايىېتن
بەشىكىرنەوە ماددەو بىرگە كانى دەستوورى ھەمىشەبى عىراق و ئەوانى تىرىشيان
تايىېت بەپرۆسەي سىياسى عىراق و كوردىستان. بەپىويسىتم زانى ھەموويان لەدۇو
تۈرى كتىبىيەكى سەربەخۇدا چاپ بىكم، ھىوادارم سوردەخش بىتت...

نوسىر

پىشەكى:

پرۆسە ئازادىي عىراق، كۆتايى بەرژىمى دىكتاتورى صدام حسین ھىنناو
دەروازى قۇناغىيەكى سىياسى نوپىي والا كرد. لەم قۇناغەدا سەربارى ئاستەنگە
ئەمنى و ئابورى و خزمەتگوزارىيەكان، پرۆسەي سىياسى تارادەيدەك پېشىكەوتىنى
بەخۇيىدە بىننیو. ئەمە جىڭە سەرنجۇچ و تىپامانە لەو ھەلۇمەرجە دۇوارەشدا
هاولۇتىانى عىراق بەھىواو ئومىيەدە لەئايندە دەروانىن. ھەربىيەش بەجۇشۇ
خىرۇشەوە لەماھى كەمتر لەسالىيەكدا بەشدارى سى پرۆسەي دنگىدانىان كرد
لەھەلبىزاردەكانى ۱۰/۱۵ و ۱۲/۱۵ و ۲۰۰۵/۲۰۰۵ و راپرسى دەستوورى
ھەمىشەبى لە ۱۰/۱۵ . ۲۰۰۵/۱۰/۱۵

ئەم سى پرۆسەيان بەرەنگىرىنى پەنجەكانىيان نەخشاند، كە لەشۇرپىشىكى نوپىي
سەرددەم دەچوو، ھەربىيەش جىڭە خۆيەتى بەشۇرپىشى پەنجە مۇرەكان ناوار
دىرىپكىرىت. منىش كتىبە كەم بەو ناوەوە ناونا. ئەنجامى ئەم شۇرپىشە، دامەززانىنى
دامودىزگا رەسمىيەكانى وەك ئەنجومەنلى سەرۇكايەتى و ئەنجومەنلى وەزىران و
پەرلەمان و دەسلەلاتى دادوەرى و پەسەندىرىنى دەستوورى ھەمىشەبى لېكەوتىدە.

بەشى يەكەم:

خويندنهوهى دەستورى عىراق

رهنگاواره‌نگی فرهیی لەبەرکرد. لەدەستوری نویی عیراقیشدا جەخت لەوە کراوه‌تەوە کە عیراق ولايىكى فرهېيەو لەماددەي سىيى ئەو دەستورەدا ئامازە بەوە کراوه کە عیراق ولايىكى فره نەتمەوە فره ئايىن و فره ئايىنزايدە. ئەوەت تىپپىنى دەكريت لەم دەستورەدا بىچگە لەفرەيى نەتمەوەي ئامازە بەفرەيى ئايىن و ئايىنزاش کراوه، ئەوەش خۇي لەخويىدا زىاتر رۇوی فرهېي و جىاوازىيەكانى كۆمەلی عیراقى نىشان دەدات.

ئەوەت جىيگەنى سەرجە لەم دەستورەدا ئەو بىرگەيە ياساي بەمرىۋەبردن دانەنراوه کە دەيكوت گەلى عەرەبى عىرەبى بەشىكە لەنەتمەوەي عەرەب. لەوەش زىاتر ئەوە زىاد کراوه کە عىراق بەشىكە لەجىهانى ئىسلامى و ئەندامى دامىززىنەر و كاراي جامىعەي عەرەبىيەو پابەندى مىساقە كەيدىتى.

ئەگدرچى لەم دەستورەدا جەخت لەفرەيى نەتمەوەي و ئايىنى و ئايىنزايدە كراوه‌تەوە، بەلام عىراق بەشىوەيەكى ناراستەخۆ بەجىهانى ئىسلامى و عەرەبىيەو گىرىدراوه‌تەوە. ئەگدرچى جىهانى ئىسلامى پابەندبۇونى ئەتوتۇ دروست ناكات. بەلام پابەندبۇون بەميساقى جامىعەي عەرەبىيەو، پابەندبۇونە بەماددەو بىرگە كانى كەسايىھەتىيەكى مەعنەوېيەو بەپىي ماددەي يەكى مىساقى جامىعەي ولاتائى عەرەبى ئەو جامىعەيە لەو ولاتە عەرەبىيە سەرەبەخۆيانە پىك دىيت كە ئىمىزايان لەسر مىساقە كە كردووه، هەر بەپىي ئەو ماددەيە هەر دەلتەتىيەي عەرەبى سەرەبەخۆ مافى ئەوەت ھەيدە بېيىتە ئەندامى جامىعەي عەرەبى.

بەم پىيىھە پابەندبۇونى عىراق بەميساقى جامىعەي عەرەبى، بەشىوەيدك لەشىوە كان ناسنامەي عەرەبى پىنده خشىتەوە، بەلام نكۆلى لەبۇونى نەتمەوە كانى ترىش ناكات. بىچگە لەفرەيى نەتمەوەي، لەدەستورى نویي عيراقتدا ئامازەش

ناسنامەي فرهېيى عيراقتى نوى

ئەگەر بەوردى سەبىرى دەستورەكانى پىشىووى عىراقت بىكەين، دەيىنن لەزۆربەي ئەو دەستورانەدا (بىچگە لەدەستورى سالى ۱۹۲۵)، عىراقت بەبەشىك لەنەتمەوەي عەرەب دانزاوه و تەنھاش زمانى عەرەبى زمانى رەسى سەرانسىرىي ولات بۇوه. ئەمەش بەشىوەيەكى رونو و ئاشكرا پىشىلەكىدى مافى گەلى كوردو نەتمەوە پىشكەتەكانى دىكە بۇوه.

لەدواي پېۋەسى ئازادى عىراقت تىزۇ تىپۋانىنى نوى لەسر ئەو مەسەلانە هاتە گۆرپى، نويىنەرانى ھەموو پىشكەتەو و رەنگە جىاجىاكان سەبارەت بەناسنامەي عىراقت گفتۇگۇ مشتومىرى گەرمىان كرد و ئەو راستىيەيان جىيگىر كرد كە عىراق ولايىكى فره نەتمەوەيە.

ھەر لەو چوارچىيەداو لەپىگە (ب) اى ماددەي (۹) اى ياساي بەمرىۋەبردنى دەولەتى عىراقت بۇ قۇناغى گواستنۇددا ئەوەيان جىيگىر كرد كە عىراق ولايىكى فەنەتمەوەيەو تەنھا گەلى عەرەبى عىراقت بەشىكە لەنەتمەوەي عەرەب، ئەوەش بەمانانى ئەوە دىيت كە گەلەكانى ترى چوارچىيە سەنورى عىراقت بەشىكەن لەنەتمەوە كانى خۇيان.

ئەمە بەگۆران و ھەچەرخانىيەكى نوى لەزىيانى سىاسى و دەستورى عيراقتدا دادەنرىت و ئەو بەرگە عەرەبىيە سەپاوهى سەر عيراقتى دامالى و بەرگىنلىكى نوى و

لەھەردوو ماددەی (۴۱ و ۳۹) ئى دەستوردا ھاتنۇوه روخسارى ئازادى فەريي ئايىن و ئايىنزا نىشان دەدات.

بىنچىگە لەفرەيى نەتمەۋەيى و ئايىنى جەخت لەفرە حزبىش كراوهەتەوە و لەسەر شانۇي سىياسى عىراق چەندىن حزب و رېكخراوى سىياسى بەئازادى كار دەكەن. لەبىر رۆشنایى ئەو راستيانەدا دەگەينە ئەو راستىيە كە لەدواي پېرىسى ئازادىي عىراق كۆتايى بەقۇناغى يەك رەنگى نەتمەۋەيى و ئايىنى و حزبىي هات و عىراقى نۇئ بۆتە گۈلدانى رەنگ و دەنگە نەتمەۋەيى و ئايىنى و حزبىي جياوازەكان، ھەرتەمۇش زامنى ئاشتى و ئارامى و ھېشتەنەوەي يەكپارچەيى خاکى عىراقە.

كۆردستانى نۇئ ژمارە (۳۸۷۱) لە ۱/۱/۲۰۰۶

بەفرەيى ئايىنى كراوه. لەو چوارچىۋەيدا ئايىنى ئىسلام بەئايىنى رەسمى دەولەت و سەرچارەيەكى بەنەرەتى ياسادانان دانراوه.

لەو رووھە ئاماژە بەمۇھ كراوه كە نايىت ياسايدىك درچىيت لەگەل حوكىمە نەگۆرە كانى ئىسلامدا ناكۆك نايىت. ھەروھە باسى ئەمۇھە كراوه كە نايىت ياسا دەرچىيت لەگەل سەرەتا كانى ديموکراسى و ماف و ئازادىيە بەنەرەتىيە كانى دەستوردا ناكۆك بىت.

لەبىرچاوجىرىنى نەمەسەلە جىاجىياتە لەدەركەدنى ياساكانا پىويىستى بەتەنسىق و تموافق و رېزگەرنى دىدۇ بۆچۈونە جىاوازەكان ھەيىھ. ھەر لەدەستورى نويىدا جەخت لەپاراستنى ناسانامى ئىسلامى زۆرىنىيە گەلانى عىراق كراوهەتەوە، بەلام لەگەل ئەمۇھە ئايىنە كانى دىكە فەرامۆش نەكراوه و باسى رېزگەرنى پاراستنى مافە ئايىنە كانى تاكە كانى مەسيحى و ئىزىدى و سايىئە مەندائىيە كانى كراوه، ئەمەش روخسارىيە كە دىكە فەريي ئىشان دەدات. ھەر لەچوارچىۋەي بايەخدان بەبوارى ئايىنیدا، لەماددەي (۱۰) ئى دەستوردا جەخت لەرېزگەرنى پاراستنى شوينە پېرۇزۇ مەزارە ئايىنە كان بەئازادى كراوهەتەوە.

ھەر لەچوارچىۋەي پاراستنى رووی فەريي دەستوردا جەخت لەمۇھ كراوهەتەوە كە عىراقىيە كان سەربارى جىاوازى (نەۋىذاد، نەتمەوە، رەسەن، رەنگ، ئايىن، ئايىنزا، رەگەز، باوەر و بۆچۈون، بارى ئابورى و كۆمەللايەتى) لەبەرەدەم ياسادا يەكسانى. بەپىتى ماددەي (۳۹) ئى دەستور، عىراقىيە كان ئازادەن لەپابەندبۇونىان بەكاروبارى كەسايىتىيان بەپىتى (ئايىنیان، ئايىنزايان، باوەرپىان، وىستى خۆيان) بەپىتى ماددەي (۴۱) ئى دەستور ھەوادارانى ھەر ئايىن و ئايىنزايدىك ئازادەن لەنەنجامدانى رېورەسمە ئايىنە كانىيان و بەرپىوه بەردى ئەوقاف و دامودەزگا ئايىنە كان. ئەمە

ئەو پاریزگایه، بۆ هەردوو ریگە کەش دەبیت پاپرسى ھاولاتیانى سنورى ئەو پاریزگایه بۆبکریت.

ئەو حسابە تاييەتىمى كە بۆ بەغداي پايتەخت كراوه بەھۆى ئەمەندي سەرەكى دەسەلاتە فيدرالىيەكانى وەك (سەرۆكايىتى كۆمار، ئەنجومەنى وەزيران، ئەنجومەنى نويىنەران، دەسەلاتى دادوھرى، وەزارەتەكان) لەپايتەختن و دەبیت ئەو ناوەندانە سەربەخۆبى خۆيان ھەبىت لەھەرىتىكى جياو سەربەخودابن و نايىت لەئىز سايىھى ھەرىتىكى تردا ابن، بۆتەمۇد نەكمونە ژىز فشارو كارىگەرى ئەمەنەمۇد.

۲- ھەرىمەكان:

پىتكەتەيە كى ترى سىستەمى فيدرالى عيراق ھەرىمەكانە، ئەمەنەمۇ تىبىنى دەكەتىت تەنها ھەرىمە كوردىستان ھەرىتىكى دانپىتىراوو بەھەسى ناسېنراوه، ئەم ھەرىمە بەپىي ياساي بەرىۋەردىن بەھەسى دان بەھەمۇ دامى دەزگاكانىدا نرابۇو لەپەرلەمان، ئەنجومەنى وەزيران، دەسەلاتى دادوھرى.

دەستورى نوىي عيراقىش جارىكى دىكە ھەرىمە كوردىستانى بەھەسى ناسىيەو بەپىي ماددهى (۱۱۳) ئى دەستور، لەگەل كاركىدن بەدەستورە راستەخۆ ھەرىمە كوردىستان بەھەمۇ دەسەلاتەكانى ئىستايانەوە وەك ھەرىتىكى فيدرال دەناسىت.

بەلام ئايا بەتەنها بۇنى ھەرىمە كوردىستان بەسە بۆ دامەزراىدىنى دەلەتىكى فيدرالى؟

بىڭومان دەستورى عيراق وەلامى ئەم پرسىيارە دەداتەمەو بەپىي ماددهى (۱۱۴) ئى دەستور بۆئەمەوە پايەكانى سىستەمى فيدرالى بچەسپى دەبیت ھەرىمە دىكەش دروست بکریت، ھەرىپىي ئەمادەدەيە دەستور، دەبیت ئەنجومەنى نويىنەرانى عيراق لەيە كەم دانىشتىيدوھ تا شەش مانگ ياسايەكى تايىبەت دەرىكەت

تايىبەتمەندى سىستەمى فيدرالى عيراق

زۆرىمە دەلەتە فيدرالى كان ناوجەكانى سنورى دەسەلاتيان لەسەر بىنەماي ھەرىم دابەشكەردووھ دەسەلاتەكانىان لەنیوان حکومەتى ھەرىمەكان و حکومەتى فيدرالىدا دابەشكەردووھ.

بەلام ئەمەنە تىبىنى دەكەتىت سىستەمى فيدرالى عيراق تايىبەتمەندى خۆى ھەيەو بەپىي ماددهى (۱۱۲) ئى دەستورى نوى سىستەمى فيدرالى عيراق لەسەر بىنەماي (پايتەخت، ھەرىمەكان، پاریزگا نامەركەزىيەكان، بەرىنۋەبەرایەتىيە خۈجىيەكان) دابەشكەراوه

۱- پايتەخت:

بەغدا پايتەختى كۆمارى عيراقى فيدرالى، ئەمەش وادەكت كەتايىبەتمەندى خۆى ھەبىت، ھەرىۋەيش بەپىي ماددهى (۱۲۰) ئى دەستور حسابى تايىبەت بۆ بەغداي پايتەخت كراوه بەسنورى ئىستايەوە دەمیئىتەمەوو ریگەپىيەندا بەرگەي پەنادرىت بچىتە سنورى ھىچ ھەرىتىكەمە. ئەمەش وادەخوازىت كەبەغدا بکریتە ھەرىتىكى سەربەخۆ، ئەمەش بەپىي ماددهى (۱۱۵) ئى دەستور كارىكى ياسايىي و دەستورىيە، چونكە بەپىي ئەمادەدەيە پاریزگايى كىش بەتەنها مافى ئەمەنە ھەيە ھەرىتىك پېڭ بەھىنى، ئەمەش بەدوو ریگە دەبیت، يەكەميان بەدواي ۱/۳ ئەندامانى ئەنجومەنى ئەو پاریزگايى، دووهەميان بەدەنگى ۱۰/۱ ئى دەنگەدرانى

ھەربەپىئى ئەحکامەكانى دەستور دەکریت دەسەللاتەكانى حکومەتى فىدرالى بىرىت بەپارىزگاكان يان بەپىچەوانىو، ئەمەش بەرەزامەندى ھەردوولا دەبىت و ئەنجومەنلىنى نويىندران دەبىت ياسايدى تايىبەت بەو مەسىلەيە دەربکات.

٤- بەرپىوه بەرايەتىه خۆجىيەكان:

بىچگە لەپايتەخت و ھەريم و پارىزگا، ماددەي (۱۲۰) ئى دەستورلىنى ئامازەي بەئىدارەي خۆجىيەتىش كەردووه، ئەمەش كەخۆي لەيەكىيەكى بىچووكدا دەيىنتىدە بۆ بەرپىوه بەردىنى كاروبارى نەتسەو جىاجىياكان دانراوه لموانە توركمان، كىلدان، ئاشورو پىنكەاتەكانى تر، لەچوارچىۋەيداو لموشۇيناندا كە ئەو گەلانمى تىدا نىشتەجىيە و زۇرىنى دانىشتۇانەكەن پىتك دەھىتن، بۇيان ھەيە ئىدارەي تايىبەت بەخۇيان ھەبىت، ئەمەش بەمەبەستى پاراستنى مافە ئىدارى و سىياسى و فېركەدن و رۆشنېرىيەكانىان ئەنجومەنلىنى نويىندران دەبىت ياسايدى تايىبەت بۆئە و مەسىلانە دەربکات و ورده كارىيەكانى بخاتە رۇو.

* كوردستانى نوى ژمارە(۳۸۸۴) لە/۳۱/۱/۲۰۰۶

بۆ دىيارىكىرىنى رېۋوشىنىڭە كانى دەستكىرىدى ھەرىمەكانى تر، ئەو ياسايدىش دەتوانرىت بەدەنگى زۆرىنى سادەي ئەندامانى ئەنجومەنلىنى نويىندران دەركىرىت، ئەمەش خۆي لەخۆيدا ئاسانكارى دانەرانى دەستورە بۆئەوەي بەئاسانى ياساى پىكەيىنانى ھەرىمەكانى تر دەركىرىت.

ماددەي (۱۱۵) ئى دەستورلىش ئاسانكارى تر دەخاتە رۇو بۆ پىكەيىنانى ھەرىمەي تر، بەپىئى ئەو ماددەيە ھەر پارىزگايدىك يان زىاتىر مافى پىكەيىنانى ھەرىمەيان ھەيە، ئەمەش لەسەر داواي ۳/۱ ئى ئەندامانى ئەنجومەنلىنى ئەو پارىزگايانە، ياخود لەسەر داواي ۱۰/۱ ئى دەنگەدرانى ئەو پارىزگايانە بەمەرجىيەك مەتمانى دەنگەدرانى ئەو پارىزگايانە لەراپرسىدا بىدەست بەپىنى.

٣- پارىزگا نامەركەزىيەكان:

بىچگە لەتايمەقەندى بەغداي پايتەخت، بەپىئى دەستورلى عيراق دەکریت ھەر پارىزگايدىكى دىكەي عيراق سەرپەخۆيىت و لەچوارچىۋەيدا خۆي رېنەخستبى، بەپىئى ماددەي (۱۱۸) ئى دەستور بەپارىزگايانە دەگۆرتىت پارىزگا رېكەنەخراوه كان لەھەرىمەيىكدا، ياخود پارىزگا نامەركەزىيەكان. دەستور دەسەللاتى ئىدارى و دارايى فراوان بەوجۇرە پارىزگايانە دەدات بۆئەوەي كاروبارى خۆيان لەسەر بنەماي لامەركەزى بەرپىوه بەرن، دەبىت ئەنجومەنلىنى نويىندرانى داھاتووى عيراق ياسايدى تايىبەت بۆئە و مەبەستە دەربکات و تىيىدا ھەلبىزى ئەنجومەنلىنى پارىزگا و پارىزگارو دەسەللات و تايىبەقەندىييان رۇون بکاتموه.

ھەربەپىئى دەستورلى ئەنجومەنلىنى ئەو پارىزگايانە تارادەيدىك سەربەخۆيى دارايى دەبىت و لەزىئر كۆنترول و سەرپەشتى ھېچ وەزارەت و لايدەنلىكدا نابىت.

لەبىرگەمى سىيىھى ماددەدى چوارى دەستوردا جارىكى تر ناوى فيدرالى دىيت و تىايىدا هاتووه (دامەزراوو دەزگا كانى فيدرالى لەھەرىيە كورستان هەردو زمانى كوردى و عەربى بەكار دەھىين).

لەماددە (٤٥) ئى دەستوردا باسى جىاڭىرىنۇوه دەسەلاتە فيدرالىيە كان كراوه دەيانکات بەسى بەشوه ئەوانىش دەسەلاتە كانى ياسادانار جىېچىكىرىن دادوهرين.

لەماددە (٤٦) ئى دەستوردا ئامازە بەوه دەكتات كە دەسەلاتى ياسادانان لەدۇو ئەخۇمەن پىئىك دىت، ئەوانىش ئەخۇمەن نويىندران و ئەخۇمەن فيدرالىيە، بۇنى دوو ئەخۇمەن ياسادانان يەكىكە لەسىما دىيارە كانى دولەتى فيدرالى. ئەخۇمەن نويىندران پەرلەمانى فيدرالىيە و نويىندراتى سەرچەم دانىشتowanى عيراق دەكتات. ئەخۇمەن فيدرالىيەش ئەخۇمەن نويىندراتى هەرىيە كان و ئەم پارىزگایانە دەكتات كە لەچوارچىيە هەرىيىكدا رىئىك نەخراون، لەبىر ئەمۇدى تەنها هەرىيە كورستان وەك هەرىيەتى كەسى و دانپىانراو بەپىي ياساي بەرتوهبردن وجودى هەيمۇ لەدواي ھەلبىزادنى پەرلەمانى داھاتتو بەپىي دەستورى نوى راستموخۇ وەك هەرىيەتى كى فيدرالى بەھەمۇ دەسەلاتە كانى ئىستايىھە مامەلمى لەگەلدا دەكرى، بەپىي ماددە (١١٤) ئى دەستور پەرلەمانى داھاتوو عيراق لەماوهى شەش مانگدا ياسايدەكى تايىبەت دەردىكەت بۇ پىكھىيەنلىكى هەرىيە كانى تر. هەر لەبىر ئەمۇشە لەماددە (١٣٣) ئى دەستوردا ئامازە بەوه دەكتات كە كاركىرىن بەھۆمە كانى تايىبەت بەئەخۇمەن فيدرالى دوا دەخريت تا ئەم كاتەمە پەرلەمانى داھاتوو عيراق ياسايدەكى تايىبەت لە بارەيەوە دەر دەكتات.

ماددە (٤٨) ئى دەستور دەقى سويندى دەستورىيە خستوتە رwoo، لەم سويندەشدا ئامازە بەپاراستنى سىيىتمى ديوکراسى و فيدرالى ولات كراوه.

فیدرالى لە دەستورى نویى عیراقدا

لەدواي پروسەمى ئازادىيە عيراق و دانانى ياساي بەرتوهبردنى دەولەتى عيراق بۆ قۇناغى گواستنۇوه فيدرالى لەدروشمى سىيىسييەوە مۆركىكى ياسايدى و دەستورى پىيەدەخراو بۇوه سىيىتمى حوكىمانى عيراق، ئەمۇ بىيىجگە لەوهى رەھەندىكى نىيۇدەولەتى وەرگرت و لەپىاري ژمارە (١٥٤٦) ئەخۇمەن ئاسايسى نىيۇدەولەتىدا ئامازە بەوه درا كە سىيىتمى حوكىمانى عيراق فيدرالىيە.

لە دەستورى نویى عيراقىشدا، فيدرالى وەك سىيىتمى سىيىسيي كۆمارى عيراقدا چىسپىيەوە لەچەندىن ماددە بېرىگە ئەم دەستورەدا ئامازە پىدرارە، بەپىيىستى دەزانم تىشكىنە سەر ھەمۇ ئەماددە بېرىگانە دەستورى نوى كەباسى فيدرالى دەكەن.

لە دىياباجى دەستوردا زۆر بەرۇونى ئامازە بە فيدرالى كراوه دەلىت (گەللى) عيراق كە پەيانى بەخۇي داوه بەھەمۇ پىكھاتەو رەنگە كانىيانۇو بەئازادى و ئازەزۇمەندانە بېرىيارى فيدرالىيەتى خۆي بىدات). ئەمۇ لە دىياباجىدا هاتووه باسکەرنىكى رۇون و راشكاوى فيدرالىيە و بەشىۋەيەكى ناراستەخۇش باسى مافى چارە خۇنۇوسىن دەكتات. لەماددە يەكى دەستوردا جارىكى دى ئامازە بەوه دەكتات كە سىيىتمى حوكىمانى عيراق كۆمارى، پەرلەمانى، ديموکراسى، فيدرالىيە. بەوهش بەپىي ئەماددەيە جەخت لە مەسىلەي فيدرالى دەكىرىتىوه.

ئەركەكانى ئەو دەستەيە ئەمانەيە:

- ١- دلنيا بۇون لە بەعەدالىت دابەشكىرىنى بەخشىن و يارمىتى و قەرزى نىيۇدەلتى بە پىيى پىشكى هەر ھەرىم و پارىزگايىك كە لەھەرىمېكدا رىتكەخراون.
- ٢- دلنيا بۇون لەبەكارەيىنان و دابەشكىرىنى دەرامەتى فيدرالى بە باشتىن شىوه.
- ٣- زامنكردنى رۇونى و ئاشكرايى و دادپەرورى لەتمەنگەردنى سامانەكان بۇ حکومەتى ھەرىمەكان يان ئەو پارىزگايىنە لەھەرىمېكدا رىتكەخراون بە گۈۋىرىدى ئەو رىۋەيى كە بىرىارى لەسەر دراوه.
- ئەگەر بەوردى سەيىرى ئەركەكانى ئەم دەستەيە بىكىن دەيىن وەك چاودىروان بەسەر حکومەتى فيدرالى و حکومەتى ھەرىمەكان و ئەو پارىزگايىنە لەچوارچىۋە زامنكردنى مافى ھەرىمەكان و ئەو پارىزگاكانى كە لەچوارچىۋە ھەرىمېكدا رىتكەخراون.
- ھەرىمېكدا رىتكەخراون بۆ ئەدوەي بە دادپەرورى و رۇونى و ئاشكرايى داھاتەكان دابەش بىرى و ھەموان لېيى سوودەندىن، ئەمەش زەمانەتىكى دىكەي دەستورىيە كە ھاوسمەنگى نىوان حکومەتى فيدرالى و ھەرىم و پارىزگاكان رادەگىرىت. ئەم دەستەيەش دامەزراوەيە كى دىكەي فيدرالىيە سىماي فيدرالى دەلتى عىراق نىشان دەدات.
- ماددىي (١٠٤) ئەم دەستور باس لەپىنگەنلىنى ئەنجومەنلى راژەي گشتى فيدرالى دەكت، ئەم ئەنجومەنلە ئەركى رىتكەختى كاروبارى و ھېزىفەي گشتى فيدرالى دەگرىتى ئەستو لەدامەزاندۇن و پلە بەرزىرىنلە، دامەزاندۇن ئەم ئەنجومەنلە فيدرالىيەش روخارييى كى ترى سىستىي فيدرالى عىراق دەخاتە رۇو.
- مادده كانى (١١٢-١٠٦) ئەم دەستور تايىبەتمەندى دەسەلاتە فيدرالىيەكان دەكت و دەسەلاتە ھەسىرىيەكانى حکومەتى فيدرالى و دەسەلاتە ھاوبىشەكانى نىوان دەسەلاتى فيدرالى و دەسەلاتى ھەرىمەكان و پارىزگاكانى دىارىكىردووه، ئەو

لەماددىي (٥٨) ئەم دەستوردا جارىكى تر باسى فيدرالى كراوه و دانانى ياسا فيدرالىيەكان لەچوارچىۋە دەسەلاتە كانى ئەنجومەنلى نويىنەراندا رىز بەندكراوه.

لەماددىي (٦٣) ئەم دەستوردا فيدرالى باسکراوه لە چوارچىۋەيەدا ھاتنۇوه دەسەلاتى جىبەجييىكىرىنى فيدرالى لەسەرۋەك كۆمارو ئەنجومەنلى وەزىران پىك دىت).

لەماددىي (٨٦) ئەم دەستوردا ئامازە بەدەسەلاتى دادورىي فيدرالى و پىشكەتە كانى كراوه و تەۋەش نىشانى ئەدوەي كەسىستىي ولات فيدرالىيە بەپىيى ماددىي (١٠٢) ئەم دەستور دەستەيە كى گشتى دادەمەززىت لەنويىنەرانى حکومەتى فيدرالى و ھەرىمەكان و پارىزگاكانى رىتكەخراولەھەرىمەدا بۇ زامنكردنى مافى ھەرىمەكان و ئەو پارىزگاكانى كە لەچوارچىۋە ھەرىمېكدا رىتكەخراون.

ئەركى ئەم دەستە ئەدوەي كە ھەرىم و پارىزگاكان بەشىۋەيە كى دادپەرورانە لەدامەزگاكانى دەلتى فيدرالى و نىرددە زەمالاتى خويىندۇن وەفدو كۆنگە ھەرىمایتى و نىيۇدەلتىيەكان بەشدارى بىكەن.

دامەزاندۇن ئەم دەستەيە گشتىيە بەپىيى ئەم دەستور، زەمانەتىكى دەستورىيە بۇ ئەدوەي مافە ھەرىم و پارىزگاكان زامن بىرىت. ئەم ماددىيەش سىماي فيدرالى دەلتى ئۆيى عىراق دەخاتە رۇو كەلەچەند ھەرىم و پارىزگاكىيە كى جىا جىا پىك دىت و دەيىت زامنى مافى ھەممۇيان بىكىت.

بەپىيى ماددىي (١٠٣) ئەم دەستور، دەستەيە كى گشتى لەشارەزايانى حکومەتى فيدرالى و ھەرىمەكان و پارىزگاكان پىكىدى، ئەركى ئەم دەستەيە چاودىيىكىرىدىن و تەرخانىرىنى داھاتى فيدرالىيە.

سیستمەي حوكىمانى ھەموار بکات بەسیستمیکى دىكەھى مەركەزى، چونكە ھىچ ھەموار كەرنىيەك بەبى رەزامەندى دەنگى نويىندرانى گەلى كوردىستان ناڭرىت. ئەمە بىيىگەلەوەي كە شىعە كانىشس داڭزى لەسیستمى فيدرالى دەكەن، چونكە ئەوانىش وەك كورد تالاۋى زۆريان لەسايەي سیستمى مەركەزى دىكتاتورىدا چاشتۇوه.

* كوردىستانى نوى ژمارە (٣٨٢٠) لە ١١/١١/٢٠٠٥

دەسەلەتانىشى كە دەمینىتەمە لەچوارچىيە دەسەلەلتى تايىېتى هەرىمەكان رپارىزگا كاندا دەيت. ئەماددانىش جارييەكى تر ئەم راستىيە دەسىلىيەن كە عىراقى نوى دەولەتىيەكى فيدرالىيە.

مادده كانى (١١٢-١٢٢) تايىەتن بەدەسەلەلتى هەرىمەكان و لەماددانەدا باسى دەسەلەلتى هەرىمەكان، پارىزگا نامەركەزىيەكان و بەرىۋەپەرايدىتىيە خۆجىيەكان كراوهەمەروھا لەماددانەدا باسى ئەمە كراوهە لەگەن جىئەجىنەرنى دەستورى نويىدا هەرىمى كوردىستان بە ھەموو دەسەلاتە كانى نىستايىمە بەھەرىمەنىيەكى فيدرال دادەنیت.

مەروھا ئەم دەستورە دان بەمە هەرىمە نويىانىشدا دەنیت كە پەرلەمانى داھاتووی عىراق دەبى لەماوهى شەش مانگ لەدواى دەست بەكاربۇونىمە پېتىكىان بەيىت. ئەم باباتانى لەدوتونى ئەم ماددانەدا هاتۇن جارييەكى تر جەخت لەم دەكەنەوە كە عىراق دەولەتىيەكى فيدرالىيە.

لەپەگەي چوارى مادده (١٢٢) اى دەستوردا ئاماژە بەوهە كراوهە كەنابىت ھىچ ھەموار كەرنىيەك بۆ مادده كانى دەستور بىرىت كە لەدەسەلەلتى هەرىمەكان كەم بکاتىمە. ئەم بېگەيەش دان بەھەرىمەكاندا دەنیت ئەمەش نىشانە بۇنى سیستمیكى فيدرالىيە.

ھەموو ئەم مادده بىرگانى دەستورى نوى كە تىشكىمان خستە سەرىيان ئەم راستىيە دەخەنە روو كەسیستمى حوكىمانى عىراق سیستمیكى فيدرالىيە و ئەمەش لەزۆربەي دامودەزگا رەسمىيەكانى حکومەتى فيدرالى و هەرىمەكان و پارىزگا نامەركەزىيەكاندا رەنگى داوهەندە. هەرىۋەپەش ھەر حکومەتىك لەدەھاتۇردا دەسەلەلتى سىاسى بىگەيەت دەست دەبى لەئىر سايىھى ئەم دەستورەدا كار بکات و بەمەش ناتوانىت خۆي لەبنەماكانى سیستمى فيدرالى بىزىتەمە ياخود ئەم

كورستان به هەموو دەسەلاتە کانی ئىستايىمە وەك هەريمىكى فيدرال دادنرىت و مامەللى لەگلدا دەكريت.

بەپىتى بىرگەي دۇرى ماددەسى (۱۱۳) ئى دەستور دان بەو هەريمىمە نويىانەدا دەنرىت كە دواتىر دروست دەبن. بە پىسى ماددەسى (۱۱۴) ئى دەستور دەبىت پەرلەمانى داھاتووی عىراق لەيەكەم دانىشتىنيوھە تاشەش مانگ بە زۆرىنىھى سادەي دەنگى ئەندامانى ياسايسەكى نوى دەربىكەت بۆ پىكھىتىنانى هەريمىمە نويىكەن.

بەپىتى ماددەسى (۱۱۵) ئى دەستور، هەر پارىزىگايەك يان زىاتىر مافيان ھەيە هەريمىكى پىئىك بەھىنەن، لەسەر داواي دانىشتۇرانى ئەم شوينانە دەبىت راپرسىشى بۆ بىرىت. هەر ھەمان ماددە دو روتكەدى دىيارى كەردووھ بۆ پىكھىتىنانى هەريم. روتكەدى يەكەم: ۱/۳ ئەندامانى هەر ئەنجومەننەك لەئەنجومەننى ئەم پارىزىگايەنە دەيانەوبىت هەريم پىئىك بەھىنەن، دەتوانن داوايەك بۆ ئەم مەبەستە پىشىكەش بەكەن.

دەۋەم: ۱/۱۰ ئى دەنگەدران لەو پارىزىگايەنە دەيانەوبىت هەريم پىئىك بەھىنەن دەتوانن داوايەك پىشىكەش بەكەن.

ئەمەم جىڭەمى سەرخە لەم دو روتكەدى دەستورىكەن بەمە نەكراوه داواكەن پىكھىتىنانى هەريم پىشىكەش بەكەن بىرىت.

بەپىتى ماددەسى (۱۱۶) ئى دەستور، هەر هەريمىكى دەتوانىت دەستورىكەن بۆ خۆى دابىتىت تىيىدا دەسەلات و ئەركەكان و شىتواتى كارېتىكىدىن دىيارى بىكەت، بە مەرجى ئەم دەستورى هەريم لەگەل دەستورى عيراقدا ناكۆك نەبىت و لەبەر رۆشنايى ئەحکامەكانى ئەودا نۇوسرا بىت.

بەپىتى بىرگەي يەكى ماددەسى (۱۱۷) ئى دەستور، هەريمەكان مافى پىادە كەن دەسەلاتە كانى ياسادانان و جىبەجىتكەن و دادوھرىيغان ھەيە، تەنها دەسەلاتە

ھەريمەكان لە دەستوورى نويى عيراقدا

لەدىباچەو چەندىن ماددە بىرگەي دەستورى نويى عيراقدا ئامازە بەمە كراوه كە سىستىمى حوكىمانى عىراق سىستېتىكى فيدرالىيە، بەو پىيەش دەبىت دەسەلات لەنیوان حكومەتى فيدرالىيە حكومەتى هەريمەكاندا دابەش بىرىت، هەريمەكەيان چوارچىوهى سنورى دەسەلاتى بۆ دىيارى بىرىت.

بەپىتى ماددەسى (۱۱۲) ئى دەستورى نويى، سىستىمى فيدرالىيە عىراق دەسەلاتى لەنیوان پايتەخت و هەرمىمەكان و پارىزىگا نامەركەزىيەكان و بەپىوه بەرایتىيە خۆجىيەتىيەكان دابەش كەردووھ.

بەپىتى ماددەسى (۱۲۰) ئى دەستور، پارىزىگاي بەغدا بە سنورى شارەوانى ئىستايىمە پايتەختى سەربەخۆ دەبىت و ناچىتە ئىزىز رەكتىيە هىچ هەريمىكى تىرەو، ئەمەش لەبەر ئەمە كە پايتەخت تايىبەتمەندى خۆى ھەيە و بارەگاي سەرەكى دامەزراوه فيدرالىيەكانى وەك پەرلەمان و ئەنجومەننى سەرۆكايەتى و ئەنجومەننى وەزارەتكەن و ئەنجومەننى دادوھرى فيدرالىيە.

لەبەر ئەمە دەبىت پايتەخت وەك هەريمىكى سەربەخۆ بىت و لەزىز كارېگەرى هىچ هەريمىكى تىردا نەبىت.

سەبارەت بە هەرمىمەكانى تر، لەپىرگەي يەكى ماددەسى (۱۱۳) ئى دەستورى نويىدا ئامازە بەمە كراوه راستەخۆ لەگەل جىبەجىتكەن دەستورەدا هەريمى

- ۵- نهخشہ کیشانی سیاستی تهندروستی.
 - ۶- نهخشہ کیشانی سیاستی فیرکردن و پهروردی گشتی.
 - ۷- نهخشہ کیشانی سیاستی پهیوهندیدار بهسهرچاوه ئاوییه ناخوختیه کان.
- بەپیش ماددەی (۱۱۱) هەر شتىك لە دەسەلاتە حەسرییە کانی حکومەتی فیدرالییەدا نەنۇسراپىت بە دەسەلاتى ھەریم و پارىزگا رېكىنە خراوه کان لەھەریمەكدا دادەنرىت، هەر كاتىك ناكۆكى لەنیوان دەسەلاتى ھاویەشى نیوان حکومەتى فیدرالى و ھەریمە کاندا روو بىدات، كار بە ياساي ھەریم دەكىيت.
- بەپیش ماددەی (۶۲) دەستور، بىچگە لەپەرلەمان ئەنجومەنیکى دىكەي ياسادانان دادەمەززىت بە ناوى (ئەنجومەنی فیدرالى)، ئەم ئەنجومەنە نويىنەرانى ھەریمە کان و پارىزگا رېكىنە خراوه کان لەھەریمەكدا لەخۇدەگىزىت، پەرلەمانى داھاتۇرى عيراق بە زۇرىنىمى دەنگى ۳/۲ ئەندامانى ياسايىكى تايىپەت سەبارەت بە پىكھاتىدى ئەم ئەنجومەنە دەسەلاتە کانى و مەرجە کانى ئەندامىتى تىيىدا دەرەدەكت.
- بەپیش ماددەی (۱۰۲) اى دەستور دەستەيدەكى گشتى دادەمەززىت لەنۇنەرانى حکومەتى فیدرالى و ھەریمە کان و پارىزگا کانى رېكىنە خراوه لەھەریمەكدا بۇ زامنکىردىنی مافى ئەم ھەریم و پارىزگا يانە.
- ئەركى ئەم دەستەيدە ئەودىيە كە ھەریم و پارىزگا کان بەشىۋەيدەكى دادپەرەرانە لەدامۇدەزگا کانى دەولەتى فیدرالى و نىرددە و زەمالاتى خوينىدىن و وەندو كۈنگە ھەریمايدىتى و نىپودولەتىيە کان بەشدارى بىمن.
- دامەزراندى ئەم دەستەيدە گشتىيە بەپیش ئەم دەستورە، زەمانەتىيکى دەستورييە بۇ ئەوهى مافە ھەریم و پارىزگا کان زامن بىكىيت. لەم چوارچىيەيدا دەتوانرىتى

- حەسرییە کان نەبىت كە لە دەستورى عيراقدا بۇ دەسەلاتە فیدرالىيە کانى بىغدا دانراوه.
- بەپیش بىرگەي دووی ماددەي (۱۱۷) ھەرینە کان مافى ھەمواركىردنى ياساي فیدرالىيەن ھەيدە بە مەرجىيەك ئەم ياسايە لەچوارچىيە تايىپەتەندىيە حەسرییە کانى دەسەلاتى فیدرالى نەبىت.
- بەپیش بىرگەي سىيى ماددەي (۱۱۷) دەبىت لەداھاتە دەستكەوتورە کانى فیدرالى بەشىكى دادپەرەرانە تەرخان بىكىيت بۇ ھەریمە کان و پارىزگا کان بۇ تەۋەش دەبىت رەچاوى داھات و پىتادايسىتىيە کان و رىزەدى دانىشتowanى ئەم ھەریم و پارىزگا يانە بىكىيت.
- بەپیش بىرگەي چوارى ماددەي (۱۱۷) دەبىت ھەریم و پارىزگا کان نوسىنگىدە تايىپەتى خۇيان لەبالۇتىخانەو نىپەد دېلە ماسىيە کاندا ھەبىت، ئەمەش بەھەستى بە داداچسونى كاروبىاري رۆشىنبىرى و كۆمەلايەتى و بۇزانەوە ئەم ھەریم و پارىزگا يانە.
- بەپیش بىرگەي پىنچى ماددەي (۱۱۷)، ھەریمە کان دەسەلاتى ئەۋەيان ھەيدە كە لەچوارچىيە ھېزە کانى ئاسايىشى ناخۆدا پۇلىس و ئاسايىش و پاسۇوانى ھەریمەيان ھەبىت.
- بەپیش ماددەي (۱۱۰) اى دەستور، دەسەلاتى فیدرالى و دەسەلاتى ھەریمە کان ئەم بوارانە خوارەوە بە ھاوېشى بەریوە دەبەن:
- ۱- بەرپەرەن و رېكھستنى گومرگە کان.
 - ۲- رېكھستنى سەرچاوه سەرەكىيە کانى وزىي كارەباو دابەشكىردنى.
 - ۳- نهخشە کیشانى سیاستە کانى ژىنگە.
 - ۴- نهخشە کیشانى سیاستە کانى پەرەسەندن و پلاندانانى گشتى.

سامانی سروشی له دستووری نویی عیراقدا

هەموو حکومەتە يەك لەدواي يەكەكانى عيراق بەگشتى و رژىمى بەعس بەتاپەتى بەپىنى دەستوورو ياساكانيان خاوهندارىتى سەرجم سامانه سروشىيەكانى سەرانسەرى عيراقيان بۆ دولەتى ناوەندى مۇنۇپۇل كردىبوو، واتە تەنها دولەت مافى دەرييەنان و بەرھەمەيىنان، فرۇشتن و دابەشكىرىنى داھاتى ئەم سامانانەي ھېبۈو.

تەنائەت زۇربىھى حکومەتە كان بەگشتى و رژىمى بەعس بەتاپەتى هىچ زانيارىيەكى لەسىر داھاتى ئەم سامانە سروشىيەكانى بلاونە كردىتمەدە بەنھىيىنى دولەتى داناوه و وەك مەسىلەيەكى پەيپەست بەئاسايىشى نەتەوەيى سەيىرى كردوو. بىڭومان نەوتى كوردستان وەك سامانىيکى گرنگى سروشى، كە خىروپىرۇ نىعەمەتىكى گورەيە، بۆ كورد مایىە بەلا و شەپە ئاشوب بۇوە، ئەم سامانە لەھياتى ئەھى مایىە پىشىكەوتون و گەشەپىدانى ولاتە كەمان بۇوييەت، مایىە دواكەوتون و كاولىكردنى هەرىمەكەمان بۇوە بۇتە ھۆى بەھىزىكى دامودەزگا سەربازى و ئەمنى و ماكىنەي جەنگى رژىمى بەعس و دايىنەمۇزى درېشەپىدانى جەنگە يەك لەدواي يەكەكانى لەدەزى كورد و ئىران و كوهىت و ھاۋپەيىنان.

ھەربىزىيەش رژىمى بەعس لەگەنگۆ كانىدا لەگەن كورد، ھەرگىز دەستبەردارى ناوچە ستراتىجىيە نەوتىيەكان نەدەبۇو، ھەموو تووانى خۇشى بۆ بەعەرەبىرىنى راگواستن و سەرىنەوەي ناسنامەي نەتەوەيى ئەم ناواچانە خىستبۇوە گەر، ئۇفۇش

ماھەكانى گەللى كوردستان لەرىي نويىنەرانى هەرىمەتى كوردستان لەم دەستە گشتىيەدا زامن بکرىت.

بەپىنى ماددهى (۱۰۳) اى دەستور، دەستەيەكى گشتى لەشارەزايانى حکومەتى فيدرالى و هەرىمەكان و پارىزگاكان پىنكىدى، ئەركى ئەم دەستەيە چاودىرىيەرەن دەرخانىكى داھاتى فيدرالىيە. ئەركەكانى ئەمانەيە:

- ١- دلتىا بۇون لە بەعەدالەت دابەشكىرىنى بەخشىن و يارمەتى و قەرزى نىودەولەتى بە پىي پىشكى ھەر ھەرىم و پارىزگا يەك كە لەھەرىمەتىكدا رىتكەخراون.
- ٢- دلتىا بۇون لەبەكارھېيىنان و دابەشكىرىنى دەرامەتى فيدرالى بە باشتىن شىۋە.

٣- زامنکىرىنى روونى و ئاشكرايى و دادپەرەرى لەتەرخانىكى داھاتى ئەم حکومەتى هەرىمەكان يان ئەم پارىزگا يانە لەھەرىمەتىكدا رىتكەخراون بە گوپەرە ئەم رىزەيەكى كە بېپارى لەسىر دراوه.

ئەگەر بەوردى سەپەرى ئەركەكانى ئەم دەستەيە بکەين دەيىن وەك چاودىپەرەن بەسەر حکومەتى فيدرالى و حکومەتى هەرىمەكان و ئەم پارىزگا يانە لەچوارچىپەرە هەرىمەتىكدا رىتكەخراون بۆ ئەمە بە دادپەرەرى و روونى و ئاشكرايى داھاتى ئەم دابەش بکرى و ھەموان لىي سوودەندىن، ئەمەش زەمانەتىكى دېكەي دەستوورىيە كە ھاوسەنگى نىوان حکومەتى فيدرالى و هەرىم و پارىزگاكان رادەگرىت.

ھەموو ئەم ماددو بېگانى دەستوورى نوى كەپىشتر ئامازەمان بۆ كردن شوين و دەسەلاتى هەرىمەكان لەپەيىكمى دەلەتى نویي عيراق دەخمنە روو.

* كوردستانى نوى ژمارە(۳۸۴۲) لە ۷۵/۱۲/۲۰۰۵

روشنبریسەكان) زۆربەرونی ئامازەت بەو مەسىھەلەيدە کردووە دەلتى (گەلان بۆ جىبەجىكىرىنى ئامانچە كانيان بۆيان هەيە بەئازادى دەست بەسەر سامان و بەرۇبۇمى سروشتى خۆياندا بىگرن).

ئەگەر بەوردى سەيرى ئەم بېرىيە بىكەين دەيىن بەرۇونى ئامازەت بەو کردووە كە گەلان بۆيان هەيە بەئازادى دەست بەسەر سامان و بەرۇبۇمى سروشتى خۆياندا بىگرن، ئەممەش خالىيىكى زۆر گەنگە، چونكە ناوى گەلانى هيئاواه، نەك دەولەتان، بەوش ھەممۇ گەلىك بەبى جىاوازى بۆي ھەيە سوود لەسامانى سروشتى خۆزى وەرىگىرىت، بىگومان گەلى كوردىش دەتسوانى سوود لەو بېرىگە ماۋە ياسايىدە وەرىگىرىت، چونكە عىراق لەسالى (١٩٦٩) دا ئەم دوو پەياننامەيە ئىمزا كردووە لەسالى (١٩٧١) بەرەسمى پەيوهندى پىسە كردووە، ئەمەش عىراق ناچار دەكات كە پابند بىت بەو دوو پەياننامەيە.

بېرىگەي (٥) ئى مادده (٢٥) ئى ياساي بەریوەبردنى دەولەتى عىراق ئامازەت بەو کردووە كە بەرتۇبەردنى سامانى سروشتى عىراق بەراويىز لەگەل حەكمەت و ئىدارەت ھەرىئىم و پارىزگا كان دەبى، ئەمەش مانى اۋايە كەداھاتى سامانى سروشتى كورستان بۆ خەزىنەتى حەكمەتى بەغدا دەگەرىتىمە و لەمۇيە لەگەل داھاتى ھەممۇ عىراقدا بەسەر ھەممۇ ناچەكانى لەلاتدا دابەش دەكىرىت. هەر لەو بېرىگەيدا ئامازەت بەو كراوه كە لە دابېشكەرنى بودجەدا دەبىت دەچاوى وەزىعى ئەم ناچانە بىكىرىت كە لە كاتى رەزىمى پىشۇودا بىبېشكەراون، كە بېپىي ئەم بېرىگەي بىت دەبى ھەرىئىم كورستان پاشكى زىاترى بەرىتى، چونكە ئەم ھەرىئىم لەسەردەمى لەرەزىمى بەعسدا لەھەممۇ ناچەكانى ترى عىراق زىيانى زىاتر لېكەوتە.

ئەگەر سەيرى مادده بېرىگەكانى دەستورى نويى عىراقىش بىكەين، دەيىن ئەم دەستورە تىپوانىنىكى ترى سەبارەت بەسامانى سروشتى هەيە. ياساي

بەمەبەستى ئەمەي رۆژىك لەرۆزان ئەم ناچانە نەيەندەوە سەر ھەرىئىم كورستان و بىنە بنەماي بەھىز بۇنى ژىرخانى ئابورى و رەنگدانەمە لەبەرجەستە بۇنى سەربەخۆزى و جىابۇنەمە ئەم ھەرىئىمەدا ھەبىن.

لەلايەكى تەرە بەپىي دەستورو ياساش ئەمەيان جىيگەر كردىبوو كە خاودەدارىتى سامانە سروشتىيە كان بۆ حەكمەتى ناوهندى دەگەرىتىمە و لەبەر ئەم دەبىت ئەم ناچە نەوتىيانە لەزىر دەسەلات و كۆنترۆلى حەكمەتى ناوهندىدا بىت. هەر لەو چوارچىيەدا بەھەمان شىوھ سەيرى سامانى تاوايش كراوه، بەعسىيە كان لەكتۈگۈ كانيان لەگەل كورد ھەميسە جەختىيان لەمە كردىتەمە كە ئىدارەت ھەردوو بەندىداوی دوكان و دەرىندىخان بەدەست حەكمەتى مەركەزىيەتە بىت و دانيان بىلەدا نەناوه كە ئىدارەت ئەم دوو بەندىداو بەدەست كوردەوە بىت.

ئەمەي جىيگەي سەرچو و تىپامانى قۇولە ئەمەي كە لەمەدۋاي پرۆسىي ئازادىي عىراق و روخاندىي دىكتاتورى بەعس، لەمەرزمى بەھارى ئازادىي عىراقدا، ھېشتا ناچە نەوتىيە ستراتيجىيە تازە ئازاد بۇرە كان نەگەراونەتەمە بۆ ژىر سايىم دەسەلاتى پەرلەمان و حەكمەتى ھەرىئىم كورستان، سەربارى ئەمەش ھەممۇ بەلگەنامە مىزۇوبىي و جوگرافىيە كان جەخت لەسەر كورستانىبۇونى ئەم ناچانە دەكەنمە، كەچى بە ناچە كىشە لەسەر بەھەلپەسىردراوى مائەتمەمە.

مەسىھەلەي مولىكدارىتى سامانى سروشتى بۆ حەكمەتى ھەرىئىم كورستان، مەسىھەلەي كى زۆر رەواو ياسايىيە و تەنانەت پەياننامە و بەلگەنامە كانى نەتەمەيە كەگرتووە كانىش ئامازەيان پىيڭىردووە.

لەرەزىم دەتوانىن ھەردوو پەياننامە نىيەدەلەتى مافە كانى مرۆڤى سالى (١٩٦٦) بەمۇنە بەھېنىمە، كە لەبەندى دووهەمى مادده يەكى ھەردوو پەياننامە كە (پەياننامە مافە مەددەنى و سىياسىيە كان و پەياننامە مافە ئابورى و كۆمەلەيەتى و

تەكىنەلۆزىيائى نۇئى و پېنىسىپەكانى بازارپۇ ھاندانى و بىرىھىننان دەبەستن، ئۇدەش بەمەبەستى ئۇدەپەتى بەباشتىن شىيە سوود بەگەلانى عىراق بگەيدەنلىت. سامانى ئاپىش سامانىيکى سروشىيە و لەم سەردەمەدا بایەخىنلىكى گۈورەي ھەيە و ھېچى ئەوتۇرى لە نۇوت و گاز كەمتر نىيە، كەچى لەدەستوورى نويىدا ناوى ئاپىش شابېشانى نۇوت و گاز نەھاتۇرۇ. بىلگۈ بەپىي ماددهى (۱۱۰) اى دەستوور سەرچاوه ئاپىش ناوخۆزىيەكان لەچوارچىيە تايىبەتمەندىيە ھاوبەشەكانى نىيوان دەسەللاتى فيدرالى و دەسەللاتى ھەرىمەكاندا رىزېمەند كراوه و بەپىي بىرگەي ھەوتەمى ماددهى (۱۱۰) اى دەستوور نەخشە كىشانى سىاسەتكانى تايىبەت بەسەرچاوه ئاپىش ناوخۆزىيەكان و رىيكتىنيان و دايىنكىرنى دابېشكىرنى دادپەرەراندەيان لەدەسەللاتى ھاوبەشى حکومەتى فيدرالى و حکومەتى ھەرىمەكاندا دەبىت و پەرلەمانى داھاتۇرى عىراق لەچوارچىيە ياسايدى كەتا ئەم مەسەلانە رىئىك دەخات.

بەلام بەپىي بىرگەي ھەشتى ماددهى (۱۰۷) اى دەستوور دارشتى سىاسەتكانى تايىبەت بەو ئاوانەي سەرچاوه كانيان لەدەرەھى سنورى نىيۇدەلەتى عىراقە و لەچوارچىيە دەسەللاتە سەرەرەي و قەتىسکراوه كانى حکومەتى فيدرالىيە.

* كوردىستانى نۇئى زمارە (۳۸۲۴) لە ۱۱/۱۶/۲۰۰۵

بەرىۋەبرىنى دەلەتى عىراق ھەموو سامانى سروشىيەكانى بەبىن جىاوازى بەمولىكى گەلانى عىراق لەقەلەم دابۇو. بەلام دەستوورى نۇئى بەپىي ماددهى (۱۰۸) تەنها نۇوت و گازى بەمولىكى ھەموو گەلانى عىراق لەھەموو ھەرىمەپارىزگا كاندا داناوه و ئاماژە بەسامانى سروشىيەكانى تر نەكىدووو ئۇدەش مانى وايدى سامانى سروشىيەكانى تر لەچوارچىيە دەسەللاتى ھەرىمەكاندا دەبن، ياخود بەھاوبەشى لەنیوان حکومەتى فيدرالى و حکومەتى ھەرىمەكاندا بەرىۋە دەبىتىن.

بەپىي بىرگەي يەكى ماددهى (۱۰۹) اى دەستوورى نۇئى، حکومەتى فيدرالى بەھاوبەشى لەگەل حکومەتى ھەرىمەكان و پارىزگا بەرھەمەيىنەكاندا، نۇوت و گاز لەكىلگەكانى ئىستادا بەرىۋە دەبات و دەبىت داھاتى ئەو نۇوت و گازە بەشىيە يەكى دادپەرەرانە و بەپىي رىۋە دابېشبوونى دايىشتowan بەسەر ھەموو ناوجەكانى عىراقدا دابىش بکرىت.

ھەر بەپىي ئەو بىرگەي بەشىك لەداھاتى ئەو نۇوت و گازە بۆ ماۋەيەكى دىاريکراو بۆ ئەو ھەرىمەنانە تەرخان دەكىرىت كەلەسەردەمى رېتىمى پېشىۋودا زيانيان لېكەوتۇرۇ و بەناردوا لەداھاتى ئەو سامانى خۆمالىيانە بېبەشكراون. ھەر بەپىي ئەو بىرگەي دەبىت بەشىيە يەكى ھاوسەنگو دادپەرەرانە پەرە بەھەموو ناوجە جىاجىا كانى ولات بدرىت، ئۇدەپەت لەم بىرگەيدا ھاتۇرۇ بەياسايدى تايىبەت رىئىك دەخرىت، ئەم ياسايدىش لەلایەن پەرلەمانى داھاتۇرى عىراقەمە گفتۇرۇ لەسەر دەكىرىت و بېپارى لەسەر دەدرىت.

بەپىي بىرگەي دووى ماددهى (۱۰۹) اى دەستوورى نۇئى، حکومەتى فيدرالى و حکومەتى ھەرىمەكان و پارىزگا بەرھەمەيىنەكان پېتىكەو نەخشە سەراتىيىجى بۆ بەرە پېشىرىدىنى بەرھەمەكانى نۇوت و گاز دادەتىن و بۆ ئەم مەبەستەش پىشت بە

حکومەتى هەريمەكان و پارىزگا كان و شارهوانىيەكان دابەش دەكرى، ئەوەش يەكىكە لەتاپەتمەندىيەكانى بىنەماي ديموکراتييەتى تەوافقى. لەماددەي (٣٦) يىاساكەدا بەشيوەيدەكى ناراستەخۇ ئامازە بەودەكەت كە كەمینەكان لەئەنجومەنى نىشتەمانى مافى قىتۇيان ھەيءە، ئەوەش بەوهى كەمەرجى ئەوەي دانادە كە دەبى ئەنجومەنى سەرەكايەتى بەزۆرىنىيە ٣/٢ دەنگى ئەندامانى ئەنجومەنى نىشتەمانى ھەلبېزىدرى كە ١٨٤ دەنگى لەكۆى ٢٧٥ دەنگە كە ئەنجومەنى نىشتەمانى دەۋى. ئەمەش وا دەخوازى كە ھەلبىزادنى ئەنجومەنى سەرەكايەتى بەتەوافق بىت لەتىوان نويىندرانى گروپە سەرەكىيەكانى كوردو عەرەبى سوننەو شىعەدا. ھەر لەماددەي (٣٦) يىاساكەدا جارىيەكى تر ئامازە بەپرنىسيپى تەوافق كراوه لەپەركەيدا باسى ئەوە دەكەت لابردەنى ئەندامىيەكى ئەنجومەنى سەرەكايەتى پىويسىتى بە ٣/٤ ئەنگى ئەندامانى ئەنجومەنى نىشتەمانى ھەيءە كە ٢٠٧ دەنگى لەكۆى ٢٧٥ دەنگى ئەنجومەنە كە دەۋى.

ھەر لەپەركەي (ج) يى ماددەي (٣٦) يىاساكەدا باسى ئەوە دەكەت، كە دەبى بېپيارەكانى ئەنجومەنى سەرەكايەتى بەكۆى دەنگ (الاجاع) دەربكرى، ئەمەش وا دەكەت ھەممۇ بېپيارەكانى ئەنجومەنە بەتەوافق و بەرەزامەندى سەر كۆمارو ھەردوو جىيڭەكەي دەربچى، كە ھەريمەكەيان سەربەنەتەوەو مەزھەبىكى جىاوازى دەتوانى مافى قىتۇ لەدژى ھەر بېپيارېك بەكاربەيىن كە لەكەل خواستەكانىان نەگۈنجى. بېپىي بېركەي (أ) يى ماددەي (٣٨) يىاساكە، ناونانى سەرەزك وەزيران و ئەنجومەنى وەزيران، پىويسىتى بە كۆى دەنگى ئەنجومەنى سەرەكايەتى ھەيءە، ئەمەش ھەر پىويسىتى بەتەوافق ھەيءە.

لەدواي ئەوەش پىويسىتە ئەنجومەنى نىشتەمانى بەزۆرىنىيە رەھا ٣/٢ دەنگى ئەندامانى مەتمانە بە سەرەكى ئەنجومەنى وەزيران و وەزيرانى كاپىيە كە بېھەخشى،

پرنىسيپى تەوافق لە دەستوورى نويى عيراقدا

دواي پرۆسمە ئازادى عيراق كۆتاپى بەسیستەمى شولى و تاكە حزبى و تاكە سەركەدەيى هات. تىزوتىپرانىنى نوى بۆ حوكىپانى هاتە گۆرپ و دەروازەيدەكى نوى بۆ ژيانى ديموكراسى و فەرەحزبى والا بۇو.

ئەزمۇونى ئەنجومەنى حۆكم نۆبەرە ئەو ھەلۈمەرچە نويىيە بۇو. ئىدى لەمۇ كاتەوە پرنىسيپى تەوافق وەك پرنىسيپىكى نويىي كارى سیاسى بەرجمەستە بۇو. بەو پىيە زۆرىيە لايەنە سیاسىيە جىاچىا كانى سەرانسەرى عيراق بەپىي سەنگ و قورسايى خۆيان نويىندريان لەئەنجومەنى حۆكمدا دىيارىكرا.

ھەر لەسەر دەمى ئەنجومەنى حۆكم و لەكتى پىكھىنلىنى يەكمىن كابىينى ئەنجومەنى وەزيراندا لەسەر بىنەماي تەوافق پۇستە كان دابەشكرا. دواترىش لەدواي گەرانەوە سەرەدەر بۆ عيراق، ئەنجومەنى سەرەكايەتى و ئەنجومەنى وەزيران و ئەنجومەنى نىشتەمانى لەسەر بىنەماي تەوافق پىكھات.

دانانى ياساي بەپەريوەبردنى دەولەتى عيراق بۆ قۇناغى گواستنەوەش ھەر بەرەنجامى تەوافقى ئەندامانى ئەنجومەنى حۆكم بۇو. خودى ياساي بەپەريوەبردنى دەولەتى عيراقىش لەچەند ماددەو بېركەيە كىدا جەختى لەسەر پرنىسيپى تەوافق كەردىتەوە. لەماددەي چوارى ياساكەدا باسى ئەوە دەكەت كە سیستەمى حۆكمپانى عيراق سیستەمەكى فيدرالىيە، ئەوەش خۆى لەخۆيدا دانانە بەبىنەماي تەوافقدا، چونكە بېپىي سیستەمى فيدرالى دەسەلاتە كان لەنیوان حکومەتى فيدرالى و

حکومهتى هەریمەكاندا دابدش دەكريت، ئەمۇش يەكىكە لە سىماو تايىيەتمەندىيەكانى دېوکراتىيەتى تموافقى.

بەپىتى بېرىگەي سىيى ماددهى (٥٨) اى دەستور، پسەندىرىنى پەياننامەو رىيكمەتنىماھ نىيۇدەلەتتىيەكان لەپەرلەمانى عىراق بەپىتى ياسايدىك رىتك دەخريت، ئەمۇش پېتۈيستى بەزۆرىنە ٣/٢ دەنگى ئەندامانى پەرلەمان ھەدىيە كە دەكاتە ١٨٤ دەنگ لە كۆي ٢٧٥ دەنگەكەي پەرلەمان بەدەستەتىنانى ١٨٤ دەنگ بەپىتى بەدەنگو تموافقى نويىمنانى پېتكەاته سەرە كىيە كانى پەرلەمانە.

بەپىتى بېرىگەي نۇرى ماددهى (٥٨) اى دەستور، راگەيىاندىنى جەنگو بارى نائاسىيى لەسىر داخوازىي سەرۆك كۆمارو سەرۆكى ئەنجومەنلى وەزىران و بەرەزامەندى زۆرىنە ٣/٢ دەنگى ئەندامانى پەرلەمان دەبىت، ئەمەش بەنمایەكى دىكەي تموافقە.

بەپىتى ماددهى (٦٢) اى دەستور، بىيچەگەلە لەپەرلەمان، ئەنجومەنلىكى دىكىدى ياسادانان دادەمىززىت بەناوى ئەنجومەنلى فیدرالى ئەم ئەنجومەنە نويىمنارا يەتى ھەریمەكان و پارىزىگا رىيکەخراوه كان لەھەریمەكدا دەكات. بۇ پېتكەينانى ئەم ئەنجومەنە پېتۈيستە پەرلەمانى داھاتوو عىراق ياسايدىك بەزۆرىنە ٣/٢ دەنگى ئەندامانى دەربىكتات. ئەمەش روخسارىكى دىكىدى بەنمای تموافقى دەستورى نويىيە بەپىتى ماددهى (١٣٣) اى دەستور حوكمة كانى تايىيەت بەكارپىكىرىنى ئەنجومەنلى فیدرالى دوادەخريت تا ئەم كاتى پەرلەمانى داھاتو بېيارىيەك بەزۆرىنە ٣/٢ دەنگى ئەندامانى بۇ ئەم مەبەستە دەردەكتات.

بەپىتى ماددهى (٦٧) اى دەستور، پەرلەمانى عىراق بەزۆرىنە ٣/٢ دەنگى ئەندامانى لەناو پالىتۇراواني پۆستى سەرۆك كۆماردا سەرۆكىك بۇ ولات ھەلەبىزىرىت، ئەمەش سىمايەكى دىكەي بەنمای تموافقە. بەپىتى بېرىگەي يەكەمى

كە ئەمۇش ھەر بەتمەوافق دىتە دى. بەپىتى بېرىگەي (ھ) ماددهى (٤٤) اى ياساکە ئەنجومەنلى سەرۆكايەتى دەسەلاتى دامەزرانىدىنى ھەر حەوت ئەندامەكەي دادگاي بالاى فیدرالى ھەدىيە كە دادگايەكى گەرنگەو كىشەنە نېوان دەسەلاتى فیدرالى ھەریمەكان چارەسەر دەكەت و دەسەلاتى شىكىرىنەوەي دەستورى ھەيە، بېتۈگمان دانانى ئەم حەوت دادورەش، ھەر دېبى بەتمەوافقى ئەندامانى ئەنجومەنلى سەرۆكايەتى بىن.

لەدواي ھەلەبىزادنى پەرلەمانى عىراقىش جارىتى دىكە پۆستە بالاكانى ئەنجومەنلى سەرۆكايەتى و سەرۆكايەتى ئەنجومەنلى وەزىران و سەرۆكايەتى كۆمەلمى نېشتىمانى لەنېوان لىستە براوه كانى پېتكەاته سەرە كىيدەكاندا بە تموافق دابېشكرا.

دەستورى نۇرى عىراق كەلەلايەن زۆرىنە گەلانى عىراققۇو لەپەرسىدا دەنگى لەسەر دراو پەسەند كرا، لەچەندىن ماددهو بېرىگەيدا ئامازەي بەپەنسىپى تموافق كردووە. تەنانەت پەنسىپى تموافق رەھەندييەكى ياسايبى نىيۇدەلەتى كەپىش چوارچىۋەيدا بېيارى ژمارە (١٥٤٦) اى ئەنجومەنلى ئاسايشى نىيۇدەلەتى كەپىش نۇوسىنەوەو پەسەندىرىنى دەستورى نۇرى دەرچوو، جەختى لەوە كەردىزتەوە كە دەبى ئەم دەستورە لەسەر بەنمای تموافق دابېرىت و مافى ھەممۇ پېتكەاته كانى تىيدا پارىزراو بىت.

لەبىر رۆشنایى ئەم راستىانىدا دەتوانىن دەستورى نۇرى بەدەستورىتىكى تەواذقى ناودىئر بىكەين، بۇ سەلەنندىنى ئەم تىزەش ھەممۇ ئەم ماددهو بېرىگانە دەستورى نۇرى دەخەينە روو كەتەعېير لەپەنسىپى تموافق دەكەن.

ماددهەكانى (١١٢) اى دەستور ئامازە بەو دەكەن كە سىستىمى حوكىمانى عىراق سىستەمەكى فیدرالىيە، ئەمۇش خۇى لەخۆيدا دانانە بەپەنسىپى تەواقىدا، چونكە بەپىتى سىستىمى فیدرالى دەسەلاتەكان لە نېوان حکومەتى فیدرالى و

هله‌بزاردنی ئەم ئەنجومەنە بەيەك لىست و بەزۆرىنەي ۳۲ دەنگى ئەندامانى پەرلەمان دەپىت، ئەممەش وادخوازىت كە نويئەرانى پىكھاتە سەرەكىيەكان لەپەرلەمان بەپىي بنەماي تموافق لەسەر پالىتاراوانى سەرۋەك كۆمارو دوو جىتىگە كەدى رېنگ بىكەون.

به پیشی خالی (ج) ای برجکه‌ی دووی مادده‌ی (۱۳۴) ای دستور، لابردنی هدف
ئندامیک لهدندامه کانی ئەنجومدنی سەرۆ کایمەتی به‌ھۆی ناپاکى یا ناشایستەبیه و
پیویستی بەزۇرىنەمی ۳/۴ ئەنگى ئەندامانى پەرلەمان ھەبە، ئەمەش بەمایه کى
دیكەی تەوافقە کە تارادەيدك پیویستی بەکۆدەنگى نوینەرانى پىکھاتە
سەرە، كىسە کان، ناو بەرلەمان ھەدە.

به پیشی برجمی چواره‌همی مادده‌ی (۱۳۴) ای دستور، دهرکدنی برپاره‌کانی
نهنجومنی سه‌رژ کایدتی به کوئی دنگ دهیت ئەمەش واده‌خوازیت که هەممۇ
بېپاره‌کانی ئەنجومنە بەتىوافق و رەزمەندىي سەرۋەك كۆمارو ھەردۇو
جىڭىرەكى دەرىچىت کە رەنگە ھەرييەكەيان سەر بېپىكھاتەيەكى جىاوازىن و
ھەرييەكەشيان مافى قىتۇرى ھەر برپارىتكى ھەيە کە لە گەلن خواتى پىكھاتەكەيدا
نەنگ خېتىت. ئەمەش، وەخسا، سىمايەك دىكەم، نەھمەم، تەۋافقە.

هموو ئەو بىرگە ماددانىي كە ئامازەمان پىكىردن و ھەر يەكىيان بېشىۋەيدىك لە
شىۋەكان تەعبىر لە پىنسىپى تەوافق دەكەن و ئەو راستىيە دەخەنە روو كە ئەم
دەستورە نوئىيە دەستورىيەكى تەواقىقىيە، بەوهش دەتوانىت ھاوسەنگى نىتون
ھەممە، سېكىياتەكان، كە مەلە، عراق، ساپى، بىت، امىن، مافە كانىسا، بى بىت.

* کوردستانی، نوی ژماره (۳۸۲۲) / ۱۱ / ۱۴ / ۱۴۰۵

ماددهی (۱۳۴)ی دستور دستهوازهی (نهنجومنی سهروزگایه‌تی) جیگهی دستهوازهی (سهروزگی کومار) دهگریته و که لمهه برگم مادده‌یه کی دستوری نویدا هاتبی و دوای یدک خولی هله‌لیزاردن کار به حوكمه تایبه‌تیه کانی سهروزگ کومار دهگریت.

به پیش از اینکه دادگاهی مادده‌ای (۸۹) دستور اخراج شیوازی دستیشان کردند و
کاری دادگای فیدرالی به یا سایه ک ریک دخیریت، تمویل یا سایه مش بجزئیتی می‌باشد که
دنهنگی نهندامانی پدرلهمان پسند ده کریت. همه‌ش شیوازی توافق نیشان ده دات.
به پیش از اینکه دادگاهی (۱۲۲) دستور ده کریت پرسیپه
نه ساسیه کانی بهشی یه که مواف و نازادیه کانی بهشی دووه‌می دستور لهدوای
دو خولی هله لبشاردنی یه ک لهدوای یه ک همه‌وار بکرین، نهودش پیویستی
بهره زامندی (۳۲) دنهنگی نهندامانی پدرلهمان و راپرسیی گشتی گمل و ره زامندی
سرروک کومار هدیه. هم بره که یه چهند بنه‌مایه کی توافقی لهدنگی (۳۲)
نهندامانی پدرلهمان و راپرسیی گمل و ره زامندی سرروک کوماری لهدخوکر توهه.
به پیش از اینکه دادگاهی (۱۳۱) دستور، پدرلهمان ده توانیت بجزئیت
دنهنگی نهندامانی، دستیه نیشتمانی بالای ریشه کیشکردنی به عس لهدوای
نه ایونه، کاره کانه، هله دشنیتته و.

به پیشی برگردی دووی مادده‌ی (۱۳۲) ای دهستور، پدرلهمان دهتوانیت بهزورینه‌ی
دنهنگی ۲|۳ ای ئەندامانی، دهستمی داواکاری مولکداری هەلۆهشینیتبوه.
هەلۆهشانووه ئەو دوو دهسته‌یه بهزورینه‌ی ۳|۲ دنهنگی ئەندامانی پدرلهمان
دېعەتنىكى، دېكەي بىنەماي تەھۋاق نىشان دەداد.

سدره کایا تی هله ده بزیریت که له سدره رکی دهوله ت و دو جنگره که هی پیک دیت،
به پیش برگه دوووی ماددهی (۱۳۴) دهستور، پهله مان ټه ځومه نهی

بو وەلامی ئەم پرسیارە دەبىت پشت بە بنەمای ياسایي بېبىتىن.
 لەدواي پرسەئى ئازادىي عىراق و لەسەردىمى دەسەلاتى كاتى ھاویەياناندا پۆزلى
 بىرىمەر ياسايى دەستەئى بالاى نىشتمانى رىشەكىشىركەن بەعسى دەركەد. بېپىي ئەم
 ياسايىه حزبى بەعس هەلۋاشايەوە قەددەغە كراو بېپارى رىشەكىشىركەن درا.
 لەچەندىن ماددەو بېگەي ياسايى بەرىيەبردنى دەولەتى عيراقدا ئاماژە بەوە كراوه
 كە پالىوراوانى پۆستە بالاكان نايىت لەتاوابنبارانى رژىمى بەعس بن و دەبىت
 بەلايمىنى كەممەوە ماوەي دەسال بەر لەرۇخانى رژىم وازيان لەحزبى بەعس ھېنباي.
 بېپىي بېگەي يەكى ماددەي (۱۳۱) ئى دەستورى نوبىي عيراق جارىيەكى دىكە
 دەستەئى نىشتمانى بالاى رىشەكىشىركەن بەعس وەك دەستەيدەكى سەرىيەخۇ
 بەردەواام دەبىت لەسەر كارەكانى و ھاوئاھەنگى دەكات لەگەل دەسەلاتى دادوھرى
 دەزگاكانى جىيېجىتكەن ئەم دەستەيدە بە پەرلەمانى عيراققا پەيوەست دەبىت.
 بېپىي بېگەي سىيەمى ماددەي (۱۳۱) ئى دەستور پالىوراوانى پۆستە بالاكانى
 دامو دەزگاكانى فيدرالىي و ھەرىتەكان و پۆستە بالاكانى تر نايىت لەو كەسانە بن
 كە حوكىمى ياسايى رىشەكىشىركەن بەعس دەيانگرىتىمۇ.
 بېپىي بېگەي دووهمى ماددەي (۱۳۱) ئى دەستور، تەنھا پەرلەمان بۇي ھەيدە بە
 زۆرىنەمى ۲/۳ ئى دەنگى ئەندامانى دەستەئى نىشتمانى بالاى رىشەكىش كەدنى
 بەعس لەدواي تەواو بۇونى كارەكانى ھەلۋەشىتىمۇ.
 بېپىي ئەمە مەمواركەرنىمى كە بەر لەچەند رۆزىك لەسازدانى راپرسى
 لەرەشىنوسى دەستورى ھەميسەبىي عيراقدا كرا بېگەي پېنجمەم و شەشم بۆ ماددەي
 (۱۳۱) ئى تايىبەت بە رىشەكىش كەدنى بەعس زىاد كرا.

حزبى بەعسى ھەلۋەشاوه و پرسەئى سىياسى

حزبى بەعس لەسالى ۱۹۶۸ دا لەرىيى كودەتاي سەربازىيەوە دەسەلاتى سىياسى
 گرتە دەست. ئەم حزبە لەو كاتەدە تا رۆزى ۹ نىسانى ۲۰۰۳ كە بەزبىرى ھېزى
 سەربازى ھاپەيانان روخيىنرا، گەورەترين تاوانى بەرامبەر بە گەلانى عيراق
 بە گشتى و گەللى كوردستان بە تايىبەتى ئەنجام داوه، ئەمە سەربارى ئەمە كە
 خويىناوەتىن شەھرى لەگەل گەللى كوردستان و دەولەتانى (ئىران و كويت) دى
 دراوسىدا كەدووه.

بەھۆى سىياسەتە دزىيە كانى ئەمە حزبە بەشىكى زۆرى گەلانى عيراق و گەلانى
 دراوسى زەرەمنەد بۇون و تا ئىستاش بىرىنە كانى شوين كەلبى سەرانى ئەمە حزبە
 سارىزىنەبۇون خويىيان لىيەدە چۈرى، ئەمە بىيچەگە لەمە كە پاشماوه كانى ئەمە رژىمە
 خوييان لەتۇرۇ باندە تېرىزىستە كاندا رېكخستۇو بە ناھەق خويىنى ھاولەتىيانى
 بېتاتوانى ئەم ولاتە دەپېشىن و زەرەرو زيانى گەورە لەسامانى مادى و مەزىي عيراق
 دەدەن.

حزبىك كە ئەمە تۆمارى رابردوو بىي و پاشماوه باندە كانى ئەمە ھەلۋىيىستى
 ئىستاتيان بېت، ئاييا دەكىيەت ئەم درېندا نە لەپرسەئى سىياسى نوبىي عيراقدا جىنگكىيان
 بىكىتىمۇ كە ھەندى كەس و لايەن بانگەشەي بۆ دەكەن.

بەپیش ئەم ماددەو بىرگە ياساييانە ئامازەمان پىكىردن و لەبەر رۆشنایى
دەستورى نوبىي عيراقدا لەرروى ياساييمەوە رېڭە نادريت حزبى بەعسى هەلۋەشاوه
بەناوى خۆيەوە يان هەر ناوىيکى تىرەوە بىتىمەوە ناو پرۆسەي سىياسى و دىموکراسى
عيراق. ئەم حزبە بە حزبىيکى قىزەوەن و قەدەغە كراو لەقەلم دەدرىت و دەبىت
رىشەكىش بىكىت و كۆمەللى عيراقى لى خاوشىن بىكىتىمۇ.
* كوردستانى نوئ ژمارە(٢٨٣٥) لە ٢٩/١١/٢٠٠٥

ئەوانىش بەم شىۋىدە:
بەپیش بىرگەي پىنچەم: تىنها ئەندامىتى لەحزبى بەعسى هەلۋەشاوهدا بە^١
بناغەيەكى تەواو بۆ نارادنە داد گاكان دانانرىت.
بەپیش ئەم بىرگەيە مەرج نىھەمەر كەسى ئەندامى حزبى بەعس بۇ بى داد گاىي
بىكىت، بەلكو تىنها تاوانبارە كانيان داد گاىي دەكىن.
بەپیش بىرگەي شەشم كە بۆ ماددە (١٣١) زىاد كراوه پەرلەمان لىيىنەيەك
لە ئەندامانى پىشك دەھىنى بۆ چاودىرىيەكىردن و پىداچۇونوھى رىسو شوينە
تەنفيزىيە كانى دەستەي بالاىي رىشەكىش كردنى بەعس و دەزگاكانى دەولەت،
ئەدوش بە مەبىستى مسۆكەركىدى دادپەرەورى و بايدىتىبۇون و شەفافىت و كۆك
بۇون لەگەل ياسا.

بىيارە كانى ئەم لىيىنەيە پىيوىستى بەردا مەندى پەرلەمان ھەيە.
بەپیش بىرگەي يەكى ماددەيە حەوتى دەستور هەر قەوارە يان رىبازىيەك قەدەغە
دەكىت ئەگەر رەگەز پەرەستى يان تىۋىرەتىم يان تەكىر يان پاكتاوارى تايىفەگەرى
پەيپە بکات يان هاتىانبىدات يازەمینەيان بۆ خۆش بکات ياز پاسايان بۆ
بەيىتتۇھى يان بەرز بىيان نرخىيەن يان پرۇپاگەنەيان بۆ بکات. ئەم بىرگەيە بە
تايىھەتى ئامازە بە بەعسى سەدامى لەعيراق و نۇونە كانى دەكاتر جەخت لەمە
دەكاتىمە كە نايىت لەشىر ھەر ناوىيکدا لەچوارچىيە فەريسى سىياسى عيراقدا
جىنگە يان بىتىمەش ئەم سەش ئەم راستىيە دەخاتە روو كە حزبى بەعسى سەدامى
حزبىيکى قەدەغە كراوه و نايىت لەشىر ھېچ ناوىيکى ترىيشدا خۆرى رېتك بخاتىمۇ.
ھەر لەو بىرگەيەدا ئامازە بە وەكراوه كە ئەم مەسىلەيە دەبىت بە ياسايەك رېتك
بىخىت ئەدوش ئەركى پەرلەمانى داھاتۇرى عيراق دەبىت كە ياسايەكى تايىھەت لەمۇ
بارەيەوە دەركات و ورده كارىيە كانى ئەم مەسىلەيە بخاتە روو.

ئارامى و ئاسايىش و بەرگرى لە سنورە كانى عىراق، لەچوارچىيە دەسەلاتە كانى حکومەتى فيدرالىيەدایه. بەلام دەبىت پىكھاتەمى ئەم سوپايدە چۈن يىست؟ بەپىيى دەستورى نىويى عىراق سوپايدامىدەزگا ئەمنىيە كان بەشىيەدە كى ھاوسمەنگ لەرۋەلە كانى پىكھاتە كانى گەلانى عىراق يېڭى دەھىنرىت.

ئەگدرچى مەسەلە كانى سوپا و ئاسايىش و بەرگرى لەپىپۇرى و تايىبەقەندىيە كانى دەسەلاتە فيدرالىيە كانى بەغدايىه، بەلام لەگەن ئەمەشدا دەستورى نوئى رىگەي بەحکومەتى هەرىيەكان داوه كە هيىزە كانى پۇلىس و ئاسايىش و پاسەوانى ھەرىيەمان ھەبىت.

شوینی سوپا له ده ستوري عيراقدا

سوپای عیراق لهزوربمی قوٽناغه جیاجیاکانی سهردنه می پاشایهتی و سهردنه می کۆماریدا، سوپای حکومەت و دەسەلات بووه و لەدزى بەرە گەل بووه، ئەو سوپایە تۆماریکى دزیوی لەسەركوتکردنی گەلانى عێراق بەگشتی و گەلی کوردستان بەتاسەتى، ھەمه.

سوپای عراق لەسەر خاکی کوردستان وەک سوپای دەلەتیکی داگیرکەر مامەلەی کردووه و دەیان تاوانی گەورەی رەشە کۆزى و کاولکردن و سوتاک کردن و ئەنفال و کیمیابارانی ئەنجام داوه. هەربویشەش لەداوی پرۆسەھی ئازادی عێراق و رووخانی رژیمی دیکتاتۆری، نویندرانی کورد جەختیان لەوە کردۆتەمۆه کە دەبىئ سوپای عراق سوپای پاراستنی خاک و گەلانی عێراق بیت و جاریتکی تر نەبیتەمۆه ئامرازی سەركوتکردن، جەختیشیان لە بەرھەسمی ناسین و هیشتەنەوەی هیزى سەشەمەرگەی کوردستانش کە دەتەمۆه.

بۆئەوەی پیگە و ئەرکى سوپای نویی عێراق بزاوین، ئەو ماددهو بروگانەی دەستوری نویی عێراق راڤە دەکەین کە ئاماژە بەسوپا دەکەن. بەحوكى ئەمەوەی دەولەتی عێراق لە دەستوردا وەک دەولەتیکی فیدرالى پینناسە کراوه، مەسەلە کانى سوپا و ئاسایش و بەرگرى چۆتە خانەی پسپورى و دەسەلاتە کانى دەسەلاتە فیدرالىيە کانى بەغداوه، بەپیچە دانان و جیبەجیکەرنى سیاسەتى ئاسایشى بىشتمانى بەدامەزراوەن و بەرپیوەبردنى ھێزە چەکدارە کانىشەو بۇ داینەکەرنى

دژايەتى تىرۆر لە دەستورى نويى عيراقدا

ئەمەش بۆ هەریەمی کوردستان بايەخى تايىبەتى خۆى ھەيدە و بىچگە لەپۆلىس و ئاسايىش، دەتوانىت ھېزى پىشىمەرگى کوردستان لەچوارچىۋە پاسھوانى ھەریەمدا رېك بخىتەمە، ئەفوھش بەماناي بىرەسى ناسىينى ياسايبى و دەستورىي ھېزى پىشىمەرگە دىت.

* كوردستانى نوى ژمارە(3872) لە ۱۸/۱/۲۰۰۶

تىرۆر بۆتە دىاردەيدە کى مەترسىدارو كوشندەي ئەم سەردەمە لەزۆرىمەي ولاٽانى جىهاندا بەرناامەو نەخشى تۆكمە بۆ روپەروبۇونۇمۇ داتراوا، ھەرلەمۇ چوارچىۋەيدا نەتمەدەيە كىگرتۇوه كان و زۆربىي ولاٽانى دىكەي جىهان ياساى تايىبەت بەدژايەتى و بنەپەكىدىنى تىرۆريسان دەركەدووه.

بەحوكىمی ئەمە ئەمرۆ گۈرەپانى عىراق بۆتە يەكىن لە بەرە گەرمەكانى شەپى تىرۇزو زۇربىي تۆرەكانى تىرۆريستانىي جىهانى ئەم ولاٽەميان كەردىتە ئامانچو دەياندۇيىت لىتەرە دژايەتى ھاپىەيانان و ئالاھەلگەرانى ديموکراسىي و ئازادى بىكەن كە عىاقىيغان لە گەورەتىرىن درىندە دىكتاتۆرى سەرددەم رىزگار كەردىووه پىيىان وايد پەيامى ئازادى و ديموکراسىي لە عىراقەمە، شەمە زەنگى قەلا سەختەكانى دىكەي دىكتاتۆرى رۆشن دەكتەمەو ھەر دەسيان پىن دەھىتىن.

ھەربۆيىشە ھېزەكانى تارىكى ھەمۇ و زەو توانىي خۆيىان بۆشكىت پىھىنەنە نۆبىرەو ئەزمۇرنى ديموکراسىي عىراق خستۇتە گەرو دەستييان بەخوتىنى ھەزاران ھاولاتى بىتتاوان سوور كەدووه زىانىتى زۆريان لە سامانى ماددى و مەرۆيى ئەم ولاٽە داوه . بەلام سەربارى ئەمە كارە دىزىوانە نەيانتوانىيە پەزىسى سىياسى و ديموکراسىي ئەم ولاٽە بودىتىن. بەلكو پەزىسە كە ھەنگاو بەھەنگاو در بەشەمە زەنگى تىرۆريستان دەدات و بەرەو پىشەمە دەچىت.

کاری سیاسی بکمن و لهچوارچیوه‌ی دیموکراسی فرهیسی سیاسییدا جیگمه خویان بکمندهوه.

به پیشی برگه‌ی دووی مادده‌ی حموتی دهستور دهوله‌ت پابند دهیست به شهربه‌ی دژه تیزور به همه مسو شیوه کانیدوه و ریگه‌ش بهوه نادریت که خاکی عیاق ببیته باره‌گا یان ریپه‌و یان گوره‌پانی چالاکی تیزوریستان. لهم برگه‌یدا زر بدرهونی پابند بسوونی دهوله‌تی عیاق بشهره‌ی دژه تیزور خراوه‌ته روو، ریگه‌ش لمده ده گیریت که خاکی عیاق ببیته باره‌گا یان ریپه‌و یان گوره‌پانی چالاکی بو تیزوریستان. ئەمەش پەیامینیکی بەھیزه بو تیزوریستان و هاوکاره کانیسان کە لەسايەدی دهستوري هەمیشه بی و پەرلەمان و حکومتی هەلبئىزىدرارى داهاتۇدا دەزايەتىكىدنى تیزور بەردەوام دەبیت ئەودوش پایاندیسە کە دەستور سەو ناتوانىرتىت لېنى لايدىت.

به پیش از اینکه دادهای (۱۲۸) ای دستور ، دولتی عیراق ریز له
قوربانیانی کاره تیز ریستیه کان ده گریت وله چوار چیوهیدا خیزانی شهیدان و
بریندارانی کاره تیز ریستیه کان قهره بوده که نشود، بوئه مهابت دیست
یه له مانی داهاتوی عراق یاسایه کی تایمیت ده ریکات.

* رۆژنامەی ئاسو ژمارە(١٥٨)/١٠/١١/٢٠٠٥

به هزی کاریگری سلبی تیزور له سهر چاره نووسی سیاسی عیاق، زور به روروونی و راشکاوی هله لویست سه باره د بمو دیارده قیزه ونه و هرگیراوه، سه باری شمه دی کومه لشی نیشتمانی عیاق یاسایه کی تایبته تی سه باره د بنه بر کردنی تیزور ده کرد ووه، ئهو یاسایه له پینچ مادده پیکه تا ووه، له مداده دی یه کدا پیناسه دی تیزوری کرد ووه، له مداده د دوودا کاره توان کاریه کانی تیزوری ده ست نیشان کرد ووه، له مداده د سیدا سزا قورسی له سیداره دانی داناه بتو ئه بخامد هرانی ئه سلی و شمیریک و هاندرو نه خشیده انعرو ته مو بیلکاری ئهو کاره تیزوریستیانه، له مداده دی چواردا ئهو که سانه له سزا کانی ئهو یاسایه د به خشیرین که که پیش ئاش کرا بون یا نه خشکی یشانی توانه که داموده زگا تایبته تیه کان ئاگدار د که نه ووه ئهو ئاگدار کرد نه وه بیتنه هزی دستگیر کردنی توان باران یا به نه خجام نه گه باندنه، کاره توان اکار سه که.

لهمادده پیشجی یاساکهدا همه مورو تاوانه کانی دووتویی ئەو یاساییه بەتاوانی ئابروو بەر لەقەلەم دەدریئن و ھەروهەا ھەممۇ پارەو مەواوە ئامىرە کانی تاوانکارى دەست بەسەردەگىراو موسادەرە دەكىن. دەستورى پەسەند كراوى عىراقىش لەچەند ماددەو بېرىگەيە كدا بەرۈونى ئاماژەي بەو مەسىھەلەيە كردووەو پابەندبۇونى دەولەتى عىراقى بۆ دەۋازىمەتى تېرىز دەۋوباتىكىردىۋە.

به پیشی برگه‌های یه‌کی مادده‌هی حله‌وتی دهستور هدر قهواره و ریبازیک قهده‌غه ده کریبت ئه گهر ره گه‌زپه‌رستی یان تیزوریزم یان ته کفیر یان پاکتاوی تایفه‌گمری په‌پیره و بکات ، یان هانیان برات یان زه‌مینه یان بو خوش بکات یان به‌رز یان نرخینی یان پروپاگنده یان بو بکات یان پاساویان بو بهینیت‌هه. هدر لمه و برگه‌یه‌دا رنگه‌هه‌زی به عسی سه‌دامی له عراق و نمونه کانی نادریت له مژیر همناونکدا بیت

كاربکمن و لە خزمەتى گەلانى عيراقدا بن و پاريزەرى ئاسايىشى گەل و نىشتمان بن ، هەروەها جەخت لەوە كرايمەوە كە ئەو دامودەزگايانە لەئىرچاودىرى پەرلەمان و ئەنجومەنلى و زىراندا بەشەفافىيەتەوە ئىش و كارو چالاكيە كايان ئەغام بەن. دەستورى نويى عيراقىش كە جىڭەمى ياساى بەرپۇرە بەردىن دەگرىتىمەوە لەدۋاي پىكھىستانى حکومەتى نويى عيراق كارى پىنە كىرىت، بەرۇونى و راشكاۋى ئاماڻى بەئەرك و فەرمانە كانى ئەو دامودەزگايانە كردووە جەختى لەوەش كردۇتىمەوە كە دەبىت ئەو دامودەزگايانە بەشىيەدەكى ھاوسمەنگ لەلايمەن پىكھاتە كانى گەلانى عيراقمەوە بەرپۇرە بېرىن.

بەپىي بىرگەي يەكى ماددهى (٩٤) ئى دەستور عيراق بىچىگىلە لە دامودەزگا ئەمنىيەكان ، دەزگايكە كى ھەوالىگرى ناوهندى بەناوى دەزگايكە ھەوالىگرى نىشتەمانى عيراق دەبىت ، كارى ئەو دەزگايكە كۆكەنەمەوە زانىيارى و ھەلسەنگاندى ھەرەشە كانى سەر ئاسايىشى نىشتەمانى و پىشىكەشكەركەنلى بىرۇر او پىشنىاز دەبىت بە حکومەتى عيراق . ھەر بەپىي ئەو ماددهى دەبىت ئەو دەزگايكە لەئىر كۆنترۆلى كەسىكى مەددەنيدا بىت و لەلايمەن پەرلەمانەمەوە بەشەفافى چاودىرى كارە كانى بىكىت و دەبىت ئەو دەزگايكە دەزگايكە شارستانى بىت و بەپىي ياساو بەنمەما كانى مافى مەرۇش كاربىكتا.

بەپىي بىرگەي يەكى ماددهى (٨١) ئى دەستور پەرلەمانى عيراق لەدۋاي دەست بەكاربۇونى لەچوارچىيە ئەو ياسايانەدا كە دەرى دەكەت دەبىت ياسايانە كى تايىبەت دەربىكتا بۆ دىارييىكەنى كارو ئەرك و دەسەلاتە كانى دەزگايكە ھەوالىگرى نىشتەمانى دامودەزگا ئەمنىيەكانى تىر، ھەر بەپىي ئەو ماددهى دەستور دەزگايكە ھەوالىگرى نىشتەمانى لەئىرچاودىرى راستەخۆي پەرلەماندا دەبىت و لەرۇوى ئىدارىيىشەوە بەئەنجومەنلى و زىرانەمەوە دەبەستەتىتەوە. ھەر بەپىي ئەو دەستورورە

دەزگاكانى ھەوالىگرى و ئاسايىش لە عيراقى نويىدا

دامودەزگا ئەمنى و ھەوالىگرى كەنلى رژىمە بەعس تۆمارىيەكى رەشيان لەپىشىلەرنى مافە كانى مەزۇدا ھەيە و دەستيان بەخۇينى ھەزاران تىكۈشەرەو ھاولۇلتى گەلانى عيراق بەگشتى و گەللى كوردىستان بەتاپىبەتى سور بۇو ئەو دەزگا سەركوتەرەنە لە ژۇورە تارىكە كاندا بەنھىيەن و بەپىي ياساى جەنگەل بەفرمانى سەرانى بەعس كارە دىزىوە كانىيان ئەغامداوە لەماوهى حوكىمانىاندا سەرەزەمەنلى عيراقىان كەرسىۋەرە زىندايىكى گەورەو زېر زەمینە كەشى بەگۇرى بە كۆملە.

پەرسەنلە ئازادىي عيراق كۆتايى بەرژىمە دىكتاتۆرى بەعس و ئەو قۇناغە دىۋارە ھېنارا ھەممۇ ئەو دامودەزگا سەركوتەرەنەش ھەلتە كان و بەشىكى زۆرى بەلگەنامى تاوانە دىزىوە كانىيان كەوتە بەرەست خەلکو حزب و رىكخراوا سیاسىيەكان .

لەقۇناغى ئازادى و لە ياساى بەرپۇرە بەردى دەولەتى عيراقدا تىزۇ تىرپوانىن و پىتەنسەن نوي بۆ دامودەزگا ئەمنى و ھەوالىگرى كەن ھاتە گۈزۈي و جەخت لەوە كرايمەوە كە دەبىت نويئەرانى ھەممۇ پىكھاتە كانى گەلانى عيراق لە دامودەزگاياندا كار بىكەن و بەتەنەها بۆ پىكھاتە يەك قۆرخ نەكىرىت، ھەروەها ئاماڻەش بەوە كرا كە دەبىن ئەو دامودەزگا نوييانە جىاوازىن لە دامودەزگا كانى رژىمە دىكتاتۆرى و بەپىي پىوەرە كانى مافى مەرۇش بەنەما كانى دىمۇ كراسى

عیراق پیویستییه کی هەنونکدییه و رۆلی ئىجابی لەپاراستنی ئاسایشی هەرێم و روپەروپونەوە تىرۆردا دەبیت.

* کوردستانی نوی ژمارە(٣٨٨٢) لە ٢٩/١/٢٠٠٦

دامەزاندنی سەرۆکی دەزگای ھەوالگری کە کەسیکی مەددنی دەبیت لەسەر پیشنيازی ئەنجومەنی وەزيران و بەرەزامەندىي پەرلەمان دەبیت.

دەستوری عیراق فۇرمىكى ياسايى ئاشكراو شەفافى بەدەزگای ھەوالگری نىشتمانى و دامودەزگا ئەمنىييەكانى تر بەخىشيو و پابەندى ئەوەشى كردون كە بەپىتى بىنەماكانى مافەكانى مەرۆڤ كارەكانيان ئەنجام بەن. سەربارى ئەو دەستورى عیراق چەند بىنەمايىه کى دىكەشى بۇ پاراستنی ماف و ئازادىيەكانى ھاوللاتيان دىيارى كردووه.

لەو چوارچىۋىدداو بەپىتى ماددەي (٣٥) ئى دەستور جەخت لەسەر پاراستنی كەرامات و ئازادىيە مەرۆڤ كراوەتسەو و رېگە نادىرىت ھىچ كەسىك بېتى بېپارى دادوھ دەستگىر بىرىت ياخود لېكۈلىنەوە لەگەلدا بىرىت. هەر ئەو دەستورە ھەممۇ جۆر ئەشكەنچىيە کى دەرۈونى و جەستەيى و ھەلسوكوتى نامەرۆڤانى قەدەغە كردووه و جەختى لەپاراستنی تاكەكمس لەززىلىكىدىنە فىكىرى و سىياسى و ئايىنى كردىتەوە.

لەچەندىن ماددەو بېڭەتى ترى ئەو دەستورەدا جەخت لە پاراستنی مافەكانى مەرۆڤ يەكسانى و دادپەرەرە كراوەتەوە.

ھەرێمی كوردستان كە ھەرێمیيەكى بەرەسمى ناسراوى دەستورە خاونى ھەممۇ دامودەزگا رەسىيەكانى ياسادانان و جىبەجييىكىرن و دادوھرىيە. جىڭەتى خۆيەتى دەزگای ھەوالگری نىشتمانى كوردستانى ھەبىت. دەشكى ئەو دەزگایە لەگەل دامودەزگا ئەمنىييەكانى ترى ھەرێمدا لەسايىيە وەزارەتىكدا بەناوى وەزارەتى ئاسايىشى نىشتمانى كۆبىكىنەوە، لەبەر رۆشنائى دەستورەدا دەكىرىت ئەو وەزارەتە سەر بەئەنجومەنی وەزiran بىت و لەزىر چاودىيى پەرلەمانى كوردستاندا كارەكانى ئەنجام بىدات. دامەزاندنی ئەو وەزارەتە بۇ ئەم قۇناغە ھەستىيارە كوردستان و

لهیه کسانی و عدداللهت ده کاتمه، ئەمەش گیانی بهرزوی هاولولاتیبوون بەرجەسته ده کات.

بەپیتی برگەی يەکی ماددهی (۱۷) ای دەستور، هەر هاولولاتیبەك مافی خۆیەتى تاییەتمەندی كەسايەتى خۆی ھەبیت و پاریزگاری لىن بکات، بەمەرجىتک له گەل مافی كەسانی دیکەو ئادابی گشتى دژ ناکۆن نەبیت. بەپیتی برگەی دووی ماددهی (۱۷)، شوینى نىشتەجىبوبون رېزۇ پېرىزى خۆی ھەبیو دەبیت پاریزگاری لى بکریت. چۈونە ژۇرەدە يا پېشىكىن يا پەلاماردانى توشۇنىنە رىگەی پىتىدارىت، بەپیارى دادوھرى و بەپیتی ياسا نەبیت.

مادده کانى (۱۸) ای دەستور تاییەتە بەرگەزىنامەي عيراقى، ئەم مادده يە تىپۋانىنى نۇئ و شارستانى سەبارەت بەرگەزىنامە ھەبیو كە جياوازىيە كى زۇرى له گەل ياساى رەگەزىنامەي سەردەمى رېتىمى دىكتاتۆرى بەھەس ھەبیه. بەپیتی ئەم مادده يە، هەر هاولولاتىيە كى عيراقى مافی خۆیەتى رەگەزىنامە ھەبیت، ئەم رەگەزىنامەيە دەبیتە بنەماي هاولولاتىبوونى ئەو كەسە. ھەر بەپیتی ئەم مادده يە هەر كەسەنەكىن لىباوکىن ياخود دايىكىكى عيراقى لهدايك بوبىي بهاولولاتىيە كى عيراقى لهقەلەم دەدرىت، ئەمە جىڭەي سەرنجە ياساى رەگەزىنامە پىشۇو تەنها ئەم كەسە بەعيراقى لهقەلەم دەدا كە لمباوکىن كى عيراقى لهدايك بوايد و حسابى بۆ دايىك نەدەكرد!

بەپیتی برگەيە كى ترى ماددهی (۱۸)، بەھىچ ھۆيەك رىگە نادىريت رەگەزىنامە عيراقى لەھەر هاولولاتىيە كى لهدايكبۇرى عيراقى بىسىندرىتەمە ئەمەشلى لىتى سەندرەوەتەمە مافی خۆیەتى داواي گەرانەوهى رەگەزىنامە كەي بکات. بەپیتی ئەم برگەيە كوردە فەيلىكە كان دەتسوانى داواي گەرانەوهى رەگەزىنامە كانيان بکەن كە لهسەردەمى رېتىمى دىكتاتۆرىدا بەغەدر رەگەزىنامەيان لىسىسەندرەوەتەمە و بەشىكى

مافه مەدەنلى و سیاسىيەكان لەدەستوورى عيراقدا

دەستورى عيراق لەچەندىن مادده و بەرگەيدا ئاماژەي بەدایىنكردنى ماف و ئازادىيەكان بۆ سەرچەم هاولولاتىان بەبىي جياوازى كردوو. ئىمە لەم وتارەدا تەنها رووناكى دەخىينە سەر مافە مەدەنلى و سیاسىيەكان و بەخويىنەرانى ئاشنا دەكىن. مادده کانى (۱۴ - ۲۲) ای دەستور تاییەتن بەدایىنكردن و پاراستنى مافە مەدەنلى و سیاسىيەكانى هاولولاتىان لەو چوارچىيەيدا و بەپیتى ماددهی (۱۴) ای دەستور ھەممۇو هاولولاتىانى عيراق لەبرەدم ياسادا يەكىسانن و ھىچ جياوازىيەك لەنیۋانىاندا ناكىيت بەھۆي (رەگەز، نەزاد، نەتمە، رەسمەن، رەنگ، ئايىن، ئايىزا، باوەر، بارى ئابورى و كۆمەلائىتى). بەپیتى ناودرۇنى كى ئەم مادده يە ھەممۇو هاولولاتىانى عيراق يەكىسانن لەماف و ئەركداو ھەممۇان هاولولاتى پەليەك و ھاوشانى يەكتىن.

بەپیتى ماددهی (۱۵) ای دەستور، ھەممۇو هاولولاتىيەك مافى ژيان و ئاسايش و ئازادى ھەبىدە و ھىچ كەس ناتوانىت لەم مافانىي بىبەش بکات، ئەگەر كەسىكىش تۆمەتبار بىت ئەمە بەپیتى ياساو لەسەر بېپارى لايىنەكى دادوھرى تاییەتمەند مامەلمى ياساىيى لەگەلدا دەكىيت و لەو مافانە بىبەش دەكىيت. بەپیتى ماددهی (۱۶) ای دەستور، دەبىت ھەممۇو هاولولاتىان ھەللى وەك يەك و يەكىسانى بۆ دەستەبەر بکىيت و دولةتىش زەمينە ئەو كاره خۇش دەكات. ئەم مادده يە جەخت

هدر تاکیدا بهشیوه‌یه کی دادپروردانه مامهله بکریت لەبواری دادوهری و کارگیریدا. هعروه‌ها دهیت دانیشته کانی دادگا ئاشکرابن و مهگەر مەسەلەیه کی حمساس ھەبیت دادگا بپیاری ئەمە بدان دادگاییکردنه کە بکریتە نەینى. بەپیتی برگەیه کی ترى ئەم ماددەیه هدر یاساییک کە دەردەچیت کاریگەری بۆ رابردوو نایت، مەگەر دەقى پېچەوانە ھەبیت. ئەو بەدەربوونە یاسای باج و رەسمە کان ناگریتەوە. هدر لەو چوارچیوھیدا یاسای سزادان کاریگەری رابردووی نابیت، لەحالەتىكدا نەبیت کە زیاتر لەقازانچى تۆمەتباردا بىت.

بەپیتی برگەیه کی ترى ئەم ماددەیه هدر كەسىك بەتاوانكارى يان كەتن تۆمەتبارە، ئەگەر پارىزەرى نەبۇو دادگا لەسەر حسابى خەرجى دەولەت پارىزەرىنى کي بۆ دەگرى بۆئەوەی بدرگرى لى بکات. بەپیتی برگەیه کی ترى ئەم ماددەیه، رىگە نادىريت ھىچ كەسىك دەست بەسەر بکریت بېن ھو.

هعروه‌ها بەندىرىدىن ياخود دەستگىرکەن تەنها لەو شوينە رەسىيانەوە دەبیت کە بۆ مەبەستى بەندىرىدىن دىيارىكراون و ھەموو مەرچە کانى چاودىرى تەندروستى و كۆمەللايەتى تىدايدو لەزىز دەسەلاتى دەولەتمىدايە. بەپیتی دوا برگەیه ئەم ماددەیه ئەوراقى لېكۈلىنەوە سەرتايى دەبیت لەماوهى (٢٤) سەعاتدا لەدەستگىرکەنلى تۆمەتبار بخىتى دادوهرى تايىبەقىندو دەكىت ماوهە کە بۆ ھەمان ماوهە بۆ يەكجار درېز بکریتەوە.

بەپیتی ماددەي (٢٠) سەرجمەم ھاولالاتيان بەپیاوو ژنەوە مافى بەشداربوونيان ھەيە لەكاروبارى گشتى و بۆشيان ھەيە سودمەندىن لەمائە رامىارييە کان بەمافى دەنگىدان و ھەلبىزاردەن و خۆپالاوتىنىشەوە. ئەم ماددەیه بەشیوه‌یه کى رون و ئاشكرا يەكسانى ژن و پیاو لەكاروبارى گشتى و سیاسىيەدا دەخاتە رwoo.

تىريشيان بىسىدرو شوين كراون. برگەيە كى ترى ئەم ماددەيە رىگەي بەمە داوه رەگەزناھى عيراقى لەو كەسانە بىسەندرىتەوە كە بەرەگەزناھى بونتە عيراقى، ئەمەش دەبیت بەياسا دىيارى بکریت و روونكىردنەوە پېتىسى لەبارە دەرىت.

بەپیتی برگەيە كى ترى ماددەي (١٨)، هدر عيراقىيەك بۆي ھەيە چەند رەگەزناھىيە كى ھەبیت، بەلام ئەم كەسىي پۆستى سىيادى يان ئاسايىشى بالا وەرىگەن، دەبیت واز لەرەگەزناھى وەدەستەتەنرا بەيىننى، بۆ رىتكەختىنى دەبیت یاسايىه كى تايىبەت لەلەپەن پەرلەمانوھ دەرىكىت. بەپیتی برگەيە كى ترى ئەم ماددەيە رىگە نادىريت رەگەزناھى عيراقى بېھەخشىت بەمەبەستى سىاسەتى نىشتەجىتكەن كە دەبىتە مايىھى تىكەدانى پېتكەتى دېمۇگرافى لەعيراقدا. بۆ رىتكەختىنى ماددەي (١٨) ئى دەستور پېتىستە پەرلەمانى عيراق یاسايىه كى تايىبەت بەرەگەزناھى دەرىكەت و ورده كارىيە کانى ئەم مەسەلەيە تىدا روون بکاتمۇه.

ماددەي (١٩) تايىبەت بەمەسەلە کانى دادوهرى و تىشك دەخاتە سەر لايەنە كانى. بەپیتی برگەيە كى ئەم ماددەيە دادوهرى سەرەبەخۆيە و ھىچ دەسەلاتىك بۆي نىيە دەست لەكاروبارى وەرىدات و تەنها ياسا بەسەرەرەو مەرچەعى خۆي دەزانىت. بەپیتی برگەيە كى ترى ئەم ماددەيە تاوان و سزا دەبیت بەدقى ياسايى دىيارى كرابن، بەوەش تەنها ئەو كردهوانە بەتاوان دادەنرېت كە ياسا دىيارى كردىن و سزاى بۆ دانابن. هعروه‌ها نابىت سزايدەك جىبەجى بکریت توندتر بىت لەو سزايدى لەكتى ئەنجامداني تاوانە كەدا جىبەجى كراوه.

بەپیتی برگەيە كى ترى ئەم ماددەيە دادگەرایي مافىيەكى پارىزراوە دەستەبەر كراوه بۆ ھەموو ھاولالاتىك. بەپیتی برگەيە كى تر تۆمەتبار بىتتاوانە تا ئەو كاتى ئەدادگایە كى ياسايى و دادپروردانەدا تاوانە كەي بەسەردا دەچەسپىن. دەبیت لەگەن

مافعه ئابوورىيەكان لە دەستوورى عىراقدا

ئەگەر سەيرى دەستوورى عىراق بىكەين، دەبىنин يېجگە لەمافعە مەددەنى و سیاسىيەكان، ئاماژەشى بەمافعە ئابوورى و كۆمەللايەتى و فەرھەنگىيەكان كەردووه و لەدۇوتۇرى ئەم دەستوورەدا ماددە كانى (٢٢ - ٣٥) بۇ دابىنكردن و پاراستنى ئەم مافاعانە دانراوه. ئىمە لەم وتارەدا تەمنا تىشكە دەخەينە سەر مافعە ئابوورىيەكان كە لەماددە كانى (٢٩ - ٢٢) ئى دەستووردا باسيان لىۋە كراوه و بەخويىنەرانى ئاشنا دەكەين. بەپىيى ماددەي (٢٢) ئى دەستوور، ھەممۇرە حاولاتىيە كى عىراقى بەبى جىاوازى مافى كاركىدى هەيە، ئەمۇش بەشىۋەيەك بىت ژيانىيەك ئاسودە سەرفرازى بۇ مسوڭەر بىكەت. ئەمە لەم رۇوهە تىپىنى دەكەين ئەمەيە كە مافى كاركىدى بۇ ھەممۇرە حاولاتىيەك بەرەوا بىنۇيەوە هيچ كۆتىيەك بۇ كەس دانداواه.

بەپىيى بېرىغەيە كى ترى ئەم ماددەيە، پەيوەندى نېوان كېيکارو خاونە كار لەمسەر بىنەماي ئابوورى رىيەك دەخىرىت، بەلام سەربارى ئەم بىنەمايە دەبىت بىنەماي دادپەرەرى كۆمەللايەتى لەبەرچاو بىگىرى و كارى پى بىرىت، ئەمەش ئەمەش راستىيە دەخاتە رۇو دەبىت ھاوسەنگى كۆمەللايەتى لەبەرچاو بىگىرى و نابىت رىيگە ماف خواردنى كېيکارو چەسەنەوەي بىرىت.

بەپىيى بېرىغەيە كى ترى ئەم ماددەيە دەبىت دەولەت رىيگە بەپىكەپىنانى سەندىكى او يەكىتىيە پىشەيىەكان بىدات و شىۋازى بۇون بەئەندامىيان و مافعە كانىيان فەراھەم

بەپىيى ماددەي (٢١) ئى دەستوور رىيگە نادىرىت هيچ حاولاتىيە كى عىراقى تەسىلىم بەدەسەلاتى بىگانە بىرىت. هەر بەپىيى ئەم ماددەيە دەبىت ياسايىدە كى تايىبەت لەپەرلەمانسۇدە دەرىبىرىت بۇ رىيکخستانى مافى پەنابەرى سیاسى لەعىراقدا، هەر بەپىيى ئەم ماددەيە نابىت پەنابەرى سیاسى بىرىتە دەست لایەنېكى بىيانى يان بەزۇر تەسىلىم بەم دەلتە بىرىتە كە لىسوھى ھاتووه. هەر بەپىيى بېرىغەيە كى ترى ئەم ماددەيە مافى پەنابەرى سیاسى نادىرىت بەتۆمەتبارىك كە تۆمەتبار بىت بەتاوانى نېودەولەتى يان تىپۈرۈستى يان هەر كەسىك زيانى بەعىراق گەيانىدىت.

لەنیوان هەریم و پاریزگاکانی لۆلتدا، بۆ ریکخستنی ئەو مەسەلانە و ورد کردنەوەی پیویستە ئەنجومەنی نويىندران ياسایەکی تاييەت دەربکات.

بەپیشى ماددهى (٢٥) اى دەستور، رېگە بەدەولەت دراوە ريفۆرمى ئابورى بەپیشى بىنمائى مۆدرىنى ئابورى بکات و لەم چوارچىۋىيدا گەشە بەمەرھەينانى سامانى لۆلت و سەرچاواهەكانى ھاندانى كەرتى تاييەت بات.

بەپیشى ماددهى (٢٦) اى دەستور، دەبىت ئەنجومەنی نويىندران ياسایەکی تاييەت سەبارەت بەھاندانى و بەھەينان لە كەرتە جۈزبەجۈزە كاندا دەربکات و ئەو مەسەلانە ئىيىدا وردو روون بکاتەوە.

ماددهى (٢٧) اى دەستور، جەختى لەسەر پاراستنى حورمەتى مولىك و مالى كشتى كەردىتەوە و بەئەركى سەرشانى ھەر ھاولاتىيەكى عيراقى داناوه. بەپیشى بېگەيەكى ترى ئەم ماددهى، دەبىت ئەنجومەنی نويىندران ياسایەکی تاييەت دەربکات، دەبىت لەم ياسایەدا شىوازى پاراستن و بەرپەبردن و مەرجى كارپىتىرىنى مولىكەكانى دەولەت و سنورى تەنازۇل لېنەكەندا بەوردى بخىتتە رwoo.

بەپیشى ماددهى (٢٨) اى دەستور، مەسەلەكانى تاييەت بەسەپاندن و ھەمواركىرىن و بەخشىنى باج و رسومات تەنها بەپیشى بىنمائانى ياسا دەبىت. بەپیشى بېگەيەكى ترى ئەم ماددهى دەبىت ئەنجومەنی نويىندران ياسایەك دەربکات بۆ بەخشىنى خاوهن دەرامەتە نزەمەكان لىباچ، بەوش جۆرىك لەبرىز كردنەوە ئاستى زيان و عەدالەتى كۆمەلايەتى پەيپەو دەكىيت.

بکات، بۆ ورد كردنەوەي ئەو مەسەلانە پیویستە ئەنجومەنی نويىندرانى عيراق ياسایەکى تاييەت دەربکات و ھەمو لايەنەكانى ئەو مەسەلانە بخاتە رwoo.

ماددهى (٢٣) اى دەستور، شوينى مولىكدارىتى تاييەتى ديارىكىردووھو بەپیشى ئەو ماددهى دەجۈزە مولىكدارىيە پارىزراوه خاوهنە كەمى مافى سوود لىسەرگەتن و بەكارھىيان و بەرپەبردنى ھەيە بۆ بەرژەوەندى خۆزى، ئەھەش بەپیشى بىنمائانى ياساوه بەمەرچىلىكى لەسەنورى رېپىدراروى ياسايىي دەرنەچىت. ھەر بەپیشى ئەو ماددهى ئەنۋەت دەولەت مولىكى ھىچ كەسىك زەوت بکات، تەڭەر بەرژەوەندى گشتى واينوشت مولىكىك دەستى بەسەردا بگىريت دەبىت ئەو كارە بەپیشى ياساوه لەبرامبىر قەھرەبۈويەكى باش و دادپەرورانە بىت كە خاوهن مولىكى كە رازى بکات، دەبىت ئەنجومەنی نويىندران ياسایەکى تاييەت بەو مەسەلانە دەربکات و رېپۇشىن و وردەكارىيەكانى بخاتە رwoo.

بەپیشى بېگەيەكى ترى ماددهى (٢٤)، ھەمو عيراقىيەك مافى ئاسايى خۆيەتى لەھەر شوينىكى عيراقدا مولىكى ھەبىت، بەلام لەگەن ئەھەدا رېگە بەھىچ كەس نادىرىت مولىكدارى بۆ مەبەستى شىواندىن و گۆرىنى دېسەرگەفى بەدەست بەيىنى، وەك ئەھەي كە رېتىمى دېكتاتورى بەعس لە كەركوكو ناوجەكانى تر بۆ تەعرىب و سەپىنەوەي روخسارى كوردەوارى ئەو ناوجانە ئەنجامى داو تائىستاش شوين بىرىنەكانىيان سارپىز نىبۇون.

ھەر بەپیشى بېگەيەكى ترى ئەو ماددهى دەھاولاتى بىيانى نادىرىت بېيتى خاوهن مولىكى نەگوازراوه وەك زۇرى و خانوبەرە. مەگەر حالتىك ياسا بەدەرى كەرىدىت و رېگە پىدائى. بەپیشى ماددهى (٢٤) اى دەستور، دەولەتى عيراق رېگە دەدات بەئازادى كېنكارو شتومەك و سەرمایەي عيراقى ھاتوچىزى پى بکرىت

مادده‌یه ظامازه به مافه کانی مندالان ده کات و باسی ئمهوه ده کات که مندالان
ما فیان بسمه دایک و باوکیانمهوه ههیه له پهروهه ده چاودییری و فیئرکردنیاندا،
هرهودهها باسی ئمهوه شده کات که دهیت مندالانیش ریزی دایک و باوکیان بگرن و
له کاتی ههزاری و په ککمههی و پیریدا چاودییری و هاوکاریان بکعن. بیگومان ئه مه
راسته بـلـام دهیت دولـتـیـش لـهـ کـاتـیـ پـیـوـیـسـتـدـاـ هـاـوـکـارـیـ منـدـالـانـ وـ دـایـکـانـ وـ
باـ کـانـ سـکـاتـ وـ سـنـدـاـ سـتـهـ کـانـسـانـ دـایـنـ بـکـاتـ.

بەپیش بىرگەيەكى تىرى ئەم ماددەيە رىيگە بىدوه نادىريت مندالان لەمپۇرى
ئابورىيەمەه بىچەوسىئىندرىيەتەوە دەبىيەت دەولەت ھەممۇ رېوشۇيىنىكى پىتىيەست
بىگرىيەتەمەر بىز چارەسەركەدنى كىشەكانىيان و دايىنكرەدنى پىتاۋىيىتەكانىيان و
پاراستىنى مافەكانىيان.

بەپیشی دوا بىرگىدى ماددەسى (۲۹) ئى دەستور، رىنگە بەھىچ جۆرە توندوتىيىزىيەك نادىرىت لەخىزان و خويندنگاو كۆمەلدا، بىڭومان بۇ ئەم مەسەلەيەش دەيىت بىلەمان، حكىمەت ياسا، بىيارى، بىت سىت دە، بىكاك.

ماددهی (۳۰) ای دستورور تایبته بدبیمه کومنهای کومنهایه تی و تنهدروسنی، بهپیشنهاد ماددهیه دولت دبیت بیمه کومنهای کومنهایه تی و تنهدروسنی و پیداویستیه کانی ریانیکی ئازاد و ئاسووده بۇ هەر ھاولاتیهك دابین بکات لەدرامەت و خانووی گونجاو، لەمادده کەدا جەختى لەدابىنكردنى ئەو شنانه بۇ تاك و خیزان بەگشتى و مندانلۇن و زنانەتتسەتى، كەردەتمەد.

به پیش از اینکه تری ثمه مادده دیه ده بیت تهنجومنه نوینه ران یاسایه کی تاییدت سپهارت به دایینکردنی بیمه کۆمەلایه تی و تەندروستی بۆ هاولاتیانی عیراق دریکات ده بیت ثمه یاسایه هەممو وردە کاریسە کانی ئەو مەسەلە دیه رونو بکاتەوەو زامنی ئەمە بکات کە بیمه بۆ پیرو نەخۆش و پەکھوتە ئاوارەو بیکارو بى

ماهه کۆمه لایه‌تی و فرهه نگییه‌کان لە دەستووری عێراقدا

دستوری عراق تیشكی خستوت سه همه بواره کان و ماف و ئەركە کانی
هاولالیتیانی لوبوارانه دا دیاری کردووه. ئىمە لم و تارهدا تیشك دەخینە سه
ما فە كۆمەلايەتى و فەرهەنگىيە کان و ماددهو بىرگە کانى تايىبەت بەمەسەلانە
لەدستوردا شى دەكىيەتە. مادده کانى (٣٥ - ٢٩) ئىمە دەستور تايىبەتە بەمامافە
كۆمەلايەتى و فەرهەنگىيە کان، ئىمە هەمول دەدىن تیشك بىچە يىنە سەر ئەم ماددانە و
بەخۇئەرانى ئاشنا بىكەين.

مداده‌ی (۲۹) دستور تایبده به پاراستنی خیزان و ئەندامه کانی. ئەو مداده‌ی خیزان بەبنه‌ماو کۆلەکەی کۆمەل دادنیت و دولەتیش پابند دەکات کە پاریزگاری له قماره خیزان و بەها ئایینی و نەخلاقی و نیشتمانیه کانی بکات. بېرگەیە کى ترى ئەم مداده‌ی جەخت لپاراستنی ماھە کانی دايکا يەتى و مندال و پير دەکاتمۇ، بېڭۈمان دەبىت ئەنجومەنى نويىنەران بۇ ورد كەرنەوە ئەو مەسەلائندۇ چۈنىيەتى پاراستنی ماھى ئەو كەسانە ياساى تایبەت دەرىكەت و ھەممۇ رەھەننەدەکانى ئەو مەسەلائندە بىخاتە رۇو.

له بُرگه يه کي ترى ئەم ماددە يەدا باسى چاودىرى گەنجان دەكەت و ئامازە بەوه
دەكەت كە دەبىت زەمينىھى گونجاو بۇ گەشەپىدانى بەھەرە و توئاناي گەنجان
بېرەھىت. بېڭۈمان دەبىت ئەنخۇمىدىنى نويىشەران و ئەنخۇمىدىنى وەزىران رېوشۇنى
پېۋىست بىگىن بەھەر بۇ جىيە جىنگىركەنلى خواتىھە كانى گەنجان. بىرگە يە كى ترى ئەم
پېۋىست بىگىن بەھەر بۇ جىيە جىنگىركەنلى خواتىھە كانى گەنجان. بىرگە يە كى ترى ئەم

بېرىخىنیت و لەو چوارچىۋەيدا دەبىت لەقۇناغى سەرتايىدا خويىندىن تەوزىمى بىت و ھەولى قەللاچۇكىنى نەخويىندەوارىش بىرىت. بىرگەيەكى تىرى ئەم ماددىيە جەخت لەو دەكاتەوه كە خويىندىن و فيئركىرىن ماسفى رەواي ھەممۇ ھارولاتىيانى عىراقدو لەسەرجەم قۇناغەكانيشدا بەخۇرایى دەبىت. ئەمەش خۆي لەخويىدا پاشتكىرىيەكى بەھىزى دەولەتە بۆئەوهى ھارولاتىيان مندالەكانيان بىنرەنە بەرخويىندىن و سەرجەم قۇناغەكانيان پى تەواو بىكەن، چونكە ئەگەر ئەم پاشتكىرىيە ئەبىت و خويىندىن بەپارە بىت، زۇر خىزان ناتوانى مندالەكانيان بىنرەنە بەرخويىندىن و ھەممۇ قۇناغەكانيان پى تەواو بىكەن.

بىرگەيەكى تىرى ئەم ماددىيە ئەدەتتە رۇو كە دەولەت ھانى توپىشىنەوە زانستى دەدات بۆ مەبەستى ئاشتىانە و خزمەتكىرىنى مروۋاھىتى و داهىنار دۆزىنەوە. بەپىيى دوا بىرگى ماددىيە (٣٤)، پىيىستە ئەنجومەنلىيەن توپىشىنەوە ياسايدىكى تايىبەت دەرىكەت بۆ دەستەبەركەنلىيەكى فيئركىرىنى تايىبەت و ئەھلى. بىڭومان لەو ياسايدىا ھەممۇ وردەكارىيەكانى ئەم مەسىلەيە دەخىرەت رۇو.

* كوردستانى نوى ژمارە (٣٨٩١) لە ٢/٨/٢٠٠٦

سەرپەرشت دەستەبەر بىرىت. ھەر بەپىي ئەم بىرگەيە دەبىت كار بۆ پاراستنى ئەم ھارولاتىيان بىرىت لەنەخويىندەوارى و ھەزارى و ھەول بىرىت شۇينى نىشتەجىبۈونىيان بۆ دابىن بىرىت.

بەپىي ماددىيە (٣١) ئى دەستۇر، لەسەر دەولەت پىيىستە چاودىيرى تەندروستى ھەممۇ ھارولاتىيان بىكەت و بايدىخ بەتەندروستى گشتى بىدات و ھەممۇ ھەولىيەكى بخاتە گەر بۆ خۆپاراستن و چارەسەر كەن. بۆ ئەم مەبەستەش دەبىت ھەولى بىياتانى نەخۇشخانە و دامەزراوهى تەندروستى جۆراوجۇز بىدات.

بەپىي بىرگەيەكى تىرى ئەم ماددىيە، دەبىت ئەنجومەنلىيەن توپىشىنەوە تايىبەت دەرىكەت بۆ رىيگەدان بەدەستەو كەسان بۆئەوهى نەخۇشخانە و بىنكەدى تەندروستى و خانۇرى عىلاجى تايىبەت بەچاودىيرى و سەرپەرسەتى دەولەت دروست بىكەن.

بەپىي ماددىيە (٣٢) ئى دەستۇر، دەبىت ئەنجومەنلىيەن توپىشىنەوە ياسايدىكى تايىبەت دەرىكەت بۆ چاودىيرى كەنلىيەندامان و خاودەن بىنداويسەتىيە تايىبەتكەكان، مەبەستى ئەم كارەش ئەمە كە ئەم كەسانە تىكەللاو بەكۆمەل بىرىنەوە ھەولى گەشەپىدان و پىنگەياندىيان بىرىت.

ماددىيە (٣٣) ئى دەستۇر، جەخت لەو دەكاتەوه كە ھەممۇ كەسىك ماسفى زىيانى ھەيدى دەبىت زەمینەي ژىنگەيەكى ئارامى بۆ دابىن بىرىت. ھەر بەپىي بىرگەيەكى تىرى ئەم ماددىيە دەبىت دەولەت ئەركى پاراستنى ژىنگە و ھەمەجۇرى ژىنندەر دەستەبەر بىكەت.

ماددىيە (٣٤) ئى دەستۇر، كە لەچوار بىرگە پىكھاتۇوه تايىبەتكە بەفيئركەن و توپىشىنەوە، بەپىي ئەم ماددىيە فيئركەن بايدىخىكى گەورەي ھەيدى و ھۆكاري ئەمساسى پىشخىستى كۆمەلە، لەبەر ئەم بايدىخ دەبىت دەولەت زەميتە لەبار بۆ فيئركەن

ھەلسوکمۇتى نامىزۇقانى لەگەلدا بىكىيەت ھەر ئەو بېرىگىيە ئەۋە دەخاتە روو كە ئەمۇ دانپىانانە بىن بايەخە لەئىر زەبىرى ھەرەشە و ئەشكەنچەدا وەرگىرايىت، ھەر كەسىنکىش ھەلسوکمۇتى لەو جۆرە لەگەلدا كرايىت بۆي ھەيە سكالاً و داواي خۆي پىشىكەش بەداد گا بکات و داواي قىمرەبۇوى ماددى و مەعنەمۇ ئەو زىيانانە بکاتمۇ كە لىيى كەمۇتۇوە. بەپىي بېرىگىيە كى ترى ئەم ماددىيە، دەبىيەت دەولەت بەياسا ھەمۆلى پاراستنى مافى تاكە كەس بىدات و رىنگەش بەسەپاندى فىكىرى و سىياسى و تايىنى نەدات. ئەۋەش زەمىنەنى ئازادى تاكە كەس خۆش دەكەت.

بەپىي بېرىگىيە كى ترى ئەم ماددىيە دەبىيەت دەولەت ياخود ئەنجومەننى نويىنەران بە پىي ياسايدىك كارەكانى بىيڭارى، كۆيلەبىي، بازركانى كۆيلە، بازركانى ژن و منداڭ و بازركانى كەردن بەسىنكس قەددەغە بکات. ئەۋەش دەچىتە خانەي پاراستنى ماف و بەها كانى مەرڙقۇوه.

ماددهى (۳۶) ئى دەستور، جەختى لەئازادى رادەرپىن ئازادى رۆژنامەگەرى و چاپكەردن و بلازىكەنەوە راگەيانىن و ئازادى كۆرۈ كۆبۈونسەوە خۆبىشاندانى ئاشتىيانە كەردىتىفۇ، بەلام ئەمە جىيڭىھى سەرخە لەم ماددىيەدا ئەمە دەستەبەر كەردى ئەم ئازادىيىانە بەستۆتىمۇ بەدوە كە پىچەوانى سىيىتمە ئادابى گشتى نەبىيەت، ماددهە كە ئەدەشى روون نەكەردىتىفۇ كە سىيىتمە ئادابى گشتى چى دەگۈرىتىمۇ، ھەر بۆيەش پىوپىستە ئەنجومەننى نويىنەران ياسايدى كى تايىبەت لەم بارەيمۇ دەربىكەت و ھەممۇ ورده كارىيەكانى ئەم مەسەلاتە روون بکاتمۇ.

ماددهى (۳۷) ئى دەستور تايىبەتە بەئازادىيى دامەززاندىنى كۆمەلە و حزبە سىياسىيەكان، بەپىي ئەم ماددىيە دەبىيەت ئەنجومەننى نويىنەران ياسايدى كى تايىبەت لەو بارەيمۇ دەربىكەت، دەبىيەت ئەم ياسايدى كى ديموكراسى و شارستانى بىيىت و تىيىدا ئازادى كارى سىياسى حزبە سىياسى و كۆمەلە و رىتكخراوه پىشەيىه كان

ئازادىيەكان لە دەستوورى عيراقدا

پروپەرى ئازادىيى عيراق كۆتايى بەرژىمى دىكتاتۆرى بەعس ھىنار پاش چەندىن سال زېير دەستى خۆرى ئازادى لەم ولاتەش ھەلھەت و ئىدى زەمىنەنى ئەۋە رەخسا كە ھاولۇلتىيان بەئازادى و ئارەززوو خۆيىان مەتمانە بەم كەمانە بېھەخشن كە دەيانمۇيىت حوكىيان بىكەن.

لە چوارچىيەدا ھاولۇلتىيانى عيراق لەماوهى سالىكدا بەشدارى سى پروپەرى ھەلبىزادىنى ديموكراسىييان كرد و لەپىي سەندوقە كانى دەنگەنەمۇ بەشىوازىيەكى ئاشتى و شارستانىانە دەنگىيان بۆ نويىنەرانى دلخوازى خۆيىان داو تەنانەت دەستوورى ولاتىش بەدەنگى ئەوان پەسەند كرا. ھەر بۆيەش لەچەندىن بېرىگە و ماددهى ئەم دەستوورەدا ئامازە بەزاراوه ئازادى كراوه و وەك مافىيە ئاسايى ھاولۇلتىيان بەرجەستە كراوه و دەبىيەت ھەمۆلى رىزگەرن و جىبەجىكەننى بىدرىت. ماددهە كانى (۴۵ - ۳۵) ئى دەستوور تايىبەتن بەئازادىيەكان و ئىيمە ھەدول دەدىن مادده بەممادە تىشكى بەخىنە سەرۇ بۆ خۆيىنەرانى شى بىكەينمۇ.

ماددهى (۳۵) ئى دەستوور جەخت لەسەر پاراستنى كەرامەت و ئازادى مەرڙى دەكا تەمۇو لە روانگەيمۇ ئامازە بەدوە دەكەت كە نايىت بەبىن بېيارى دادوھرى هىچ كەسىك دەستگىر كىرىت ياخود لېكۆلىنەمۇ لەگەل بىكىيەت. ئەمەش خۆي لەخۆيدا پىرۇزى سەرورى ياساوه بوارى دادوھرى دەخاتە روو. بەپىي بېرىگىيە كى ترى ئەم ماددهىيە رىنگە نادرىت هىچ كەسىك ئەشكەنچە دەرۇونى و جەستەيى بىدرىت و

هەوادارانی هەرئایین و ئایینزایسە بۆیان ھەیە ئىدارەی ئەوقاف و دامودەزگا ئایینیسە کانى تىرى بەئازادى بەرپەوهەرن و دەبىت ئەنجومەنی نويىنەران ياسايىدە كى تايىبەت لەو بارەيەوە دەربکات. بەپىنى بېرگەيە كى ترى ئەم ماددەيە، پەرسەتى شۇينە ئایینیسە کان ئازادە و رىيگەيلىنى ناگىريت و دەبىت دەولەت پاراستىنى ئەم شۇينانە دەستەبەر بکات.

ماددەي (٤٢) ئى دەستور، ھەر ھاولەتىيە كى عيراقى ئازادە لەپرووی گواستتەوە و گەشت و گۈزارو نىشته جىبۇون لەناوەوە دەرەوەي عيراقتادا. ئەم دەستورە ئەم ئازادىيە بۆ ھاولەتىيە عيراقى گىپارادەتموە كە لەسەردەمى رژىيەمى بەعسىدا زەوت كرابۇو.

ھەر بەپىنى ئەم ماددەيە، نايىت ھىچ ھاولەتىيە كى عيراقى نەفى بکرىت و دوور بخىتتەوە. يان رىيگەي پېندرى بگەپرىتەمە بۆ نىشتمانە كەي. بىنگومان لەسەردەمى بەعسىدا ھەزاران كوردى فەيلى دور خابۇونەوە، تەنانەت رەگەزىنامەي عيراقىشيانلىنى سەندرا بېزۆو و رىيگەيان نەددەدرا بۆ خاكى خۆيان بگەرتەنەوە.

بەپىنى ماددەي (٤٣) ئى دەستور، دەبىت ئەنجومەنی نويىنەران ياسايىدە كى تايىبەت دەربکات سەبارەت بەدامەزراوه کانى كۆمەلگەمى مەدەنى. بەپىنى ئەم ياسايىدە دەبىت ھەولى ئەكتىف كەردىنى ئەم رىكخراوانە و گەشەپىيدانيان بىرىت بۆئەمەوە بەشىۋەيە كى ھىمەنانەو ئاشتىيانە ھەولى بەدىيەننەن ئامانج و ئاواتەكانيان بەدن.

ئەمە جىنگى سەرخە لەپرگەيە كى ترى ئەم ماددەيەدا باس لەمە دەكەت كە دەبىت دەولەت ھەولى بەرزىرىنەوە ئاستى خىل و ھۆزەكان بەنات و گۈنگىيان پى بەنات. جەختىشى لەوە كەردىتەوە كە رىيگە بەو نەرىتە خىلەكىانە نەدرىت كە لەگەل بەنەماكани مافى مەرقىدا ناگۇغىن. ئەمە تىپبىنى دەكرىت ئەم ماددەيە دوو شتى دەزۇ ناڭوکى كۆكەردىتەوە، لەلايدەك باسى كارا كەردى دامەزراوه کانى كۆمەلگەمى

بەنەمەرەو، بەپىنى ئەم ياسايىدە دەبىت ھەر ھاولەتىيە ئازاد بىت لەمە لەچ حزب و كۆمەلەيە كدا كار دەكەت، ياخود وازىبان لى دەھىنەن و نايىت ھىچ ھاولەتىيە بەزۆر بکرىتە ئەندامى ھىچ كۆمەلە و حزىيەكى سىاسى يان فشارى بخىتە سەر بەرەوام بىت لەئەندامىتى كۆمەلە و حزىيەكى سىاسىدا بىتچەكە لەمانەش ھەر ھاولەتىيە ئازاد بىت لەمە كە بىلەيەن بىت و كارى سىاسى نەكەت.

بەپىنى ماددەي (٣٨)، ھەممۇ پەيوەندى و نىزىدراؤىكى گەيانىن لە (نامە، بروسكە، تەلەفۇن، نامە ئەلكەتۈنى) دەبىت ئازاد بىت و نابىت بەنەنەتى چاودىتى بکرىت ياخود ھەستى لى رابگىرىت ياخود ئاشكرا بکرىت. تەنها لەيدەك حالتدا دەتوانىت چاودىرى ئەم بوارانە بکرىت ئەۋىش لەپەر پېيۆستى ياسايى و ئاسايش ئەمەش تەنها بەپەيارى دادوھرى دەبىت.

ماددەي (٣٩) ئى دەستور، ئازادى كاروبارى كەسى دەخاتە روو بەپىنى ئەم ماددەيە ھەر ھاولەتىيە كى عيراقى بەپىنى (ئايىن، ئايىنزا، بېرۋاھەر، وىستى خۆى) پابەندى كاروبارى كەسىيان دەبن، بۆ رۇونكىردىنەوە ھەممۇ رەھەنەدەكانى ئەم مەسەلەيە دەبىت ئەنجومەنی نويىنەران ياسايىدە كى تايىبەت دەربکات. ئەمە جىنگى سەرخە پېشتر ھەممۇ ھاولەتىيان لەسەرەنسىرى عيراقتادا پابەندبۇون بەيدەك ياساوه، ئەمۇيىش ياسايى بارى كەسىتى بۇو. ماددەي (٤٠) ئى دەستور، جەخت لەمە دەكەتسە كە ھەر ھاولەتىيە كى عيراقى ئازادە لەفيڪرو و يېڏان و باوەردا، ئەمەش ئەم راستىيە دەخاتە روو كە ھىچ كەسىتىك بەزۆر ھىچ فيڪرو باوەرەيەكى بەسەردا ناسەپېتىرىت.

بەپىنى ماددەي (٤١) ئى دەستور، دەبىت ھەوادارانى ھەر ئايىن و ئايىنزا يەك دابە ئايىنەكىيان بەئازادى ئەنچام بەن، ھەر ئەم بېرگەيە ئامازەشى بەمە كەردووە كە دابى حوسەينىش بەئازادى ئەنچام بىرىت. جىنگى سەرخە رژىيەمى بەعس ئەم رىوپەسە ئايىنە قەدەغە كەدبۇو. ھەر ئەم ماددەيە جەختى لەمە كەردىتەوە كە

دەسەلاقە فىدرالىيەكان
لەدەستوورى عىراقدا

به پیشنهاد دستوری نویسی عراق، دسته لاته فیدالیه کان پیک دیت له
دسته لاتانی یاسادانان و دسته لاتی جیبه چیکردن و دسته لاتی دادوه ری، ئەم سى
دسته لاته پىپۇرى و ئەركە کانیان لە سەر بنەمای پەنسىپى جىا كىرىنەوهى
دسته لاته کان ئەنجام دەدەن.

یہ کہم : دھسہلاتی پاساداناں

بەپیش دەستوری نوی دەسەلاتی ياسادانانی فیدرالى لەدۇو ئەنجومەن پىشكىت ئەوانىش ئەنجومەننى نويىنەران و ئەنجومەننى فيدرالىيە، ئەمەش سىماو رووخسارى سىستىمە فیدرالى، عىراق نىشان دەدات.

یه کدم: ئەنجومەنی نويىنەران (پەرلەمان): ئەم ئەنجومەنە كە خۆي لەپەرلەمانى فيدرالىدا دېبىنىتىدۇ، نويىنەرايىتى سىرجمەم پىشكەتەكانى گەلانى عىراق دەكت، هەر (10000) سەد ھەزار كەس يەك نويىنەريان لەپەرلەمان دەبىت كە ھاواولا تىيان بە رېگەي دنگدانى گشتى نەھىئى و راستەمۇخۇ لەرىي سندوقە كانى دنگدانەوە مەتمانەي پىىدەبەخشىن. تەممەنی ئەنجومەنی نويىنەران وەك هەر پەرلەمانىيکى دىكە چوار سالە بىيارەكان لە كۆبۈونسۇدە كانى ئەم ئەنجومەنەدا بە زۆرىنىدى سادە دەدرىت، ئۇمۇش بە ئامادەبۈونى زۆرىنىيە رەھاي تەندامانى.

دسه‌لاقانی ئەنجومەنی نوینەران: ئەم ئەنجومەنە وەك ھەر پەرلەمانىيکى ولايانى، دىمۇ كراسى، بىكەو دسەلاقانى، خۆي ھەبەو ھەۋىمۇن و سالا دەستى، بەسىز

مهدهنی دهکات، لهلایه‌کی ترهوه باسی بهرز کردنهوهی ثاستی خیل و هوزه کان دهکات که دوو شتی دژ بیهه کن. ماددههی (۴۴) ای دهستوره که، واه زهمانه تیک واشه بچ پاراستنی ماف و ئازادییه کانی دووتوبی دهستوری عیراق و جدخت لدهوه دهکاتمهوه که ئهو ماف و ئازادییانه نابیت کوت و سنوردار بکریت بهپیی یاسا نابیت بدو مدرجههی زیان بچ جوهری ماف و ئازادییه کان نه که بینهت.

* روزنامه‌ی (ئاسو) ژماره (۱۸۹) لە ۹/۲/۰۰۶

- ٦- ئەم ئەنجومەنە لەسەر پىشىيازى ئەنجومەنى وزىران بالىۆزۇ خاونە پلە تايىبەتكان دادەمەزرىيەت.
- ٧- ئەم ئەنجومەنە لەسەر پىشىيازى ئەنجومەنى وزىران سەرۆكى ئەركانى سوپاۋ يارىدەدرانى خاونە پلەمى فەرمانىدى فېرقە بەرە و ژۇرۇ سەرۆكى دەزگاى ھەوالگىرى دادەمەزرىيەت.
- ٨- ئەنجومەنى نويىنەران لەسەر داواى زۇرىنە ئەندامانى و لەسەر بىنچىنە داوايىكى رەواو ھۆدار دەتوانىت لەسەرۆك كۆمار بېرسىتىو.
- ٩- ئەم ئەنجومەنە بە زۇرىنە رەھاى دەنگى ئەندامانى دەسەلاتى لەسەر كار لابىدىنى سەرۆك كۆمارى ھەيدە، دواى ئىدوھى لەلایمن دادگاى بالاى فىدرالىيەدە بەيەكىك لەم سى تۆمەتە خوارەوە تۆمەتبار دەكىيت (١- شەكاندى سوينىدى دەستوورى. ٢- پىشىلەكدى دەستوور. ٣- خيانقى گەورە)
- ١٠- ھەر ئەندامىكى ئەنجومەنى نويىنەران بۇيى ھەيدە پەرسىيار ئاراستەمى سەرۆك وزىران و وزىرەكان بکات لەسەر ھەر بابەتىك كە پەيوەندى پىيانەوە ھەيدە.
- ١١- لائى كەم (٢٥) ئەندام لەئەندامانى ئەنجومەنى نويىنەران بۆيان ھەيدە بابەتىكى گشتى بىخە روو سەبارەت بە سیاسەت و چۈنیەتى كارى ئەنجومەنى وزىران يان يەكىك لەۋەزارەتكان و دەبىت سەرۆكى ئەنجومەنى وزىران ياش و وزىرەكان لەوادىيەكى دىيارىكراودا لەئەنجومەنى نويىنەران ئامادەبن بۇ گەتكۈڭ كردن سەبارەت بەو بابەتە.
- ١٢- ئەنجومەنى نويىنەران پاش و درگەتنى رەزامەندى (٢٥) ئەندام بۇيى ھەيدە لىكۆلىنەو ئاراستەمى سەرۆك وزىران ياش و وزىرەكان بکات و لىيان بېرسىتەوە لەسەر ئەو كارو بارانە پەيوەندى پىيانەوە ھەيدە.

- زۇرىبەي ناوهندەكانى دەسەلاتدا ھەيدە، بۇيى ھەيدە چاودىرىيىان بکات و لەكتى سەرپىشچى ياسايدا لەپەرسانى ئەو ناوهندانە بېرسىتىو. دەسەلاتەكانى ئەنجومەنى نويىنەران لەم خالانددا چىدە كەينەوە:
- ١- ئىشى سەرە كى ئەم ئەنجومەنە دارپشىن و دەرىكىدىنى ياسا فىدرالىيە كانە، ئەم ياسايانەش بە ياساى سىيادى دادەنرىن و دەبىت لەسەرەن سەرى عىراقدا جىبەجى بکرىن و ھەموو ھاولاتىيان پىتەوە پابەند بن.
 - ٢- ئەم ئەنجومەنە چاودىرىي كارەكانى دەسەلاتى جىبەجىكىدىن دەكتى، دەسەلاتى جىبەجىكىدىنىش لەم دەستوورە نويىنەدا ھەر دو ئەنجومەنلى سەرۆكايەتى و ئەنجومەنلى وزىران دەگىرىتىو. واتە ئەدو دو ئەنجومەنە لەئىر ھەذىمۇن و قەلەمەرەوى ئەنجومەنلى نويىنەراندان، ئەمەش رووى گەشى شارستانى و دېمۇكراسى ئەو دەستوورە نيشان دەدات.
 - ٣- لەدواى دەستبەكاربۇنى، ئەنجومەنلى نويىنەران بە دەنگى زۇرىنە ٢/٣ ئەندامانى ياسايكى دەردەكتات بۇ پەسەنەكىدىنى رېكەوتىنامە و پەياننامە نىيەدەلەتىيەكان، ئەمەش بايەخى تايىبەتى خۆي ھەيدە، چونكە ئەنجومەنلى نويىنەران بە نويىنەرانى ھەموو پىشكەتەكانىيەو ئاگادارى ھەموو ئەو رېكەوتىنامە و پەياننامە نىيەدەلەتىيەدانە دەبن كە عىراق لەگەل لەلانى تردا مۆرى دەكتات.
 - ٤- ھەلبىزاردەن سەرۆك كۆمار لەلایمن ئەندامانى ئەنجومەنلى نويىنەرانەوە دەبىت و ئەو ئەنجومەنە وەك نويىنەرى گەل مەتمانە پىتەبەخشىت.
 - ٥- ئەنجومەنلى نويىنەران بە زۇرىنە رەھاى دەنگى ئەندامانى و لەسەر پىشىيازى ئەنجومەنلى دادەرەي بالا، سەرۆك و ئەندامانى دادگاى تەمizى فىدرالىي و سەرۆكى داواكارى گشتى و سەرۆكى دەستەمى سەرپەرشتىيارى دادەرەي دادەمەزرىيەت.

- ۲۱- ئەنجومەنی نويىنەران پرۆژەي بودجهي سالانەي دەسەلاتى دادوھرى فيدرالى پەسەند دەكات.
- ۲۲- ئەنجومەنی نويىنەران بە زۇرىنەمى ۲/۳-ى دەنگى ئەندامانى ياسايدىك دەردەكت بۆ ديارىكىرنى ژمارەو كارى دادگاي بالاى فيدرالى.
- ۲۳- كۆمسييۇنى بالاى مافى مەرۋۇ كۆمسييۇنى بالاى سەرىبەخۇى ھەلېزاردەكان و دەستەي دەستپاڭى كە سى دەستەي سەرىبەخۇن لەزىز چاودىپرى ئەنجومەنی نويىنەراندا دەبن و ياسايدىك بۆ رىتكىختنى كاروبارە كانيان دردەكت.
- ۲۴- ديوانى چاودىپرى دارايى و دەستەي راگىياندىن و گەياندىن و بانكى ناوەندى عيراق سەرىبە ئەنجومەنی نويىنەران دەبن و لەبەردەميدا بەرپرسىار دەبن.
- ۲۵- ئەنجومەنی نويىنەران لەدواي دەستبەكاربۇونى دەبىت لەماۋىيەكدا كە لەشەش مانگ تىپەر نەكت بەزۇرىنەي سادەي دەنگى ئەندامانى ياسايدىك دەربكات بۆ پىكھىستانى ھەرىمەكان.
- ۲۶- ۱/۵ ئەندامانى ئەجومەنی نويىنەران بۆيان ھەيە پىشنىيازى ھەمواركردنى دەستور پىشكەش بىكەن.
- ۲۷- ئەنجومەنی نويىنەران بە زۇرىنەمى ۲/۳-ى دەنگى ئەندامانى دەتوانىت دەستەي نىشتمانى بالاى رىشەكىشكىرنى بەعس و دەستەي داواكارى مولىكدارىتى پاش تەواو بۇونى كارەكانيان ھەلبۇوشىنىتىدوه.

- ۱۳- ئەنجومەنی نويىنەران بە زۇرىنەمى رەھاي دەنگى ئەندامانى دەتوانىت مەتمانە لەھەر وەزىرىتىكى ئەنجومەنی وەزىران وەرىگىرىتىدوه.
- ۱۴- ئەنجومەنی نويىنەران لەسەر داواي ۱/۵ ئەندامانى دەتوانىت مەتمانە لەسەرۆك وەزىران وەرىگىرىتىدوه.
- ۱۵- ئەنجومەنی نويىنەران بە زۇرىنەمى رەھاي دەنگى ئەندامان دەتوانىت مەتمانە لەسەرۆك وەزىران وەرىگىرىتىدوه.
- ۱۶- ئەنجومەنی نويىنەران بە زۇرىنەمى رەھاي دەنگى ئەندامانى مافى لېكۈلىنەوهى ھەيە لەبەرپسانى ئۆرگانە سەرىبەخۇكەن و بەپىيى ھەمان رىۋوشۇنى تايىيت بەۋەزىرەكان بىزى ھەيە بەرپرسى ئەو ئۆرگانە سەرىبەخۇيانە لەسەر كار لابدات.
- ۱۷- لەسەر داخوازىي ھاوبىشى سەرۆك كۆمارو سەرۆكى ئەنجومەنی وەزىران، ئەنجومەنی نويىنەران بە زۇرىنەمى ۲/۳-ى دەنگى ئەندامانى دەتوانىت رەزامەندى نىشان بىدات لەسەر راگىياندىنى جەنگ و بارى نائاسايى.
- ۱۸- ئەنجومەنی نويىنەران دەسەلاتى پەسەندىرىنى پرۆژەي ياساى بودجهى گشتى و حساباتى كۆتايى ھەيە لەدواي ئەمەي كە ئەنجومەنی وەزىران پىشكەشى دەكت، ئەنجومەنی نويىنەران دەسەلاتى گۆرىن و گواستنەوهى بەش و بەندەكانى بودجهى گشتى و پىشنىيازى زىادىرىنى بىرى تىچچو خەرجىيەكانى بۆ ئەنجومەنی وەزىران ھەيە.
- ۱۹- ئەنجومەنی نويىنەران دەسەلاتى مەتمانە بەخشىنى بەكابىنە و پرۆگرامسى ئەنجومەنی وەزىران ھەيە.
- ۲۰- سەرۆك و ئەندامانى ئەنجومەنی وەزىران دەبىت لەبەردەم ئەنجومەنی نويىنەراندا سويندى ياساىي بخون.

٤. بەپیشی بىرگەی يەكى ماددەی (١٢)، پیشىستە پەرلەمان ياسايدىك دەربکات بۇ دىيارىكىرىنى ئالاى عىراق و دروشم و سروودى نىشتىمانى كە تەعىير لەھەمۆر پىكەتەكانى عىراق بىكەت.
٥. بەپیشی بىرگەی دووى ماددەی (١٢)، پەرلەمان دەبىت ياسايدىك دەربکات بۇ رېكخستىنى نىشانەو پىشۈرى رەسى و بۇنە ئايىنى و نىشتىمانىيە كان د رۆزىمىرى كۆچچى و زايىنى.
٦. بەپیشی بىرگەمى سىيى ماددەی (١٨)، دەبىت پەرلەمان ياسايدىك تايىبەت دەربکات و بەپیشى ئەمو ياسايدى رىتىگە بەلىيەندەنەوەي رەگەزىنامىيە لەداياك بسوو عىراقى نادرىت و ئەدوشى لىيى سەندرارەتەوە دەتوانىت داواي گەرلانەوە بىكەت.
٧. بەپیشی بىرگەمى چوارى ماددەی (١٨)، پەرلەمان بەپیشى ياسايدىك ئەمو دەخات كە هەر عىراقىمك بۇي ھەيدىچىندەن رەگەزىنامىيە كى ھەبىت، تەنها ئەمو كەسانىدى پۇستى سىدادى يان ئاسايشى بالا و ھەر دەگەرن دەبىت واز لەھەر رەگەزىنامىي بەددەست ھېئراو بەھىنەن.
٨. بەپیشى بىرگەمى شەھى ماددەي (١٨)، دەبىت پەرلەمان حوكىمە كانى رەگەزىنامە بەياسا رىيەن بخت.
٩. بەپیشى بىرگەي دووى ماددەي (٢١)، پەرلەمان دەبىت ياسايدىك دەربکات بۇ رېكخستىنى مافى پەنابەرى سىياسى لەعىراقدا.
١٠. بەپیشى بىرگەي دووى ماددەي (٢٢)، دەبىت پەرلەمان بەياسايدىك پەيۋەندى نىسوان كرييكارو خاونەن كار لەسەر بىنەماي ئابورى و رەچاوكىرىنى دادپەرورى كۆمەلايدەتى رىيەن بخت.
١١. بەپىشى بىرگەمى سىيى ماددەي (٢٢)، دەبىت پەرلەمان ياساىي پىكەيىنانى سەندىكىاو يەكتىيە پىشەبىيە كان دەربکات.

ئەركەكانى ئەنجومەنى نويىنەران
 دەستورى نويى عىراق، وەك دەستورى هەر ولايتىكى ديموكراسى لەلوتكەمى
 هەدرەمدايدو ھەۋىمۇن و بالادەستى بەسەر ھەممۇ ناوهەندو دامەزراوه كانى دەسىلەلتىدا
 ھەيدە. ئەم دەستورە تەنها ھېلە گشتىيە كانى بۇ رېكخستىنى سەرجمەم بوارەكان
 رەنگىزىش كەدووھە نەچۆتە نىيۇ ورده كارىيە كانوھە. ئەنجومەنى نويىنەران وەك ناوهەندى
 دەركەدنى ياسا لەبەر رۆشنایى دەستوردا ھېلە گشتىيە كان ورد دەكتەمەو ياساى
 تايىبەتىان بۇ دەرەدەكتات. ئەمە جىيەكە سەرچەنە لەچەندىن ماددەو بىرگەى دەستورى
 نويىدا ئاماژە بەدوھە كراوهە كە چەندىن مەسىھەلمى جۆراوجۆر بەياسا رىيەن دەخرىن، واتە
 دەبىت ئەنجومەنى نويىنەران بۇ بەرچاو روونى ياسايان بۇ دەربکات. بەشىتكى ئەمو
 مەسىلەنە پەيۋەندىيەن بەپرسى سىياسىي گەلى كوردىستانەوە ھەيدە، بەپیشىستى
 دەزانم ھەممۇ ئەمو ماددەو بىرگانىدى دەستورى نوى بەخەمە رwoo كە ئاماژە بەم
 مەسىلەنە دەكەن و بەياساى ئەنجومەنى نويىنەران رىيەن دەخرىن:

١. بەپیشى بىرگەمى دووى ماددەي (٤) اى دەستورى نوى، دەبىت پەرلەمان ياسايدىك دەربکات بۇ دىيارىكىرىنى چوارچىوھى زمانى رەسى (كە ھەردوو زمانى عەرەبى و كوردى) دەگەرىتىھە، و چۈنۈھەتى پىادە كەنەنە حوكىمە كانى روون بکاتوھە.
٢. بەپیشى بىرگەي يەكى ماددەي (٧)، دەبىت پەرلەمان ياسايدىك دەربکات بۇ قەدەغە كەنەنە حزبى بەعس و هەر قەوارەو رېبازىن كە پەيپەوي رەگەز پەرسىتى يان تىرۇریزم يان تەكىف يان پاكتاوى تايىفەگەرى بىكەت.
٣. بەپیشى بىرگەمى دووى ماددەي (٩)، دەبىت پەرلەمان ياسايدىك دەربکات بۇ رېكخستىنى خەمدەتى ئالا.

٢١. بەپیش بىرگەي سىيى ماددهى (٣٦)، پىويسىتە پەرلەمان ياسايدى دەربكات سەبارەت بەئازادى كۆبۈونىوھو خۆپىشاندانى ئاشتىانە.
٢٢. بەپیش بىرگەي يەكى ماددهى (٣٧)، ئەركىنلى ترى پەرلەمان ئەمەيە ياساى ئازادىي دامەزراىندى كۆمەلە و پارتە سىياسىيە كان دەربكات.
٢٣. بەپیش ماددهى (٣٩)، پەرلەمان بەياسايدى كى تايىدەت ئەمە رىيڭ دەخات كە عىراقىيە كان ئازادىن لېپابەندبۇونىيان بەكاروبارى كەسمايدىتىيان بەپىش ئايىنىيان يان ئايىنىزىيان يان بىرۇباورپىيان يان وىستى خۇزىان.
٢٤. بەپیش بىرگەي يەكى ماددهى (٤١)، دەبىت پەرلەمان ياسايدى دەربكات بۆ رىيکخستنى ئەمە كە شۇينەكە وتوانى هەر ئايىن و ئايىزىيەك ئازادىن لەئەنجامدانى داب و نەرىتى ئايىنىيان و بەرىۋەبرىنى ئەقفاۋ و كاروبارى دامەزگا ئايىنىيە كان.
٢٥. بەپیش بىرگەي يەكى ماددهى (٤٣)، دەبىت پەرلەمان ياسايدى كى تايىدەت سەبارەت بەكاراكردى دامەزراوه كانى كۆمەلگەي مەددەنلى دەربكات.
٢٦. بەپیش بىرگەي سىيى ماددهى (٤٧)، پىويسىتە پەرلەمان ياسايدى كى تايىدەت سەبارەت بەمەرجە كانى پالىپاراوو دەنگەرە و مەسىلە پەيۇندىدارە كانى هەلبىزادەن دەربكات.
٢٧. بەپیش بىرگەي پىنچى ماددهى (٤٧)، دەبىت پەرلەمان ياسايدى دەربكات بۆ رىيکخستنى حالتە كانى گۆزىنى ئەندامانى پەرلەمان لەكتى دەستت لەكارىشانەو يان لادان يان مىدن.
٢٨. بەپیش بىرگەي سىيى ماددهى (٥٨)، دەبىت پەرلەمان بەددەنگى ٣/٢ ئەندامانى ياسايدى كى تايىدەت دەربكات بۆ پەسەندىرىنى پەياننامە و رىيكمەتنىنامە نىيودەولەتىيە كان.

١٢. بەپیش بىرگەي دووى ماددهى (٢٣)، پىويسىتە پەرلەمان ياسايدى بۆ دەستت بەسەراغىرنى مولىكايىتى بۆ سورىدى گشتى بەقەرەبۇويەكى دادپەرەرانە دەربكات.
١٣. بەپیش ماددهى (٢٤)، پەرلەمان دەبىت ياسايدى دەربكات بۆ رىيکخستنى ئازادى گواستنۇوە كەيىكارو شەتمەك و سەرمایە عىراق لەنیوان ھەرىم و پارىزگا كاندا.
١٤. بەپیش ماددهى (٢٦)، دەبىت پەرلەمان بەياسايدى ھاندانى و بەرهەتىنانى كەرتە جىاجىا كان رىيڭ بخات.
١٥. بەپیش بىرگەي دووى ماددهى (٢٧)، دەبىت پەرلەمان بەياسايدى حوكمى تايىدەتى پاراستنى مولىكە كانى دەولەت و بىرپۇرەپەردىن و مەرجە كانى كارپىنگەردىن يان رىيڭ بخات.
١٦. بەپیش بىرگەي دووى ماددهى (٢٨)، پىويسىتە پەرلەمان ياسايدى دەربكات بۆ بەخشىنى خاونەن دەرامەتە نزەمە كان لەباج.
١٧. بەپیش بىرگەي دووى ماددهى (٣٠)، پەرلەمان دەبىت ياسايدى دەربكات بۆ دابىنگەردىنى بىمەي كۆمەللايەتى و تەندروستى بۆ عىراقىيە كان.
١٨. بەپیش بىرگەي دووى ماددهى (٣١)، دەبىت پەرلەمان بەياسايدى ئەمە رىيڭ بخات كە دەستەو تاكە كان بۆيان ھەيە نەخۆشخانە يان بىنكەي تەندروستى يان خانۇرى چارەسەرگەردىنى تايىدەت بەسەرپەرەشتى دەولەت دروست بىكەن.
١٩. بەپیش ماددهى (٣٢)، ئەركى پەرلەمانە كەياسايدى دەربكات بۆ چاودىرى كەمئەندامان.
٢٠. بەپیش بىرگەي چوارى ماددهى (٣٤)، دەبىت پەرلەمان ياسايدى كى تايىدەت دەربكات بۆ فيئەرگەردىنى ئەھلى و تايىدەت.

٣٧. بەپیّى ماددهى (٨٣)، دەبیت پەرلەمان ياسايدىك دەربکات بۆ رىكخستنى پىكھىناني وزارەتەكان و کارو پسپۇرى و دەسەلاتەكانى وزىزىر.
٣٨. بەپیّى ماددهى (٨٦)، دەبیت پەرلەمان ياسايدىك دەربکات بۆ رىكخستنى کارەكانى دەسەلاتى دادوهرى فيدرالى.
٣٩. بەپیّى ماددهى (٨٧)، پىويسته پەرلەمان ياسايدىك دەربکات بۆ دىاريىكىدى پىكھاتەو دەسەلاتەكانى و رىسایي بەرپوھچۇونى کارەكانى ئەنجومەنى دادوهرى بالا.
٤٠. بەپیّى بېگەي سىيى ماددهى (٨٨)، پەرلەمان پىۋۇزەي ياسايى بودجەي سالانى دەسەلاتى دادوهرى فيدرالى پىسىند دەكت.
٤١. بەپیّى بېگەي دووى ماددهى (٨٩)، دەبیت پەرلەمان بەزۈرىنەي ٢/٣ دەنگى ئەندامانى ياسايدىك دەربکات بۆ دىاريىكىدى زمارەي دادوهر شارەزاياني دادگائى بالاى فيدرالى و چۈنئەتى دەست نىشان كردىيان و کارى دادگاك.
٤٢. بەپیّى بېگەي شەشى ماددهى (٩٠)، دەبیت پەرلەمان ياسايدىك دەربکات بۆ رونكىرنەوەي ئەم توەمتانەي كە دادگائى بالاى فيدرالى ئاراستەي سەرۆك كۆمارو سەرۆك وزىزان و وزىزىر كانى دەكت.
٤٣. بەپیّى ماددهى (٩٣)، دەبیت پەرلەمان ياسايدىك دەربکات بۆ دىاريىكىدى پىكھاتەي دادگا و جۆر و پله و تايىدەتمەندىيەكانى و چۈنئەتى دامەزراىند و خزمەتى دادوهران و ئەندامانى دواكارى گشتى و دىسپلىنەكانيان و خانەنشىن كردىيان.
٤٤. بەپیّى ماددهى (٩٦)، دەبیت پەرلەمان ياسايدىك تايىدت دەربکات بۆ رىكخستنى ئەرك و دەسەلاتەكانى دادوهرى سەربازى.
٤٥. بەپیّى ماددهى (٩٨)، پىويسته پەرلەمان ياسايدىك دەربکات بۆ دامەزراىندى ئەنجومەنتىكى دولەت كە تايىدت بىت به فەرمانەكانى دادوهرى،

٤٦. بەپیّى خالتى (ج) اى بېگەي نۆيەمى ماددهى (٥٨)، دەبیت پەرلەمان ياسايدىك دەربکات بۆ دىاريىكىدى دەسەلاتەكانى سەرۆكى ئەنجومەنى وزىزان لەماوهى راگىيەندى جەنگ و بارى ناتاسايىي، بەمەرجىتكى لەگەل دەستوردا ناڭزىك نەبىت.
٤٧. بەپیّى بېگەي يەكى ماددهى (٥٩)، دەبیت پەرلەمان سالانە پىۋۇزەي ياسايى بودجەي گشتى ولات و حساباتى كۆتابىي پەسەند بکات.
٤٨. بەپیّى بېگەي يەكى ماددهى (٦٠)، پەرلەمان ياسايدىك تايىدەت دەردەكت بۆ دىاريىكىدى ماف و ئىمتيازەكانى سەرۆكى پەرلەمان دوو جىنگە كەيى و ئەندامانى پەرلەمان.
٤٩. بەپیّى ماددهى (٦٢)، دەبیت پەرلەمان بەزۈرىنەي ٢/٣ دەنگى ئەندامانى ياسايدىك تايىدەت دەربکات بۆ پىكھىناني ئەنجومەنى فيدرالى دىاريىكىدى دەسەلاتەكانى و مىرچەكانى ئەندامىتى تىايادا.
٥٠. بەپیّى ماددهى (٦٦)، پىويسته پەرلەمان ياسايدىك دەربکات بۆ دىاريىكىدى حوكىمه كانى خۇپالاوتىن بۆ پۇستى سەرۆك كۆمار.
٥١. بەپیّى ماددهى (٧١)، دەبیت پەرلەمان ياسايدىك دەربکات بۆ مۇوچەو دەرمالەي سەرۆك كۆمار.
٥٢. بەپیّى ماددهى (٧٩)، ئەركى پەرلەمانە ياسايدىك دەربکات بۆ دىاريىكىدى مۇوچەي سەرۆك و ئەندامانى ئەنجومەنى وزىزان و هاولپەكانيان.
٥٣. بەپیّى بېگەي يەكى ماددهى (٨١)، دەبیت پەرلەمان ياسايدىك دەربکات بۆ رىكخستنى ئەرك و دەسەلاتەكانى دەزگا ئەمنىيەكان و دەزگائى ھەوالڭرى نىشتمانى و دەبیت بەپیّى سەرەتاكانى مافى مەرۋە كار بىمەن و لەزىز چاودىپرى پەرلەماندان.

٥٥. بەپیش بىرگەي يەكى ماددهى (١١٠)، دەبىت پەرلەمان ياسايدك دەربکات بۆ بەرتۇهېردن و رىكخستنى گومرگەكان.
٥٦. بەپیش بىرگەي حموتى ماددهى (١١٠)، پەرلەمان ياسايدك دەردەكەت بۆ نەخشە كىشانى سياسەتى پەيوەست بەسىرچاوه ئاویيە ناوخۆيە كان.
٥٧. بەپیش ماددهى (١١٤)، پەرلەمانى داھاتۇرى عىراق دەبىت لەماوەيە كدا كە لەيدەكم دانىشتىنيوھ لەشىش مانگ تىپەرنەكەت ياسايدك دەربکات بۆ دانانى رىوشونىنە كانى پىكھىيانى هەرىمە نوئىيە كان.
٥٨. بەپیش بىرگەي دووى ماددهى (١١٨)، پەرلەمان ياسايدك دەردەكەت بۆ رىكخستنى دەسەلاتى ئىدارى و دارايى ئەو پارىزگايانى لەھەرىمېكدا رىكەنەخراون.
٥٩. بەپیش بىرگەي چوارى ماددهى (١١٨)، پەرلەمان ياسايدك دەردەكەت بۆ رىكخستنى ھەلبىزادنى ئەنجومەنى پارىزگاو پارىزگارو تايىەتمەندىيە كانيان.
٦٠. بەپیش ماددهى (١١٩)، پەرلەمان ياسايدك دەردەكەت بۆ بەخشىنى دەسەلاتى كانى حکومەتى فيدرالى بەپارىزگاكان يان بەپىچەوانىوھ.
٦١. بەپیش ماددهى (١٢٠)، پەرلەمان ياسايدك بۆ رىكخستنى بارى بەغداي پايىەخت دەردەكەت و بەپیش ئەو ياسايد بەغدا سەربەخۆ دەبىت و ناچىتە سنورى ھىچ هەرىمېكەوھ.
٦٢. بەپیش ماددهى (١٢١)، پەرلەمان ياسايدك تايىەت دەردەكەت و تىيىدا مافە ئىدارى و سياسى و رۆشنىيەكان و فيئركەن بۆ نەتمەوھ جىاجىا كانى وەك تۈركىمان و كىلدان و ئاشۇورو ھەموو پىكھاتە كانى تر مسۆگەدرو زامن دەكەت.

- كارگىپى، فەتوادان، دارېشتنەوە و نويىندايەتىكىرىدى دەولەت و ھەموو دەستە گشتىيە كان.
٦٤. بەپیش ماددهى (٩٩)، دەبىت پەرلەمان ياسايدك دەربکات بۆ دىاريىكىرىدى كارو ئەرك و دەسەلاتە كانى كۆمىسيونى بالاى مافى مەرۇش كۆمىسيونى بالاى سەربەخۆي ھەلبىزادنى كان و دەستە دەستپاڭى.
٦٧. بەپیش بىرگەي يەكى ماددهى (١٠٠)، پىويىستە پەرلەمان ياسايدك دەربکات بۆ رىكخستنى كارە كانى بانكى ناوهندىي عىراق و دیوانى چاودىرى دارايى و دەستە راگەياندن و گەياندن و دیوانە كانى ئەموقاف.
٤٨. بەپیش ماددهى (١٠١)، دەبىت پەرلەمان بەياسايدك تايىەت دەستەيەك بەناوى دەزگاى شەھيدان دابەزرىنېت كەراستەخۆ سەر بەئەنجومەنى وەزىران بىت.
٤٩. بەپیش ماددهى (١٠٢)، دەبىت پەرلەمان بەياسايدك تايىەت دەستەيەك گشتى بۆزامنەكىرىدى مافى هەرىمە كان و پارىزگاكان دابەزرىنېت.
٥٠. بەپیش ماددهى (١٠٣)، پىويىستە پەرلەمان بەياسايدك دەستەيەك گشتى بۆچاودىرى و تەرخانىكىرىدى داھاتى فيدرالى دابەزرىنېت.
٥١. بەپیش ماددهى (١٠٤)، دەبىت پەرلەمان بەياسايدك تايىەت ئەنجومەنى راژە گشتى فيدرالى دابەزرىنېت.
٥٢. بەپیش ماددهى (١٠٥)، پەرلەمان دەسەلاتى ھەيە دەستە سەربەخۆي نوى بەپىش پىداويسىتى دابەزرىنېت.
٥٣. بەپیش بىرگەي يەكى ماددهى (١٠٩)، پىويىستە پەرلەمان ياسايدك تايىەت دەربکات بۆ رىكخستنى بەرتۇهېردى نەوت و گاز.
٥٤. بەپیش بىرگەي سىيى ماددهى (١٠٩)، پەرلەمان ياسايدك دەردەكەت بۆ پاراستۇ بەرتۇهېردى شوئىنموارو بۇنىادە كەلهپورىيە كان.

هەر بەپیش ماددەی (٥٨)، پەرلەمان لایەنیکى سەرەکىيە بۆچارەسەركەدنى ئەو كىشەيدو بىگومان بۆ ئەو مەبىستە دەبىت ياساو بېبارى پىويسىت دەرىكەت.

٧٠. بەپیش ئەو هەموارەرەنەي كە بەر لەدۇو رۆز لەئەنجامدانى راپرسى رۇزى

١٥/١٠٥ ٢٠٠٥ ئەنجامدرا پەرلەمانى داھاتۇرى عىراق دەسەلاتى ھەيە لەماوهى

چوار مانگدا هەموارەرەنە دەستورى نويىدا بکات و بۆ ئەو مەبىستەش دەبىت

لىژنەيدىك لەئەندامانى پىشكەنەي كە نويىنەرى پىشكەتە سەرەكىيە كانى كۆمەلتى

عىراقى بىكەن، هەموارەرەنە كانى تەو ليژنەيدە بەيە كجارتە دەخريتە بەرددەم پەرلەمان

بۆئەمەدى بەزۆرىنىمى رەھايى دەنگى ئەندامانى پەسەندى بکات، پاشان ماددە

ھەموارەرەنە كان لەماوهى دوومانگدا لەپىرى راپرسىيەدە دەخريتە بەرددەم گەل

بۆئەسەندى كەن، ئەوكاتەش ھەموارەرەنە كان بەپەسەند دەزانلىكتە كەزۆرىمى

دەنگەدران پەسەندى بکەن و بەمەرجىيەك ٢/٣ى سى پارىزگا يان زىاتر رەتى

نەكەنەوە.

٧٠. (٧٠) ماددەو بىرگەيە دەستورى كە پىشتە ئاماژەمان پىكەرن و بەشىكى

گۈمرەي دەستورە كەن ھەمووييان پىويسىتىيان بۇوهەدەيە لەلايدەن ئەنجومەنى نويىنەرانى

عىراقەمە ياساي تايىبەتىيان بۆ دەرىكىيت، ئەو ياسايانەش رەنگانەمەيان لەسىر

ھەممۇ بوارەكانى ژيانى سىياسى و ئابورى و كۆمەلاتى و فەرەنگى و بوارەكانى تر

دەبىت،

دووەم: ئەنجومەنى فيدرالى

ئەم ئەنجومەنەش ئەغۇمەنېنىكى دىكەي ياسادانانەو نويىنەرایدەتى ھەرىيمە كان و

ئەو پارىزگايانە دەكات كە لەھەرىيمىكدا رىئك نەخراون.

٦٣. بەپیش بىرگەي يەكمى ماددەي (١٢٨)، پەرلەمان ياسايىك دەردەكەت بۆ چاودىرىيەرەنەي زىنندانىيە كان و زيان لىكەوتوان كارە نارەواكانى رەزىمى بەعسى رووخا.

٦٤. بەپیش بىرگەي دەرى ماددەي (١٢٨)، پەرلەمان ياسايىك دەردەكەت بۆ قەرەبۇو كەرنەوە خىزانى شەھيدان و بىريندارە كانى كەدە دەتىزىتىيە كان.

٦٥. بەپیش ماددەي (١٣٠)، پەرلەمان دەتوانىت ياسايىك دەربکات بۆ ھەلۆشانەوە داد گاى سزاي بالاى عىراقى تايىبەت بەداد گاىيى كەدنى سەرانى بەعسى لەپاش ئەمە ئەو داد گاىيە كارە كانى تەواو دەكەت.

٦٦. بەپیش بىرگەي دەرى ماددەي (١٣١)، پەرلەمان دەتوانىت بەزۆرىنىمى ٢/٣ى دەنگى ئەندامانى بەياسايىك دەستەنى نىشتمانى بالاى رىشە كېشىكەدنى بەعسى لەدۋاي تەواوبۇنى كارە كانى ھەلابۇھەشىيەتەوە.

٦٧. بەپیش بىرگەي يەكمى ماددەي (١٣٢)، پەرلەمان دەتوانىت بەدەنگى ٢/٣ى ئەندامانى دەستە داواكانى مولىكدارى لەدۋاي تەواوبۇنى كارە كانى ھەلابۇھەشىيەتەوە.

٦٨. بەپیش ماددەي (١٣٣)، كار بەحوكە كانى تايىبەت بەئەنجومەنى فيدرالى لەدەستورى نويىدا ناكىيت، تائەوكاتى بەرلەمان بېبارىيەك بەدەنگى ٢/٣ى ئەندامانى بۆ كاركىرەن بەحوكە كانى ئەو ئەنجومەنە دەردەكەت.

٦٩. بەپیش ماددەي (١٣٦)، ماددەي (٥٨) ئى ياساي بەرپىوه بەردنى دەولەتى عىراق بۆ قۇناغى گواستنەوە دەبىتە حوكىمەنى ئىنتقالى دەستورى نوى و دەبىت تاڭوتايى سالى ٢٠٠٧ كۆتايى بەكىشە كەركوك و ناوجە كانى دىكە بىت و لەپىرى راپرسىيەدە چارەنۇرسىيان دىيارى بکىيت.

۵- نایت لەوکەسانەبیت حۆكمى دەستەی بىلەي رىشەكىش كەدنى بەعسى دەيگۈرەتەوە.

بەپىي ماددە (۱۷) ئى دەستور، هەلبىزاردەنی سەرۆك كۆمار لەپىتى پەرلەمانفۇدە دېبىت و پالىيوارى ئەو پۆسە پىۋىستە زۆرىنىمى ۳/۲ ئى دەنگى ئەندامانى پەرلەمان مسوڭمەركات، ئەوهش پېشىوانى زۆرىمى نويىندانى پېتكەتە سەرەكىيەكانى ناو پەرلەمانى دەۋىت.

بەپىي ماددە (۶۹) ئى دەستور ماوەي سەرۆكايىتى سەرۆك چوار سال دېبىت و ئەو سەرۆكە هەلبىزىدرابە دەتوانىت بۇ خولىيىكى دىكەمى سەرۆكايىتى خۆى پالىيىتەوە.

بەپىي دەستور سەرۆك كۆمار ئەم دەسەلاتانىيە ھەيە:

۱- سەرۆك كۆمار لەماوە ۱۵ رۆزدا لەدواى يەكەم دانىشتىنى پەرلەمانفۇدە، پالىيوارى گەورەتىرين فراكسىيۇنى پەرلەمانى لەرووی ژماراوه رادەسپىرىت بۇ پېتكەيىنانى ئەنجومەنلىيەن وەزيران.

۲- لەسەر داخوازى سەرۆكى ئەنجومەنلىيەن وەزيران دەتوانىت لېپوردىنى تايىبەت دەربکات بەپىي دەستورە كە بۇ لېپوردىنى تايىبەت مەرجى ئەوهى دانراوه كە لېپوردىنە كە حوكىمداۋانى ماسافى تايىبەت و تاوانى نىيودەلەتى و تىپۋىرىستى و گەندەللى دارايى و كارگىرى ناگۈرەتەوە.

۳- پەسەندىرىنى پەياننامە و رىكەوتىنامە نىيودەلەتى كەن دواى ئەوهى لەلايەن پەرلەمانفۇدە كەن دەرىن.

۴- پەسەندىرىنى ئەو ياسايانە كە لەلايەن پەرلەمانفۇدە دەردەچن.

۵- باڭگەيشتىرىنى پەرلەمان بۇ كۆبۈونفۇدە لەدواى (۱۵) رۆز لەمیشۇرى دەسەندە كەن دەرتەنجامە كانى هەلبىزاردەن.

ئەم ئەنجومەنە بە دەنگى ۲/۳ ئەندامانى ئەنجومەنلىي نويىندانى داھاتو دادەمەززىت و رىسو شوئىنى دامەززاندىنە كەنلى دەخاتە روو. سەبارەت بە هەرىمەتى كۆرەستانىش لەگەل كاركەن بە دەستورى نوى راستەوەخۇ وەك هەرىمەتى كەنلى كۆرەستانىش لەگەل دەكەيت.

دوووم: دەسەلاتى جىبەجىكەردن

دەسەلاتى جىبەجىكەردنى فيدرالى لەدەوو بەش پېتىك دېت ئەۋاپىش سەرددو ناوهندى دەسەلاتى سەرۆك كۆمارو ئەنجومەنلىي وەزيرانە.

۱- دەسەلاتى كانى سەرۆك كۆمار

بەپىي دەستورى نوى سەرۆك كۆمار لەلۇتكەمىيە كەنلى دەسەلاتىدا يەو سەرۆكى دەولەتمەو رەمىزى يەكىتى نىشىمانەو نويىنەرايىتى سەرۇھرىيەتلىك دەكتات و شەوخۇنى دەكتات بۇ مسوڭەرەتكەن پابەندىبۇن بە دەستورو پاراستىنى سەرەبەخۆبىي عېراق و سەرۇھرىي و يەكىتى و سەلامەتى خاكە كەمە.

بەپىي ماددە (۶۴) ئى دەستور سەرۆك كۆمار سەرۆكى دەولەتمەو رەمىزى يەكىتى نىشىمانەو نويىنەرايىتى سەرۇھرىيەتلىك دەكتات و لات دەكتات.

بەپىي ماددە (۶۵) ئى دەستور ئەو كەسەي خۆى بۇ پۆستى سەرۆك كۆمارى لات دەپالىيىت دېبىت چەند مەرجىيەتلىك تىيداپىت لەوانە:

۱- لەعېراق لەدایك بۇپىتتى دايىك و باوكى عېراقى بىت.

۲- ئەھلىيەتى تەواوى ھەبىي و تەھەمنى چەل سالى تەواو كەدىيەت.

۳- ناوبانگى باش بىتت و لەسياسەتدا شارەزايىت و بەدەست پاكى و راستى و دادەپۇھرىي و دلسىزى بۇ نىشىمان ناسراوېت.

۴- بەتاوانىتىكى ئابپۇبدە حۆكم نەدرابىت.

۱۷— لەکاتى هەلۆشاندنەوەي پەرلەماندا، سەرۆك كۆمەر داواي سازدانى ھەلبژاردنى گشتى دەكتات كە نايىت لە ۶۰ رۆز تىپەر بکات لمىيژروو ھەلۆشاندنەوەي پەرلەمانەوە.

۱۸— بەھەر ھۆيەك پۇستى سەرۆكى ئەنجومەننى وزىران چۈل بىت، سەرۆك كۆمەر جىيڭىدى دەگرىتىمەوە.

۱۹— سەرۆك كۆمەر سەرۆك وزىران پىتكەوه بويان ھەيدە پېشنىيازى ھەمواركردنى دەستور بكمەن.

۲۰— دواي ھەر ھەمواركردنىكى دەستور بە ۳/۲ دەنگى ئەندامانى پەرلەمان و راپرسى گشتى گەل، دەبىت سەرۆك كۆمەريش پەسندى بکات، بەپىي بىرگەي شەھسى ماددهى (۵۸) ئى دەستورى نوى، پەرلەمان بە زۆرينەي رەھاي دەنگى ئەندامانى دەسەللاتى ئەمەر ھەيدە لەسەر داۋايەكى ھۆدار لەسەرۆك كۆمەر بېرسىتىمەوە.

ھەروەها پەرلەمان دەتوانىت بە دەنگى زۆرينەي رەھاي ئەندامانى سەرۆك كۆمەر لەسەر كارلابدات لەدواي ئەمەر لەلایەن دادگايى بالاى فىدرالىيەوە بەيدەكىنەن لەم سى تۆمىتىمى خوارەوە تۆمىدتبار دەكىت:

۲۱— شكاندى سويندى ياسايى ۲— پىشىلەكى دەستور ۳— خيانەتى گۈرمه.

بەپىي ماددهى (۱۳۴) ئى دەستور دەستەوازى (ئەنجومەننى سەرۆكايەتى) جىيڭىدى دەستەوازى (سەرۆك كۆمەر) دەگرىتىمەوە لەھەر شوينىكى دەستوردا ھاتبى. لەخولى داھاتوو پەرلەماندا كە چوار سالە كار بە دەستەوازى (سەرۆك كۆمەر) دەگرىتىمەوە بەپىي پەرلەمانى داھاتو سەرۆك كۆمەر دوو جىيگەر ھەلەبىزىردىت كە پىتكەوه

۶— لەسەر راسپاردەي سەرۆك وزىران مەدالياو نىشانە دەبەخشىت.

۷— پەسەندىرىنى باليۆزى ولاتان.

۸— دەركىدىنى مەراسىيمى كۆمارى.

۹— پەسەندىرىنى ئەو حوكمانى لەسىداردان كەلەلایەن دادگا تايىبەتە كانسەو دەردەچن.

۱۰— ئەركى سەرکەدایەتى بالاى ھېزە چەكدارە كان دەگرىتى ئەستۆ بەمەبەستى تەشيرفات و تاھەنگىتىان.

۱۱— سەرۆك كۆمەر بۇي ھەيدە داواي دانىشتىنى نائاسايى پەرلەمان بکات، كۆبۈونەوە كەش تايىدت دەبىت بە بابەتى كە داواي كۆبۈونەوە كەي بۆكراوه.

۱۲— سەرۆك كۆمەر دەسەللاتى درېڭىزەنەوە وەرزى ياسادانانى پەرلەمانى ھەيد بۇ ماۋىيەك كە لە ۳۰ رۆز زىياتر نەبىت ئەمەش بۇ تەواو كەدى ئەمە ئەركانسى كىوا دەخوازن.

۱۳— سەرۆك كۆمەر دەتوانىت پرۇزىي ياسا پېشىكەش بە پەرلەمان بکات.

۱۴— سەرۆك كۆمەر دەتوانىت داخوازىيەك پېشىكەش بە پەرلەمان بکات بۇ مەتمانە وەرگەتنەوە لەسەرۆك وزىران.

۱۵— سەرۆك كۆمەر سەرۆك وزىران بەھاوبەشى دەتوانى داواي راگەيانىدى جەنگ و بارى نائاسايى بكمەن، ئەمەش پېيوىستى بە رەزامەندى زۆرينەي ۳/۲ دەنگى ئەندامانى پەرلەمان ھەيدە.

۱۶— هەلۆشاندنەوەي پەرلەمان بە زۆرينەي رەھاي ئەندامان، پېيوىستى بە رەزامەندىي سەرۆك كۆمەر ھەيدە.

۸. ئەنجومەنی وەزیران پېزىزى بودجى گشتى و حسابى كۆتايىي و نەخشە كانى
گەشەپىدان نامادە دەكت.

۹. ئەنجومەنی وەزیران دەسىللاتى راسپاردىنى ئەنجومەنی نويىھەرانى ھەيىه بۇ
پەسندىرىنى دامەزراپىنى بىرىكارى وەزارەتە كان و بالوئىزو خاوهن پلە تايىھەتە كان و
سەرۋىكى ئەركانى سوپاوا يارىدەدەرە كانى و ئەوانى لەپلىمە سەركردەي فرقە بەرەو
ژورون و سەرۋىكى دەزگاى موخابەراتى نىشتمانى و سەرۋىكى دەزگا ئەمنىييەكان.

۱۰. ئەنجومەنی وەزیران دەسىللاتى گەفتۈرگۆزى دەزگا ئەمنىييە
رېتكەوتىننامە نىيۇدەلەتىيە كان و ئىيمزا كەردىنيانى بۇ خۇي ھەيىه يان ئەوانەي رايان
دەسىپتەت.

سیّهم: دهسه‌لاتی دادوه‌ری فیدرالی

به پیشی دهستوری نوی دهسه لاتنه کانی دادوه ری له هه مسو رو ویه که وه سه ربه خویه و
هیچ دهسه لاتنیکیان به سفره وه نییه و تمنها یاسا نه بیت، هیچ ناوهندو دهسه لاتنیک
بزوی نییه دهست له کاروباره کانیان و در برات. دهسه لاتی دادوه ری فیدرال پیک دیت
له:

۱. تهخومنی دادوه‌ری بالا.
 ۲. دادگای بالای فیدرالی.
 ۳. دادگای تهمیزی فیدرالی.
 ۴. دهزگای دواکاری گشته
 ۵. دهسته سهپه‌رشتیاری دادوه‌ری.
 ۶. دادگاکانه، دیکمی فیدرالی، که بهسته، باسا رنک دهخربن.

نهنجومنیک پیک دهیین بنهانوی نهنجومنی سهرهز کایهتی نهم هلهلزاردن بش به
لیست و به زورینه ۲/۳ دنگی نهندامانی پرلمان دهیست.
نهنجومنی سهرهز کایهتی بپیاره کانی به کوی دنگ درده کات و هم نهندامیکی
نهنجومنی سهرهز کایهتی دهتوانست دو نهندامه کدی تر به نوئندری خوی دایست.

۲- ده‌ساله‌گانی سه‌روک و هزیران

به پیشی مادده و برعکس کانی دستور سه روزگار و ثابت گومندی وزیران شدم دسته لاتانه هی
همینه:

۱. سەرۆک وەزیران بەرپرسی راستەوخۆی جىپەجىّكىرىدىنى سىياسەتى گشتى دەولەتى.

۲. سهروک و وزیران فرماندهی گشتی، هنرمندانه کارهای

۳. سهرزدک وزیران نیداری تهخومه‌نی وزیران بهریوه دهبات و سهرزدکایه‌تی کوئونه‌دکانه، دهکات.

۴. سهرۆک وەزیران مافی لابردنی وەزیرە کانی ھەیە، بەرە زامەندی ئەنجومەنەنی نەتىيە، از.

۵. ئەغۇرمەنى وزىزىران دەسىلەلاتى پلاندانان و جىبىھ جىيەكىرىدىنى سىياسەتى گشتى دەولەمت و پلانە گشتىيەكان و سەرپېرىشتى كىرىنى كارى وزارەتەكان و ئەم شۇينانەمى مەھىيەن و وزارەتتىكەمە گىتنەدراون، ھەبىھ.

۶. ئەنجومەنى وەزىران دەتوانىت پۇرۇھى ياساكان پېشىنیاز بىكەت.

۷. ئەنجومەنى وەزىران دەسەللاتى دەركەرنى سىستەم و رىيىمايىپ و بېيارى ھەمىيە

ئەمىلىيەستى، جىڭىھەتكەرنى، ياساكان.

۳. یه کلایی کردنوهی ئەو کیشانهی لهجىبه جىئىكىدى ياسا فيدرالىيەكان و بىيارو سىستم و رىئنمايى و رېوشۇنى دەرچووه كانى دەسەلاتى فيدرالى پەيدا دەبن. ياسا مافى تانۇن لىدانى راستەخۆ لەدادگا دەستەبىر دەكتات بۇ ھەرىمەك لەنجۇمنى وزىران و كەسانى پەيوەندىدار.
۴. یه کلایی کردنوهی ئەو ناكۆكىانى كە لەنيوان حکومەتى فيدرالى و حکومەتى ھەرىمەكان و پارىزگاكان و شارەوانىيەكان و بەرىۋەرايەتىيە ناوخۇيىەكان روو دەددەن.
۵. یه کلایی کردنوهی ئەو کیشانى لەنيوان حکومەتى ھەرىمەكان يان پارىزگاكاندا روو دەددەن.
۶. یه کلایی کردنوهی ئەو تۆزمەتاناھى ئاراستەسى سەرۆك كۆمارو سەرۆك وزىران و وزىرەكان دەكريت، ئەوهش بىياسا رىڭ دەخربىت.
۷. پەسەندىرىنى ئەنجامە كۆتايسەكانى ھەلبىزاردىنى گشتى بۇ ئەندامىتى لەنجۇمنى نويىندران (پەرلەمان).
۸. أ/ یه کلایی کردنوهی كىشەتىيە تايىەتمەندى لەنيوان دادوهرى فيدرالى و دەستە دادوهرىيەكانى ھەرىمەكان و پارىزگا رېكىنەخراوه كان لەھەرىمەكدا.
ب/ یه کلایی کردنوهی كىشەتىيە نىوان دەستە دادوهرىيەكانى ھەرىمەكان يان پارىزگا رېكىنەخراوه كان لەھەرىمەكدا. بەپىي دەستور ھەموو بىيارەكانى دادگاي فيدرالى يەكلایي كەرده بىنېرو دەبىت ھەموو دەسەلاتەكان پىتوھى پابەندىن. ئەوهى تىبىينى دەكريت ئەنجۇمنى بالاى دادوهرى بەگشتى و دادگاي بالاى فيدرالى بەتايىبەتى پەيوەندى بەكۆمەلىيەك بوارى هەستىيارى عىراق و كورستانەدە خەيدە دامەزراندى دادگاي فيدرالىيىش بەپىي ياساىيەكى تايىەتى پەرلەمان رىيە دەخربىت و پىوېستى بەدەنگى ۲/۳ ئەندامانى پەرلەمان ھەيە.

يەكم: ئەنجۇمنى دادوهرى بالا ئەنجۇمنى دادوهرى بالا ئەركى سەرەكى بەرىۋەبرىنى دەستە دادوهرىيەكان دەبىت بەپىي ياساىيەك كە پەرلەمان دەرى دەكتات شىۋەتلىكەتە دەسەلاتەكانى و بندەمى بەرىۋەچۈنى كارەكانى دىيارى بکرىت.

ئەنجۇمنى دادوهرى بالا سى دەسەلاتى ھەيە كە ئەمانەن:

۱. بەرىۋەبرىنى كاروبارى دادوهرى و سەرپەرشتى كە دادوهرى فيدرالى.
۲. سەرۆكى دادگاي تەمیزى فيدرالى و ئەندامانى و سەرۆكى داواكارى گشتى و سەرۆكى دەستەسى سەرپەرشتىيارى دادوهرى دەپالىيەت و دەيغاتە بەردەم پەرلەمان بۇ ئەوهى دامەزراندىيان پەسەندى بكت.
۳. پىشىيازى پەزىزى بودجەت سالانى دەستە دادوهرى فيدرالى بۇ پەرلەمان بىر زەكتە بۇ ئەوهى پەسەندى بكت.

دووەم: دادگاي بالاى فيدرالى

دادگاي بالاى فيدرالى دەستەدە كە دادوهرى سەرىدەخۇيە لەرۇوي دازايىرى كارگىپىسەدە. ئەم دادگايە لەزمارەيدىك دادوهرو شارەزاي بوارى فيقەتىيە ئىسلامىي و ياسا پىنگ دىت. پىوېستە پەرلەمان ياساىيەكى تايىەت بەدەنگى ۲/۳ ئەندامانى دەركات بۇ رېكىخستنى دادگاي بالاى فيدرالى و بەپىي ئەو ياسايدە زىمارە دادوهران و شارەزايان و چۈنىيەتى ھەلبىزاردىيان و كارى دادگاكە دىيارى دەكريت.

دادگاي بالاى فيدرالى ئەم دەسەلاتانە ھەيە:

۱. چاودىرىكىدى دەستورى بۇونى ياساوا سىستەمە كارپىيەكراوه كان.
۲. شىكىرنەوهى دەقە ياساىيەكان.

دابەشکەرنى بەشىيەتى كى دادپەرەرانە لەناو عىراقدا بەپىي ياساكان و دابە
نیۆدەولەتىيە كان.

٩- ئامارو سەرژمېرى گشتى دانىشتوان.

بەپىي ماددهى (١١٠) اى دەستور، دەسەلاتى فيدرالى و دەسەلاتى هەرىيمە كان
ئەم بوارانى خوارەوە بە ھاوېشى بەریوە دەبەن:

- ١- بەریوەبردن و رېكخستنى گومرگە كان.
- ٢- رېكخستنى سەرچاوه سەرە كىيە كانى وزەي كارەباو دابەشکەرنى.
- ٣- نەخشەكىشانى سیاسەتكانى ژىنگە.

٤- نەخشەكىشانى سیاسەتكانى پەرەسەندن و پلاندانانى گشتى.

٥- نەخشەكىشانى سیاسەتكى تەندروستى.

٦- نەخشەكىشانى سیاسەتكى فيۋىكەن دەرەدەي گشتى.

٧- نەخشەكىشانى سیاسەتكى پەيپەندىدار بەسەرچاوه ئاوه ناوخۇيە كان.

بەپىي ماددهى (١١١) ھەر شتىك لە دەسەلاتى حەسىرىيە كانى حەكمەتى
فيدرالىيىدا نەنۇسراپىت بە دەسەلاتى ھەرىيم و پارىزگا رېكخواوه كان
لەھەرىيمىكدا دادەنرىت، ھەر كاتىك ناكۆكى لەنیوان دەسەلاتى ھاوېشى نىوان
حەكمەتى فيدرالى و ھەرىيمە كاندا روو بىدات، كار بە ياساي ھەرىيم دەكىيت.

سەرچاوه:

- دەستورى عىراق - ٢٠٠٥

* كۆقارى نوقىن ژمارە (٧) لەئازارى ٢٠٠٦

چوارەم: پسپۇرلىق و تايىبەتمەندىيە كانى دەسەلاتى فيدرالىيە كان

بەپىي ماددهى (١٠٧) اى دەستور دەسەلاتى فيدرالىيە كان ئەم پسپۇرلىق و
دەسەلاتى حەصىريانى خوارەوەيان ھەيدى:

١- نەخشەكىشانى سیاسەتكى دەرەوە نويىندايەتى دېبلۇماسى و گفتوكى
پەيپەست بەرېكەوتىن و پەيانىمانە نیۆدەولەتىيە كان و سیاسەتكى قەرز و ھەرگەتن و
ئىمزاڭدىنى گىبېسەت و رەسکەرنى سیاسەتكى ئابورى و بازىگانى دەرەوە
پەيپەست بەسىادە.

٢- دانان و جىبەجىنەركەنلىق سیاسەتكى ئاسايشى نىشتەمانى، بەدامەزراىندن و
بەرپۇرەبردنى ھېزە چەكدارە كانىشەوە، بۇ مەبەستى دابىنەركەنلىق پاراستن و
دەستەبەرگەرنى ئارامىي و ئاسايشى سەر سنۇورە كانى عىراق و بەرگۈلىيەرنىيان.

٣- نەخشەكىشانى سیاسەتكى دارايى و گومرگى و لەسکەدانى دراواو
رېكخستنى سیاسەتكى بازىگانى بەرېكەي سەنورى ھەرىيمە كان و پارىزگا كان
لەعىاقداو دانانى بودجەمى گشتى بۇ دەلەت و نەخشەدانانى سیاسەتكى دراواو
دامەزراىندى بانكى مەركەزى و بەرپۇرەبردنى.

٤- رېكخستنى كاروبارى پىوان و كىشان و سەنگە كان.
٥- رېكخستنى كاروبارى رەگەزنانە و بەھاولاتى بۇون و ئىقامە و پەنابەرى
سياسى.

٦- رېكخستنى سیاسەتكى شەپۇلە كانى پەخش و پۆستە.

٧- دانانى پېۋىزى بودجەمى گشتى و وەبرەيىنان.

٨- دارشتى سیاسەتكى بەيپەست بە ئاوانى كە سەرچاوه كانىيان لەدەرەوە
عىراقدا، بەمەبەستى دابىنەركەنلىق ھاتنى رېزەيدە كى بەرەۋامى ئاوابۇن و ئىقانامە و پەنابەرى

بەپێی دەستوری نویی عێراق دەسەلاتی یاسادانانی فیدرالی لەدوو ئەنجومەن پیک دیت ئەوانیش ئەنجومەنی نوینەران و ئەنجومەنی فیدرالییە، ئەمەش سیما و روحساری سیستمی فیدرالی عێراق نیشان دەدات.

یەکەم: ئەنجومەنی نوینەران: (پەرلەمان) ئەم ئەنجومەن کە خۆی لەپەرلەمانی فیدرالیدا دەبینیتەوە، نوینەرایتی سەرچەم پیکھاتە کانی گەلانی عێراق دەکات، هەر (10000) سەد ھەزار کەس یەك نوینەریان لەپەرلەمان دەبیت کە ھاوولاتیان بە ریگەی دەنگدانی گشتی نهینی و راستەخۆ لەری سندوقە کانی دەنگدانووە مەتمانی پیتەبەخشن. تەمەنی ئەنجومەنی نوینەران وەک هەر پەرلەمانیتکی دیکە چوار سالە. بپیارەکان لەکۆبوونەوە کانی ئەم ئەنجومەنەدا بە زۆرینەی سادە دەدریت، ئەوەش بە ئامادەبوونی زۆرینەی رەھای ئەندامانی.

دەسەلاتە کانی ئەنجومەنی نوینەران

ئەم ئەنجومەن وەک هەر پەرلەمانیتکی ولاتانی دیموکراسی پینگەو دەسەلاتی خۆی هەيدەوە هەژمۇون و بالا دەستی بەسەر زۆربەی ناونەدە کانی دەسەلاتدا ھەيە، بۆی هەيدە چاودیریان بکات و لەکاتی سەرپیچی یاساییدا لەبەر پرسانی ئەو ناونەدانە بپرسیتەوە.

دەسەلاتە کانی ئەنجومەنی نوینەران لەم خالانەدا چردا کەینەوە:

- ١- ئىشى سەرەکى ئەم ئەنجومەن داراشن و دەركەنلىقى ياسا فیدرالیيە کانە، ئەم ياسايانەش بە ياساي سیادي دادەنریزىن و دەبیت لەسەرانسەرى عێراقدا جىبەجى بکرین و ھەممۇو ھاوولاتیان پیتوە پابەند بن.
- ٢- ئەم ئەنجومەن چاودیرى کارە کانی دەسەلاتی جىبەجىكىردن دەکات، دەسەلاتی جىبەجىكىردنیش لەم دەستورە نوینەدا هەر دوو ئەنجومەن سەرۆ كايدتى و ئەنجومەنی وزیران دەگریتەوە. واتە ئەم دوو ئەنجومەن لەھېزىر ھەژمۇون و قەلەمەرەوی

پینگەو دەسەلاتی پەرلەمانی داھاتووی عێراق

روزى ١٥ ای مانگى داھاتوو، جاریتکى تر كۆمەلانى خەلکى عێراق بە ھەمۆر پیکھاتەوە رەنگە کانەوە دەچنەوە بەردەم سندوقە کانی دەنگدان و لەم ھەلبازاردنەدا پەرلەمانیتکى نوی بۆ ولات ھەلەبزىرن بەوەش كۆتايى بە قۆناغى گواستنەو دەيت و قۆناغىتکى نویی ھەميشهبى و جىڭىر دەست پىدەکات و ئىدى دامەزراوه رەسييە کانی وەک پەرلەمان و سەرۆ كايدتى كۆمارو سەرۆ كايدتى ئەنجومەنی وزیران بۆ ماوهى چوار سال حوكىمان دەبن.

ھەلبازاردنى پەرلەمانى نویی عێراق دەروازە ژيانى نویی سیاسى والا دەکات، ئەو پەرلەمانە رۆل و نەخشى ديارو مىحورى دەبى لەپىكھەيتانى دامەزراوه کانى تردا، ئەمە بىچىگە لەھەر لەدەستوردا چەندىن مەسىلە بە جىھەيلاراوه بۆ ئەمە پەرلەمانى داھاتوو بە ياساي تايىدت رىكى بخات.

لەبەر ئەم پىيوىستە كۆمەلانى خەلکى كوردستان بەشدارى ديارو كارىگەر لەھەلبازارنى داھاتوو عێراقدا بکەن و دەنگ بەلىستى ھاوپەيانى كوردستان بەدن و زۆرتىن نوینەر بگەيدىنە ئەم پەرلەمانە بۆ ئەمە بەرگرى لەمافە رەواكانى گەلە كەمان بکەن و خواتە داوا بە دينەھاتووه کانى بەدى بەينىن.

بۆ ئەمە رۆل و دەسەلاتی پەرلەمانى داھاتوو بزانىن، بە پىيوىستى دەزانىن چاوېيك بەدەستورى نوینەدا بخشىتىن.

- بهیه کیک لدم سی تومه تهی خوارده تو مه تبار ده کریت ۱۱ - شکاندنی سویندی دهستوره. ۲ - پیشیلکردنی دهستوره. ۳ - خیانه تی گډره.
- ۱۰ - ههر ئهندامیکی ئهنجومهنه نوینه ران بؤی ههیه پرسیار ئاراستهی سهروک و هزیران و وزیره کان بکات له سفر ههر بابه تیک که په یوندی پیانه وه ههیه.
- ۱۱ - لانی کم (۲۵) ئهندام له ئهندامانی ئهنجومهنه نوینه ران بزیان ههیه بابه تیکی گشتی بخنه رو و سه باره ت به سیاسه ت و چونیمه تی کاری ئهنجومهنه و هزیران یان یه کیک لموه زاره کان و دهیت سه روکی ئهنجومهنه وزیران یا وزیره کان له مواده یه کی دیاریکراودا له ئهنجومهنه نوینه ران ئاما ده بن بو ګفتونکو کردن سه باره ت بمو بابه ته.
- ۱۲ - ههر ئهندامیکی ئهنجومهنه نوینه ران پاش و هر ګرتنی ره زامه ندی (۲۵) ئهندام بؤی ههیه لیکولینه وه ئاراستهی سه روک و هزیران یا وزیره کان بکات و لیبان پرسیتنه وه له سفر ئهو کارو بارانه په یوندی پیانه وه ههیه.
- ۱۳ - ئهنجومهنه نوینه ران به زورینه رههای ده نگی ئهندامانی ده تو ایت متمانه له ههر وزیریکی ئهنجومهنه وزیران و هربگریتنه وه.
- ۱۴ - ئهنجومهنه نوینه ران له سمر داواي ۱/۵۵ ئهندامانی ده تو ایت متمانه له سه روک و هزیران و هربگریتنه وه.
- ۱۵ - ئهنجومهنه نوینه ران به زورینه رههای ده نگی ئهندامانی ده تو ایت متمانه له سه روک و هزیران و هربگریتنه وه.
- ۱۶ - ئهنجومهنه نوینه ران به زورینه رههای ده نگی ئهندامانی مافی لیکولینه وه ههیه له بدپرسانی ئور ګانه سه ربیه خوکان و به پیی ههمان ریوشونی تایبیهت به هزیره کان بؤی ههیه بدپرسی ئهو ئور ګانه سه ربیه خویانه له سمر کار لابدات.

ئهنجومهنه نوینه ران، ئهمهش رووی ګهشی شارستانی و دیموکراسی ئهو دهستوره نیشان ده دات.

- ۳ - له دهای هه لبزاردنی داهاتوو، ئهنجومهنه نوینه ران به ده نگی زورینه ۲/۳ ده ئهندامانی یاساییک ده ده کات بو په سهند کردنی ریکوت ننامه و په یانه نامه نیوده ولته تیکه کان، ئهمهش با یه خی تایبیه تی خوی ههیه، چونکه ئهنجومهنه نوینه ران به نوینه رانی همه مو پیکه ته کانیمه وه ئاگاداری همه مو ئهو ریکوت ننامه و په یانه نامه نیوده ولته تیکه ده بن که عراق له ګمل ولا تانی تردا موری ده کات.
- ۴ - هه لبزاردنی سه روک کومارله لا یمن ئهندامانی ئهنجومهنه نوینه ران وه دهیت و ئو ئهنجومهنه وه ک نوینه ری ګمل متسانی پیده به خشیت.

- ۵ - ئهنجومهنه نوینه ران به زورینه رههای ده نگی ئهندامانی و له سمر پیشنيازی ئهنجومهنه داده ری بالا، سه روک و ئهندامانی داد ګای ته میزی فیدرالی و سه روک داوا کاری گشتی و سه روک دهیت سه ربیه رشتیاری داده همه زرینیت.
- ۶ - ئهنجومهنه له سمر پیشنيازی ئهنجومهنه وزیران بالیوزو خاوهن پله تایبه ته کان داده همه زرینیت.

- ۷ - ئهنجومهنه له سمر پیشنيازی ئهنجومهنه وزیران سه روک کانی سوپا و یاریده ده رانی و خاوهن پله هی فدرمانده فیرقه و بمهرو شورو سه روک ده ګای هموالکری داده همه زرینیت.

- ۸ - ئهنجومهنه نوینه ران له سمر داواي زورینه ئهندامانی و له سمر بن چینه داوایه کی ره او هودار ده تو ایت له سه روک بپرسیتنه وه.

- ۹ - ئهنجومهنه به زورینه رههای ده نگی ئهندامانی ده سه لاتی له سمر کار لابد نی سه روک کوماری ههیه، دواي ئه موی له لایمن داد ګای بالا فیدرالی یمه وه

- ۲۵- تهنجومه‌نی نوینه‌رانی داها تو لهدوای دهست به کار بونی دهیت له‌ماوه‌ید کدا که له‌شمش مانگ تیپیپ نه کات به زورینه ساده دنگی ئندامانی یاسایه‌ک دهربکات بۆ پیکه‌ینانی هریمه نوییه کان.

۲۶- ۱/۵ ئندامانی تهنجومه‌نی نوینه‌ران بۆیان ههیه پیشنيازی هه‌موار کردتی دهستور پیشکەش بکەن.

۲۷- تهنجومه‌نی نوینه‌ران به زورینه ۳/۲ دنگی ئندامانی ده‌توانیت دهستمی نیشتمانی بالا ریشه کیشکردنی به عس و دهستمی دواکاری مولکداریتی، دوای تدواوبونی کاره کانیان هەلبۆه شینیتەوە.

له‌چوارچیوی دهستوری نویدا تهنجومه‌نی نوینه‌رانی عیراق شەم هەمورو ئەرک و ده‌سەلاتتی ههیه، هەر بۆیەش دهیت هەمبوو هەولە کانمان بخەینه گەر بۆ ئەھوی زۆرتىن نوینه‌ران لە پەرلەمانىدا هەبیت، بۆ ئەم مەبەستەش دهیت به شتوبەکی بەر فراوان بەشداری هەلسزاردنی تەجقاره بکەين.

دوومن: ئەنجومەنى فىدرالى

ئەم ئەنجومەنەش ئەنجومەنیکى دىكەي ياسادانانەو نويىندا رايەتى ھەرىيەمەكان و شەپاپارىزگانىانە دەكات كە لەھەرىيەمەنگىدا رىيەنەخراون.

ئەم ئەنجومەنە بە دەنگى ۲/۳ ئەندامانى ئەنجومەننى نويىنەرانى داھاتىو دادەمىزلىرىت و رىيۇ شۇيىنى داممىزلىنى ھەرىيەمەكانى دەخاتە روو. سەبارەت بە ھەرىيەمى كوردىستانىش لەگەل كاركىردن بە دەستورى نوى راستەمەن خۇ وەك ھەرىيەمەنگى فىد، آمامەلەم، لەگەل دەك بىت.

* کودستانی، نوی ژماره (۳۸۲۹) / ۱۱ / ۲۲۰۵

- ۱۷- لمسه داخوازی هاوپهشی سفرۆک کۆمارو سەرۆکی ئەنجومەنی وەزیران، ئەنجومەنی نوینهران به زۆرینەی ۳/۲ دەنگى ئەندامانى دەتوانیت رەزامەندى نیشان بادات لمسه راگەیاندنى جەنگو بارى نائاسای.

۱۸- ئەنجومەنی نوینهران دەسەللاتى پەسەندىرىنى پېزىزەتى ياساي بودجەتىسى و حساباتى كۆتا يى هەيدە لەدۋاي ئەمەتى كە ئەنجومەنی وەزیران پېشکەشى دەكەت، ئەنجومەنی نوینهران دەسەللاتى گۈپىن و گواستىتەمەتى بەش و بەندەكانى بودجەتىسى و پېشنىيازى زىاد كەرنى بېرى تىچقۇ خەرجىيە كانى بۇ ئەنجومەنی وەزیران هەيدە.

۱۹- ئەنجومەنی نوینهران دەسەللاتى مەتمانە بەخشىنى بەكايىنە و پېزگرامى ئەنجومەنی وەزیران هەيدە.

۲۰- سەرۆک و ئەندامانى ئەنجومەنی وەزیران دەبىت لەبىرددەم ئەنجومەنی نوینهراندا سوئىندى ياسايى بخون.

۲۱- ئەنجومەنی نوینهران پېزىزەتى بودجەتى سالانەتى دادوهرى فيدرالى پەسەند دەكەت.

۲۲- ئەنجومەنی نوینهران به زۆرینەی ۳/۲ دەنگى ئەندامانى ياسايىك دەردەكەت بۇ دىيارىكىرىنى ژمارەو كارى دادگاى بالاى فيدرالى.

۲۳- كۆممىيۇنى بالاى مافى مەرۆڤو كۆممىيۇنى بالاى سەرەھ خۆرى هەلىپىزادەكان و دەستتەي دەستپاكى كە سىن دەستتەي سەرەھ خۆن لەھىزىر چاودىرى ئەنجومەنی نوینهراندا دەبن و ياسايىك بۇ رىتكەختىنى كاروبارەكانىان دەردەكەت.

۲۴- دىيوانى چاودىرى دارا يى و دەستتەي راگەياندن و گەيىاندن و بانكى ناوهندى عىراق سەرەھ ئەنجومەنی نوینهران دەبن و لەبىرددەميدا بەرىرسىيار دەن.

۱. بەپیتی بێگەی دووی ماددهی (۴)ی دەستوری نوی، دەبیت پەرلەمان یاسایدک دەربکات بۆ دیاریکردنی چوارچیوە زمانی رەسمی (کە هەردوو زمانی عەرەبی و کوردی دەگرتەمە) و چۈنیەتی پیادە کردنی حوكەمە کانی روون بکاتەمە.
۲. بەپیتی بێگەی يەکی ماددهی (۷)، دەبیت پەرلەمان یاسایدک دەربکات بۆ قەدەغە کردنی حزبی بەعس و هەر قوارە و ریبازىك کە پەپەوی رەگەز پەرسەتی يان تىيۇرېزم يان تەکفیر يان پاكتاوی تايىھەگەرى بکات.
۳. بەپیتی بێگەی دووی ماددهی (۹)، دەبیت پەرلەمان یاسایدک دەربکات بۆ رىيكسەتنى خزمەتى ئالا.
۴. بەپیتی بێگەی يەکی ماددهی (۱۲)، پیویستە پەرلەمان یاسایدک دەربکات بۆ دیاریکردنی ئالاى عىراق و دروشم و سروودى نىشتەمانى کە تەعىير لەھەموو پىكەتە کانی عىراق بکات.
۵. بەپیتی بێگەی دووی ماددهی (۱۲)، پەرلەمان دەبیت یاسایدک دەربکات بۆ رىيكسەتنى نىشانەو پىشۇرى رەسمى و بۆنە ئايىنى و نىشتەمانىيە کان و رۆژئىرى كۆچچى و زايىنى.
۶. بەپیتی بێگەی سىئى ماددهی (۱۸)، دەبیت پەرلەمان یاسایدک تايىبەت دەربکات و بەپیتی ئەو یاسایدە رىگە بەلىيىسىندەنەوە رەگەزنامىي عىراقى نادريت و ئەوهشى ليى سەندراوەتەمۇ دەتوانىت داواي گەرانەوە بکات.
۷. بەپیتی بێگەی چوارى ماددهی (۱۸)، پەرلەمان بەپیتی یاسایدک ئەمۇ دەخات کە هەر عىراقىيەك بۆي ھەيە چەند رەگەزنامىيە کە ھەبىت، تەنها ئەمۇ كەسانىي پىستى سىادى يان ئاسايىشى بالا و وردەگرن دەبیت واز لەھەر رەگەزنامىي بەدەست ھېنراو بەھىنەن.

شەرە یاسایيە کانى پەرلەمانى داھاتووی عىراق

دەستورى نویى عىراق، وەك دەستورى هەر ولايىكى ديموكراسى لەلوتكەمە ھەرمەدایمەو ھەۋەمۇن و بالادەستى بەسەر ھەموو ناوهندو دامەزراوە کانى دەسەلاتدا ھەيدە. ئەم دەستورە تەنھا ھىلە گشتىيە کانى بۆ رىيكسەتنى سەرجمە بوارە كان رەنگىپىز كردووە و نەپۇتە نىيۇ ورده كارىيە كانمۇدە. پەرلەمان وەك ناوهندى دەركەنلىي ياسا لەبەر رەشنايى دەستوردا ھىلە گشتىيە کان ورد دەكتەمەو ياساي تايىبەتىان بۆ دەرده كات. ئەمۇ جىنگە سەرەنچە لەچەندىن مادده دەگەرى دەستورى نويىدا ئاماژە بەوه كراوه كە چەندىن مەسەلمە جۇراوجۇر بەياسا رىيک دەخريت، واتە دەبیت پەرلەمان بۆ بەرچاچو روونى ياسايان بۆ دەربکات. بەشىيىكى ئەم مەسەلانە پەيوەندىيىان بەپرسى سىياسىي گەلە كوردىستانەو ھەبۈيەش بەشدارى چپر كارىگەرى كۆمەلانى خەلەك لەھەلبىشاردىنى رۆزى ۲۰۰۵/۱۲ و دەنگىدانىيان بەلىيىتى (۷۳۰) ئاپەيەمانىي كوردىستان كەيانىنى زۆرتىرين پەرلەمانتارى كورد بۆ پەرلەمانىي عىراق، دەبىتە ھۆى ئەمۇ كە گەلە كوردىستان لەپەرلەمانىدا سەنگ و قورسايى ھەبىت و شوين پەنجەي بەدارشتنى ئەم یاسايانوو ديار بىت كە پەيوەندىيىان بەچارەنۇوسى گەلە كەمانسوو ھەيدە. بەپیویستى دەزانم ھەموو ئەم مادده بێگەزنامىي دەستورى نوی بخەمە روو كە ئاماژە بەم مەسەلانە دەكەن و بەياساي پەرلەمان رىيک دەخريت:

۱۷. بەپیشی برگەئی دووی ماددەی (۳۰)، پەرلەمان دەبیت یاساییک دەربکات بۆ دایینکردنی بىمەئى كۆمەلایەتى و تەندروستى بۆ عىراقىيەكان.
۱۸. بەپیشی برگەئی دووی ماددەی (۳۱)، دەبیت پەرلەمان بەیاساییک ئەمە رىئىخات کە دەستەو تاکە كان بۆيان ھېيە نەخۆشخانە يان بىنکەئى تەندروستى يان خانووی چارەسەركردنى تايىبەت بەسەرپەرشتى دەولەت دروست بکەن.
۱۹. بەپیشی ماددەی (۳۲)، ئەركى پەرلەمانە كەیاساییک دەربکات بۆ چاودىرى كەمئەندامان.
۲۰. بەپیشی برگەئی چوارى ماددەی (۳۴)، دەبیت پەرلەمان ياسایيەكى تايىبەت دەربکات بۆ فيئركردنى ئەھلى و تايىدت.
۲۱. بەپیشی برگەئی سىئى ماددەی (۳۶)، پىيوىستە پەرلەمان ياساییک دەربکات سەبارەت بەئازادى كۆبۈنۈدو خۇيىشاندانى ئاشتىيانە.
۲۲. بەپیشی برگەئی يەكى ماددەی (۳۷)، ئەركىكى ترى پەرلەمان ئەھۋىيە ياسای ئازادىي دامەزراندىنى كۆمەلەو پارتە سىياسىيەكان دەربکات.
۲۳. بەپیشی ماددەی (۳۹)، پەرلەمان بەیاسایيەكى تايىبەت ئەمە رىئىخات كە عىراقىيەكان ئازادن لەپابەندبۇنیان بەكاروبارى كەسایيەتىيان بەپیشى ئايىنييان يان ئايىنزايان يان بىرۇباوەپىيان يان ويستى خۆيان.
۲۴. بەپیشی برگەئی يەكى ماددەی (۴۱)، دەبیت پەرلەمان ياساییک دەربکات بۆ رىيکخستنى ئەمە كە شوين كەوتوانى ھەر ئايىن و ئايىنزايانە ئازادن لەئەنجامىدانى داب و نەرىتى ئايىنييان و بەرپۇھەردى ئەوقاف و كاروبارى دامودەزگا ئايىنەيەكان.
۲۵. بەپیشی برگەئی يەكى ماددەی (۴۳)، دەبیت پەرلەمان ياسایيەكى تايىبەت سەبارەت بەكاراڭىدى دامەزراوه كانى كۆمەلگەئى مەددەنى دەربکات.

۸. بەپیشی برگەئى شەشى ماددەی (۱۸)، دەبیت پەرلەمان حوكەئانى رەگەزنانە بەياسا رىئىخات.
۹. بەپیشی برگەئى دووی ماددەی (۲۱)، پەرلەمان دەبیت یاساییک دەربکات بۆ رىيکخستنى مافى پەنابەرى سىياسى لەعىراقدا.
۱۰. بەپیشی برگەئى دووی ماددەی (۲۲)، دەبیت پەرلەمان بەیاساییک پەيۋەندى نىسوان كەيىكىارو خاونەن كار لەسەر بىنەماي ئابورى و رەچاوەرگەن دادپەرەورى كۆمەلایەتى رىئىخات.
۱۱. بەپیشی برگەئى سىئى ماددەی (۲۲)، دەبیت پەرلەمان ياساي پىكھىنەنلى سەندىكاكا يەكىتىيە پىشەبىيەكان دەربکات.
۱۲. بەپیشی برگەئى دووی ماددەی (۲۳)، پىيوىستە پەرلەمان ياساییک بۆ دەست سەھەراغەتنى مولىكايىتى بۆ سوودى گشتى بەقىرەبۇويەكى دادپەرەرانە دەربکات.
۱۳. بەپیشی ماددەی (۲۴)، پەرلەمان دەبیت یاساییک دەربکات بۆ رىيکخستنى ئازادى گواستنەوە كەيىكارو شەمەك و سەرمائىيە عىراق لەنیوان ھەرىم و پارىزگا كاندا.
۱۴. بەپیشی ماددەی (۲۶)، دەبیت پەرلەمان بەیاساییک ھاندانى و دېھەرىتىنى كەرتە جىاجىيا كان رىئىخات.
۱۵. بەپیشی برگەئى دووی ماددەی (۲۷)، دەبیت پەرلەمان بەیاساییک حوكىمى تايىبەتى پاراستنى مولىكە كانى دەولەت و بەرپۇھەردىن و مەرجە كانى كارپىنگەن دەربکات بۆ رىئىخات.
۱۶. بەپیشی برگەئى دووی ماددەی (۲۸)، پىيوىستە پەرلەمان ياساییک دەربکات بۆ بەخشىنى خاونەن دەرامەتە نزەمە كان لەباج.

٣٣. بەپیشی ماددەی (٦٦)، پیویستە پەرلەمان یاساییک دەربکات بۆ دیاریکردنی حۆكمە کانی خۆبالاوتەن بۆ پۆستى سەرۆك کۆمار.
٣٤. بەپیشی ماددەی (٧١)، دەبیت پەرلەمان یاساییک دەربکات بۆ دیاریکردنی مووچەو دەرمالە سەرۆك کۆمار.
٣٥. بەپیشی ماددەی (٧٩)، ئەركى پەرلەمانە یاساییک دەربکات بۆ دیاریکردنی مووچە سەرۆك و ئەندامانى ئەنجومەنى وەزیران و ھاوپله کانیان.
٣٦. بەپیشی بېگى يەكى ماددەی (٨١)، دەبیت پەرلەمان یاساییک دەربکات بۆ رىئخستنى ئەرك و دەسەلاتە کانى دەزگا ئەمنىيە کان و دەزگاى ھەوالىڭىز نىشتىمانى و دەبیت بەپیشى سەرەتا کانى مافى مەرۋە كار بىكىن و لەۋىزىر چاودىرى پەرلەماندا بن.
٣٧. بەپیشی ماددەی (٨٢)، دەبیت پەرلەمان یاساییک دەربکات بۆ رىئخستنى پىكھىيانى وەزارەتە کان و كارو پىپۇرى و دەسەلاتە کانى وەزير.
٣٨. بەپیشی ماددەی (٨٦)، دەبیت پەرلەمان یاساییک دەربکات بۆ رىئخستنى كارە کانى دەسەلاتى دادوھرى فيدرالى.
٣٩. بەپیشی ماددەی (٨٧)، پیویستە پەرلەمان یاساییک دەربکات بۆ دیاریکردنى پىكھاتە و دەسەلاتە کانى و رىياسى بەرپوھچۇونى كارە کانى ئەنجومەنى دادوھرى بالا.
٤٠. بەپیشی بېگى سىيى ماددەی (٨٨)، پەرلەمان پېزىزى ياساي بودجى سالانى دەسەلاتى دادوھرى فيدرالى پەسند دەكت.
٤١. بەپیشی بېگى دووی ماددەی (٨٩)، دەبیت پەرلەمان بەزۆرينىمى ٣/٢ دەنگى ئەندامانى یاساییک دەربکات بۆ دیاریکردنى ژمارە دادوھر و شارەزايانى دادگاى بالا فيدرالى و چۈنیەتى دەست نىشان كردىيان و كارى دادگاک.

٢٦. بەپیشی بېگى سىيى ماددەی (٤٧)، پیویستە پەرلەمان یاساییک تايىبەت سەبارەت بەمەرجه کانى پالىورا او دەنگدەر و مەسىلە پەيوەندىدارە کانى ھەلبىزادەن دەربکات.

٢٧. بەپیشی بېگى پىنجى ماددەی (٤٧)، دەبیت پەرلەمان یاساییک دەربکات بۆ رىئخستنى حالتە کانى گۆرىنى ئەندامانى پەرلەمان لەكاتى دەست لەكاركىشانوه يان لادان يان مردن.

٢٨. بەپیشی بېگى سىيى ماددەی (٥٨)، دەبیت پەرلەمان بەدەنگى ٣/٢ ئەندامانى یاساییک تايىبەت دەربکات بۆ پەسەندىرىنى پەيانىماھ و رىئكمەتنىماھ نىۋەدەلىتىدەكان.

٢٩. بەپیشى خالى (ج) اى بېگى نۆيەمى ماددەی (٥٨)، دەبیت پەرلەمان یاساییک دەربکات بۆ دیارىكىدى دەسەلاتە کانى سەرۆك ئەنجومەنى وەزیران لەماوهى راگەيانىنى جەنگ و بارى نائاسايى، بەمەرجىيەك لەگەل دەستوردا ناكۆك نەبىت.

٣٠. بەپیشى بېگى يەكى ماددەی (٥٩)، دەبیت پەرلەمان سالانە پېزىزى ياساي بودجى گشتى ولات و حساباتى كۆتابىي پەسەند بکات.

٣١. بەپیشى بېگى يەكى ماددەی (٦٠)، پەرلەمان یاساییک تايىبەت دەردەكت بۆ دیارىكىدى ماف و ئىمتيازە کانى سەرۆك پەرلەمان و دوو جىڭرە كەمى و ئەندامانى پەرلەمان.

٣٢. بەپیشى ماددەی (٦٢)، دەبیت پەرلەمان بەزۆرينىمى ٣/٢ دەنگى ئەندامانى یاساییک تايىبەت دەربکات بۆ پىكھىيانى ئەنجومەنى فيدرالى و دیارىكىدى دەسەلاتە کانى و مەرجه کانى ئەندامىتى تىيايدا.

٥٠. بېپېي ماددهی (۱۰۳)، پیویسته پهله مان بېاسایدک دهسته يه کی گشتی بوچاودېری و تدرخانکردنی داهاتی فيدرالی دامهزرنیت.
٥١. بېپېي ماددهی (۱۰۴)، دهیت پهله مان بېاسایدک تایبېت ئهنجومه نوی راژه کی گشتی فيدرالی دامهزرنیت.
٥٢. بېپېي ماددهی (۱۰۵)، پهله مان ده سه لاتی هدیه دهسته سهربه خوی نوی به پېي پېداویستی دامهزرنیت.
٥٣. بېپېي برګه يه کی ماددهی (۱۰۹)، پیویسته پهله مان بېاسایدک تایبېت دربکات بو ریکخستنی بېرپوېبردنی نمود و گاز.
٤. بېپېي برګه سیئی ماددهی (۱۰۹)، پهله مان بېاسایدک دردہ کات بو پاراستن و بېرپوېبردنی شوینهوارو بونیاده کله پوریه کان.
٥٥. بېپېي برګه يه کی ماددهی (۱۱۰)، دهیت پهله مان بېاسایدک دربکات بو بېرپوېبردن و ریکخستنی گومرگه کان.
٥٦. بېپېي برګه حدوتی ماددهی (۱۱۰)، پهله مان بېاسایدک دردہ کات بو نه خشکیشانی سیاستی پهیوه ست بدسهړ چاوه ئاوییه ناو خویه کان.
٥٧. بېپېي ماددهی (۱۱۴)، پهله مان داهاتوو عیاق دهیت لمماوه يه کدا که له يه کم دانیشتنیو له شدش مانګ تیپه رنکات بېاسایدک دربکات بو دانانی ریوشنینه کانی پېکھینانی همریمه نوییه کان.
٥٨. بېپېي برګه دووی ماددهی (۱۱۸)، پهله مان بېاسایدک دردہ کات بو ریکخستنی ده سه لاتی ئیداری و دارایی ئه پاریزگایانه له هریمیکدا ریکنه خراون.
٥٩. بېپېي برګه چواری ماددهی (۱۱۸)، پهله مان بېاسایدک دردہ کات بو ریکخستنی هلېزاردنی ئهنجومه نوی پاریزگا کارو تایبېه تهندیه کانیان.

٤٢. بېپېي برګه شهشی ماددهی (۹۰)، دهیت پهله مان بېاسایدک دربکات بو رونکردنه وه توګه تانه که دادگای بالا فیدرالی ئاراسته سهړک کومارو سهړک وزیران و وزیره کانی ده کات.
٤٣. بېپېي ماددهی (۹۳)، دهیت پهله مان بېاسایدک دربکات بو دیاريکردنی پیکهاته کا دا ګاو جورو پله و تایبېه تهندیه کانی و چوئیه تی دامهزراندن و خزمه تی دادوه ران و ئهندامانی دواکاری گشتی و دیسپلینه کانیان و خانه نشین کردنیان.
٤٤. بېپېي ماددهی (۹۶)، دهیت پهله مان بېاسایدک تایبېت دربکات بو ریکخستنی ئدرک و ده سه لاته کانی دادوه ری سهربازی.
٤٥. بېپېي ماددهی (۹۸)، پیویسته پهله مان بېاسایدک دربکات بو دامهزراندنی ئهنجومه نوی ریکی دهوله که تایبېت بیت به فهرمانه کانی دادوه ری، کارگیری، فهتوادان، داراشتنه و نویټه رایمه تیکدنی دهوله و هممو دهسته گشتیه کان.
٤٦. بېپېي ماددهی (۹۹)، دهیت پهله مان بېاسایدک دربکات بو دیاريکردنی کارو ئهړک و ده سه لاته کانی کومسیونی بالا مافی مرؤژو کومسیونی بالا سهربه خوی هلېزاردنه کان و دهسته دهستاکی.
٤٧. بېپېي برګه يه کی ماددهی (۱۰۰)، پیویسته پهله مان بېاسایدک دربکات بو ریکخستنی کاره کانی بانکی ناو هندی عیراق و دیوانی چاودېری دارایی و دهسته را ګهياندن و ګهياندن و دیوانه کانی ئهوقاف.
٤٨. بېپېي ماددهی (۱۰۱)، دهیت پهله مان بېاسایدک تایبېت دهسته يدک بنه او ده گای شه هیدان دامهزرنیت که راسته و خو سهړه ئهنجومه دنی وزیران بیت.
٤٩. بېپېي ماددهی (۱۰۲)، دهیت پهله مان بېاسایدک تایبېت دهسته يه کی گشتی بوزامنکردنی مافی همریمه کان و پاریزگا کان دامهزرنیت.

۶۸. بەپیش ماددهی (۱۳۳)، کار بەحوكمه کانی تاييەت بهئەنچومەنی فييدرالى لهەستورى نويىدا ناكرىت، تائەوکاتىھى پەرلەمان بېرىزىك بەدەنگى ۲/۳ ئەندامانى بۇ كارىكىن بەحوكمه کانى ئەو ئەنچومەنە دەردەكەت.

۶۹. بەپیش ماددهی (۱۳۶)، ماددهی (۵۸) ئى ياساي بەرىۋەبردنى دەولەتى عيراق بۇ قوناغى گواستنۇرە دەبىتە حوكمىكى ئىنتقالى دەستورى نوى و دەبىت تاكۆتايى سالى ۲۰۰۷ كۆتايى بەكىشەي كەركوك و ناوچەكانى دىكە بىت و لەپىت راپرسىيەوە چارەنۇوسىيان دىيارى بىكىت.

ھەر بەپیش ماددهی (۵۸)، پەرلەمان لايەننەكى سەرەكىيە بۇچارەسەركىنى ئەو كىشىدەيەو بىنگومان بۇ ئەو مەبىستە دەبىت ياساو بېرىارى پىيىست دەرىكەت.

۷۰. بەپیش ئەو ھەمواركىرنەي كە بەر لەدۇو روژى لەنچامدانى راپرسى روژى ۱۵/۱۰/۲۰۰۵ ئەنچامىدا پەرلەمانى داھاتووی عيراق دەسەلاتى ھەيمە لەماوهى چوار مانگدا ھەمواركىرن لەدەستورى نويىدا بىكەت و بۇ ئەو مەبىستەش دەبىت لىزىنەيدك لەئەندامانى پىك بەيىننى كە نويىنەرى پىكھاتە سەرەكىيە کانى كۆمەلتى عيراقى بىكەن، ھەمواركىرنەكانى ئەو لىزىنەيە بەيەكجار دەخريتە بەرددەم پەرلەمان بۇئەوهى بەزۆرىنەي رەھا ئەندامانى پەسەندى بىكەت، پاشان مادده ھەمواركراوهەكان لەماوهى دوومانگدا لەپىي راپرسىيەوە دەخريتە بەرددەم گەل بۇپەسەندى، ئەوکاتەش ھەمواركىرنەكان بەپەسەند دەزانرىت كەزۆربىي دەنگىدران پەسەندى بىكەن و بەمەرجىي ۲/۳ ئى سى پارىزىگا يان زىاتر رەتى نەكەنەوە.

ئەو (۷۰) مادده بېرىكىيە دەستورە كە پىيىشتە ئاماژەمان پىيىكەن و بەشىكى گۈرۈھى دەستورەكەن ھەمووييان پىيىستيان بەوهەديە لەلاين پەرلەمانى داھاتووی عيراقمۇ ياساي تاييەتىيان بۇ دەرىكىت، ئەو ياسايانەش رەنگدانەوەيان لەسەر

۶۰. بەپیش ماددهی (۱۱۹)، پەرلەمان ياسايىك دەردەكەت بۇ بەخشىنى دەسەلاتەكانى حوكمەتى فييدرالى بېپارىزىگا كان يان بەپېچەوانەوە.

۶۱. بەپیش ماددهی (۱۲۰)، پەرلەمان ياسايىك بۇ رىنگخىستنى بارى بەغداي پايتەخت دەردەكەت و بەپیش ئەو ياسايە بەغدا سەربەخۇ دەبىت و ناچىتە سنورى هېچ ھەرىيەمەكەوە.

۶۲. بەپیش ماددهی (۱۲۱)، پەرلەمان ياسايەكى تاييەت دەردەكەت و تىيدا مافە ئىدارى و سىياسى و رۇشنبىرىيە كان و فېرگەن بۇ نەتەوە جىاجىاكانى وەك توركمان و كىلدان و ئاشورو و ھەمۇو پىكھاتەكانى تەر مسۆگەمرو زامن دەكەت.

۶۳. بەپیش بېرىگەي يەكەمى ماددهی (۱۲۸)، پەرلەمان ياسايىك دەردەكەت بۇ چاودىرىيەكىرنى زىنندانىيە سىياسىيە كان و زيان لىكىوتوانى كارە نارەواكانى رېزىمى بەعسى رووخا.

۶۴. بەپیش بېرىگەي دووى ماددهی (۱۲۸)، پەرلەمان ياسايىك دەردەكەت بۇ قەدرەبوو كەرنەوەي خىزانى شەھيدان و بىريندارەكانى كەرددە تىۋەرىيەتىيە كان.

۶۵. بەپیش ماددهی (۱۳۰)، پەرلەمان دەتوانىت ياسايىك دەرىكەت بۇ ھەلۇھشانەوەي دادگای سزاي بالاى عيراقى تاييەت بەدادگايى كەدنى سەرانى بەعس لەپاش ئەوهى ئەو دادگايى كارەكانى تەھواو دەكەت.

۶۶. بەپیش بېرىگەي دووى ماددهی (۱۳۱)، پەرلەمان دەتوانىت بەزۆرىنەي ۲/۳ ئەندامانى بەياسايەك دەستەمى نىشتمانى بالاى رىشە كېشىكەرنى بەعس لەدوابى تەھاوبۇونى كارەكانى ھەلبۇھشىنەتەوە.

۶۷. بەپیش بېرىگەي يەكەمى ماددهی (۱۳۲)، پەرلەمان دەتوانىت بەدەنگى ۲/۳ ئەندامانى دەستەى داواكانى مولكىدارى لەدوابى تەھاوبۇونى كارەكانى ھەلبۇھشىنەتەوە.

رۆلی پەرلەمان لەزیانى سیاسى عیراقى نویدا

پەرلەمان وەك دەزگای ياسادانان و چاودىرى دەسەلاتى جىبەجىكىدن، رۆللى دىارو مىيحوەرى لەزیانى سیاسى ولاياندا وازى دەكات و سيما و روخسارى گەشى دىمۆكراسى نىشان دەدات و ئالۇگۇرۇ دەستاو دەستكىرىنى دەسەلات لەپىرى دەنگى هاولۇلتىيان و سندوقە كانى دنگدانسۇدە بشىۋازى ئاشتىيانە بەجىددەھىنى. بۆئەمە دەرەوشى زیانى پەرلەمانىي لەعيراق تىېڭىھەين، بەپيوىستى دەزانم سەرتا ئەگەر بەشىۋەيدەكى كورتىش بىت ئامازە بەرۇللى پەرلەمان لەسەرتاى دامەزراىدىنى عيراقىدە تاكاتى رووخانىدىنى رژىيەمى دىكتاتورى صدام حسین بىكم. دواترىش بەدرىزى باسى رۆللى پەرلەمان لەدواى پىرسەمى ئازادى عيراق بىكم.

١. پەرلەمان لەسەردەمى پاشايەتىدا:

ئەگەر بىوردى سەپىرى مىزۇرىي نويى عيراق بىكەين دەيىننەن تەنها لەسەردەمى پاشايەتىدا شتىيەك ھېبۈوه بەناوى پەرلەمان و تارادەيەك رۆللى خۆى لەزیانى سیاسىدا بىنیوھ. بەپىي قانونى ئەساسى سالى ١٩٢٥ دەسەلاتى ياسادانان خۆى لەنەنخومەن ئومەدا بىنیوھەنمە. ئەنخومەن ئومە لەدۇو ئەنخومەن پىكەھاتبۇو كە ھەر دۇو ئەنخومەن نويىنەران و ئەعیانى لەخۆگەرتبۇو.

ئەنخومەن ئومە وەك ھەر دەسەلاتىيەكى ياسادانان دەسەلاتى ياسادانان و ھەموارى كەن و ھەلۆشانەوە ياسابىي ھېبۈوه. دواى روخانىدىنى رژىيەمى پاشايەتى و ھاتنە سەركارى رژىيە كۆمارى، شتىيە نەمايمەن ناوى پەرلەمان بىت و كەسى

ھەمسو بوارەكانى ژيانى سیاسى و ئابورى و كۆمەلایىتى و فەرھەنگى و بوارەكانى تر دەيىت، ھەرىپىكەھاتەيەك لەپەرلەمانى داھاتوردا پەرلەمان تارو سەنگى خۆى ھەيىت دەتوانىت لۇيىسايانەدا بەرژەوندى پىكەھاتە كەي بچەسپىئىنى، ئەمەش وادەخوازىت كە كۆمەلەنلى خەلکى كوردستان بەچىرى و بەحەمماسەوە بەشدارى ھەلبىزاردەنی پەرلەمانى داھاتووی عيراق بىكەن و دەنگ بەلىستى (٧٣٠) ھاپىەيانى كوردستان بەدن و بەدەنگى ئالىتونى خۆيان ئەو ئاوات و ئاماڭانە بەرچەستە بىكەن كە سەدان سالە گەلەكەمان خويىن و تارەقەو فرمىسىكى بۇدەپىزىت.

* كوردستانى نوئى ژمارە (٣٨٤٠) لە ١٢ / ٥

ئەگەرچى بەعسىيەكان لەسالى ۱۹۸۰ دەنەجۇمەنیيکى نىشتىمانيان لەمپىتى ھەلبىزاردەنیيکى گالتىچارىيەوە ھەلبىزارد، كە گوايىھ ئەنەجۇمەنە رۆللى پەرلەمان بىگىرىت. بەلام ئەنەجۇمەنە دەزگايىھ كى كارتۇنى بىنگىيان و بىن دەسەلات بىو، ئەنەجۇمەنى پەسەندىرىدىن ياساو بېپارەكانى سەدامى دىكتاتۇرۇ ئەنەجۇمەنى بەناو سەركەدايدىتى شورش بىو.

۳. پەرلەمان لەسەردەمى ئازادىدا:

لەدەواي پەرسەنى ئازادى عىراق و روخاندىنى رژىيمى دىكتاتۇرى بەعس دەروازى ژيانى سىياسى فەريي و ديموكراسىي والا بىو. بەغداد بىووه مەلېبەندى دەيان حزب و رىتكخراوى سىياسى كۆن و نوى و سەرەتا لەزىزىر چەرتى ئەنەجۇمەنلى حۆكمىدا كۆپۈونەوە و پاش ئەمەن نويىنەرانى ھەممۇ پېكەتە و رەنگە جىاجىاكانى كۆمەلتى عىراقى ياساي بەرىيەبردنى دەولەتتى عىراقىيان بۆ قۇناغى گواستىنەوە داپشت. بەپىتى پاشكۆرى ئەم ياسايىھ يەكەم نۆبەرەي پەرلەمانى لەدايىك بىو. ئەم بۇوە ئەنەجۇمەن نىشتىمانى كاتى پېتىك هات بەسەرۋەكايىتى د. فۇئاد مەعسۇم، ئەم ئەنەجۇمەن لە ۱۰۰ نويىنەرى پېكەتە جىاجىاكانى گەلانى عىراق پېكەتەت. ئەم ئەنەجۇمەن لەلایمن ھاوا لەتىانەوە لەرىتى سەندوقە كانى دەنگدانەوە مەتمانەي پېننبەخشارابوو، بەلکو بەدانان دانرابۇون، ھەدر لەبەرئەمەش بىو دەسەلاتتى ياسادانانى نەبۇو، بەلکو تەنھا دەسەلاتتى راۋىيەتىرى ھەبۇو.

لەوكاتەدا ئەنەجۇمەنلى و وزیران بەرەزامەندى ئەنەجۇمەنلى سەرۋەكايىتى كۆمار بۆ رايىكەرنى ئىش و كارى ولات دەسەلاتتى دەركەرنى بېپارو فەرمانى پېندرابوو. ھەرودەها ئەنەجۇمەنلى وزیران ھەندىيەك لەدەسەلاتتە كانى كۆمەلتى نىشتىمانى پېندرابوو كە لە ياساي بەرىيەبردندا ئاماڙىيەن پېندرابوو لەوانە دەسەلاتتى دامەزانىدەن و ئاگىرىمەت.

يەكەمىي ولات زۆرىمەي دەسەلاتتە كانى لەدەستى خۆيدا كۆكىردىبۇوە بۆ بەرۋەندى خۆى ياساو بېپارى دەركەردووە ھەممۇ دەستورەكانى سەرددەمى كۆمارىش دەستورى كاتى بىوون بۆئەمەي دەسەلاتداران بەئاسانى دەستكاري بىكەن و گۆرانكارى تىدا بىكەن.

۲. پەرلەمان لەسەردەمى كۆمارىدا:

بەپىتى دەستورى كاتى سالى ۱۹۵۸، دەبۇو ئەنەجۇمەنیيک بەناوى ئەنەجۇمەنلى ئۆمە پېتىك بىيت و رۆللى پەرلەمان بىيىنى، بەلام ئەنەجۇمەنە پېتىك نەھات. دەسەلاتتى ياسادانان بەئەنەجۇمەنلى وزىران سېپىرەداو ئەنەجۇمەنە دەيتowanى ياسا دەربىكەت بەرەزامەندى ئەنەجۇمەنلى سەرۋەرى كە لە سەرۋەك كۆمارو دوو تەندام پېكەتەبۇو، لەوكاتەشەمەي كە رژىيمى بەعس لەرىتى كودەتساي سەربازىيەوە دەسەلاتتى سىياسى و ولاتى گىرته دەست، زۆرىمەي دەسەلاتتە كان لەلایمن سەرۋەك كۆمارەوە قۇرغى كراو بازنه كانى ئازادى و رادەرپىن بەتمواوى بەرتەمسىك كرائەوە. ئەم بەشىكى زۇرى دەسەلاتتە كانى پەرلەمان لەدەستى سەرۋەك كۆمار و ئەنەجۇمەنلى بەناو سەركەدايدىتى شورشدا كۆكرائەوە، كە هيچيان مەتمانەي گەلىان لەرىتى سەندوقە كانى دەنگدانەوە پېندرابوو. ئەم بەشىكى سەرۋەك ئەنەجۇمەنە ئەم دەسەلاتتەنە ھەبۇو، كە دەسەلاتتى پەرلەمانىتىكە كە گەل ھەلبىزاردېتى:

- دەركەرنى ياساو بېپار كە هيئىي ياسايىھ بەبىت.
- پەسەندىرىنى پەياننامە و رېكەوتىنامە نىبود و لەتىيەكان.
- پەسەندىرىنى بودجىي ولات.
- راگىيەندىنى شەپۋ ئاشتى و ئاگىرىمەت.

۶. متمانه به خشین بمسدرؤک و هزیران و کاینه کهی و ورگرتنده‌ی متمانه لییان.

۷. دسه‌لاتی پیکهینانی هم‌ریمی نوی به‌ومترجمی بغداد و کهرکوکی تیدا نه‌بیت.

۸. ئەركى سەرەکى و میحوه‌ری کۆمەلەھی نیشتمانی ئاماده‌کردنی رەشنورسی دەستوری هەمیشەبی عیراق ببو. ئەوه ببو لمەرتی لیژنەیەکی پسپوره‌و پرۆژەی ئەمو دەستوره ئاماده‌کراو گەلانی عیراق لمەرتی راپرسییمه‌و متمانیه‌یان پیبه‌خشى.

دوات ئەمودی پرۆژەی دەستوری هەمیشەبی عیراق لمەرتی راپرسییمه‌و پەسند کرا. لەو دەستوره‌دا شوینیکی تایبەتی ھەمیه بۆ پەرلەمان. لەو دەستوره‌دا پەرلەمان بىئەنجومەنی نویندران ناوده‌بىرىت ئەم ئەنجومەنە لە ۲۷۵ ئەندام پىكىت بۆ ماوەی چوار سال دەستبەه کار دەبىت.

ئەمودی جىڭىمى سەرنجە بىيچىگە لەئەنجومەنی نویندران ئەنجومەنیکى دىكەش بەپىي ئەو دەستوره پىئىك دەھىنېرىت بەناوى ئەنجومەنی فيدرالى، ئەو ئەنجومەنە نوینه‌رایتى هەریم و پارىزگا رىتكەخراوه‌کان لەھەریمینىكدا لەخۇ دەگرىت. ئەمەش رووخسارى سىستىمى فيدرالى نىشان دەدات، چونكە دسه‌لاتى ياسادانانى زۆربىمى دەولەتە فيدرالىيە‌کان لەدوو ئەنجومەن پىئىك دېت و ئەمودش زامنى پاراستنى مافى پىكھاتە جىاجيا‌كانە، چونكە ئەنجومەنی فيدرالى لەسەر ئەساسى ژمارەدى دانىشتowanى هەریمە‌کان دىيارى ناکىت، بەلكو هەریمە‌کان چەند گەورە بىچۈك بن بەدەيە كسانى نویندرىيان لەو ئەنجومەندا دەبىت، بەلام ئەنجومەنی نویندران ئەندامە‌كانى لەسەر ئەساسى رىزەدە دانىشتowan و دەنگدران ھەلددەبىزىرىت واتە هەر پىكھاتە‌يەك ژمارە دانىشتowanى زىياتر بىت ژمارە كورسى زىياتر لەپەرلەمان بەدەست دەھىنې.

بە کاریزمانی هێزه چەکدارەکان و پەسەندکردنی پەیاننامە و ریکوتوتنامە نزدەوەلەتەکان.

ئەنجومەنى نىشتمانى كاتى تەنها چەند دەسەلاتىكى ھەبۇو لەوانە:

۱. دهسه‌لاقتی راویزکاری بۆ ئەنجومەنی وەزیران و ئەنجومەنی سەرۆکایمەتى.
 ۲. دهسه‌لاقتی چاودىرىيىكىرنى بېپارو ياساكان و چاودىرىيى كارەكانى ئەنجومەنی سەرۆکایمەتى و ئەنجومەنی وەزیران.
 ۳. دهسه‌لاقتی باڭھەيىشت كىرنى سەرۆك وەزيران و وەزيرە كان.
 ۴. بەدەنگى ۲/۳ ئەندامانى دهسه‌لاقتى قىتۇركىرنى بېپارەكانى ئەنجومەنی وەزیرانى ھەبىو.
 ۵. بەسەنەتكە دەنە بەدەجە، ولات.

لەدوانى ھەلبازاردىنى رۆزى ٢٠٠٥/١/٣٠، پەرلەمانىيىكى نويىي بەناوى كۆمەلەمى
نېشتمانى عىراق پىكھات. ئەم پەرلەمانە لە ٢٧٥ ئەندام پىكھاتووه كە
نوينەرايىتى پىكھاتە جىاجىاكانى گەلانى عىراقى دەكرد.
كۆمەلەنى نېشتمانى لەبەر رۇشانىي ياساي بەپريوەبردنى دەولەتى عىراقدا ئەم
دەسىلەتلىكى نەھىيە:

۱. دسه‌لاتی یاسادانان.
 ۲. چاودیریکردنی دسه‌لاتی جیبه‌جیکردن که هدردوو ئەنجومەنی سەرۆکایدەتى و ئەنجومەنی وزیران دەگرىتىدۇه.
 ۳. پەسەندىكىردىنى بودجەي ولات.
 ۴. پەسەندىكىردىنى پەيمانىمەر رىكەوتىننامە نىيۇد ولىتىيەكان.
 ۵. متمانەبەخشىن بەئەنجومەنی سەرۆکایدەتى بە ۳/۲ دەنگى ئەندامانى سەرلەمان.

مەھەك و لەورىگەمەيەوە حزب و رىتكخراوه سىياسىيەكان مەتمانىي جەماوەريان بەدەست
ھينارەو نويىنەرانيان گەياندۇتە پەرلەمان. سەربارى ئەو روشه نالەبارانە پەرلەمانى
عيراق تاراپادەيدك رۆزلى خۆى بىنىيەو پېشىبىنى دەكى لەگەل گەرانمەھى ئاسايىش و
ئارامى تەواو، ئەنجومەنلى نويىنەرانى داھاتتو لەچوار سالى داھاتوودا رۆزلى باشت
بىيىنە لەۋىيانى سىياسىدا.

ھەدوەك دەيىن لەھەردوو ھەلبىزاردىنە پەرلەمانىيەكەي پاردا شىعەكان زۆرتىرىن
كورسىان بەدەست ھىتا.

دەسەلاتەكانى ئەنجومەنلى نويىنەران:
۱. دەركەدنى ياسا.

۲. چاودىرى كەرنى دەسەلاتى جىبەجىڭىردىن كە ھەردوو ئەنجومەنلى
سەرۆ كایتى و ئەنجۇمنى وزىزان دەگىتىمە.

۳. پەسەندىرىنى پەياننامە و رىيكتەننامە نىيۆد ھەلتىيەكان.

۴. دامەزرانىنى پله تايىمتىيەكان لەسەر پېشىنيارى ئەنجومەنلى وزىزان.

۵. دەسەلاتى لابىدىنى سەرۆك كۆمارى ھەمە، دواى ئەمە دادگاى بالاى
فيدرالىيەد بەم سى تۆمەتە تاوانبار دەكىيت (۱. شەكاندىنى سوينىدى ياسايبى. ۲.
پېشىلەكىرىنى دەستور. ۳. خيانەتى گۇرۇد.)

۶. مەتمانبەخشىن بەئەنجومەنلى سەرۆ كایتى.

۷. مەتمانبەخشىن بەسەرۆك وزىزان و كايىنەكەي و ورگەتنەمە مەتمانە لىي.

۸. پەسەندىرىنى بودجەي ولات.

۹. پەسەندىرىنى بودجەي دەسەلاتى دادوھرى.

لەدەرئەنجامى ئەم وتارەدا دەگەينە ئەو راستىيە كە پەرلەمان تاراپادەيدك
لەسەردەمى پاشايىتىدا رۆزلى سەردارى خۆى ھەبۈوه. لەسەردەمى كۆمارىشدا
شىتىك نەبۈوه رۆزلى پەرلەمان بىيىنە دەسەلاتەكانى پەرلەمان لەلايەن دەسەلاتى
جىبەجىڭىردىنەو پىادە كراوه و ياساكانىش ياساى نارپەواو زۆرملى بىون بى
پاراستنى كورسى دەسەلاتداران دەرچۈون.

لەدواي پرۆسمە ئازادىي عيراق و سەربارى كىشىدۇ ئاستەنگە گەورە كان پرۆسمە
سياسى پېشىكەوتىنى بەرچاوى بەخۆيەو بىنىيەو، سندوقەكانى دەنگىدان بۇتە سەنگى

۵- ناییت لەوکەسانەبیت حۆكمى دەستەمی بالاى ریشەکیش کردنی بەعسى دەيگۈرەتەوە.

بەپیتى ماددە (۶۷) ئى دەستور، هەلبىزادنى سەرۆك كۆمار لەرىتى پەرلەماننۇو دەبیت و پالىپاراوى ئەو پۆستە پیویستە زۆرىنىمى ۳/۲ ئى دەنگى ئەندامانى پەرلەمان مسۆگەر بىكەت، ئەوهش پاشتووانى زۆربەن نوینەرانى پىكەتە سەرە كىيە كانى ناو پەرلەمانى دەۋىت.

بەپیتى ماددە (۶۹) ئى دەستور ماۋە سەرۆك كایدەتى سەرۆك چوار سال دەبیت و ئەو سەرۆكە هەلبىزىدرابە دەتوانىت بۇ خولىيىكى دىكەم سەرۆك كایدەتى خۆى پالىپەتەوە.

بەپیتى ماددە (۷۰) ئى دەستور سەرۆك كۆمار ئەم دەسەلاتانە ھەيدە:

- ۱- لەسەر داخوازى سەرۆكى ئەنجومەنلى و وزیران دەتوانىت لېبوردى تايىبەت دەرىكەت، بەپیتى دەستورە كە بۇ لېبوردى تايىبەت مەرجى ئەوه دانراوە كە لېبوردنە كە حۆكمىداۋانى مافى تايىبەت و تاوانى نىودەولەتى و تىزىرىستى و گەنەلتى دارايى و كارگىرى ناگېرىتەوە.

۲- پەسەندىرىنى پەيانىماھ و رىيکەوتىنماھ نىودەولەتى كەن دواى ئەوه لەلاين پەرلەماننۇو پەسەند دەكرين.

۳- پەسەندىرىنى ئەو ياسايانى كە لەلاين پەرلەماننۇو دەردەچن.

۴- بانگھېيشتەركەنلى پەرلەمان بۇ كۆبوونسۇوە لەدواى (۱۵) رۆز لەمېشۇوو پەسەندىرىنى دەرئەنچامە كانى هەلبىزادن.

۵- لەسەر راسپارادە سەرۆك وزیران مەدالىيا و نىشانە دەبەخشتىت.

۶- پەسەندىرىنى بالىقۇزى و لاتان.

۷- دەركەنلى مەراسىمى كۆمارى.

پىگەي سەرۆك كۆمار لە دەستورى نويى عيراقدا

بەپیتى دەستورى نوى، سىستىمى حۆكمىانى عيراق سىستىمىكى پەرلەمانىيە، لهوجۇرە سىستەمەدا دەسەلاتە كان جىادە كەن ئەنجومەنە دەرىت بە ئەنجومەنلى و وزیران و ئەو ئەنجومەنە تەمائىسى راستەخۆرى لە گەل كۆمەلاتى خەلتكە دەبیت. ئەوه لە دەستورى نويىشدا تىيىنى دەكىيت سەبارەت بە ئەنجومەنلى و وزیران ھەر بەوشىۋەيىھە، بەلام لە گەل ئەوهشدا ئەو دەستورە پىگەو دەسەلاتى سەرۆك كۆمارى دىيارى كەدووھە لەلوتكەن ھەرەمى دەسەلاتدا شوينى دىارو شايىتى خۆى ھەيدە.

بەپیتى ماددە (۶۴) ئى دەستور سەرۆك كۆمار سەرۆكى دەلەتە و رەمىزى يەكىتى نىشتمانە و نوینەرایتى سەرەپەرەي و لات دەكات.

بەپیتى ماددە (۶۵) ئى دەستور ئەوكەسىمى خۆى بۇ پۆستى سەرۆك كۆمارى و لات دەپالىيىت دەبیت چەند مەرجىكى تىيدابىت لەمانە:

۱- لەعيراق لەدایك بۇوېتى دايىك و باوكى عيراقى بىت.

۲- ئەھلىيە تەواوى ھېبى و تەمهنلى چى سالى تەواو كەدەبىت.

۳- ناوبانگى باش بىت و لەسياسەتدا شارەزايىت و بەدەست پاكى و راستى و دادپەرەپەرەي و دلىسۈزى بۇ نىشتمان ناسراوېت.

۴- بەتاوانىيىكى ئابپوپەر حۆكم نەدرایت.

- ۱۷— دواي يەكەم دانىشتىنى پەرلەمان، لەماوهى ۱۵ رۆژدا سەرۆك كۆمار پائىپوراوى گۈورەترين فراكسىونى ناو پەرلەمان لەرووی ژمارەوە رادەسپېرىت بىز پىكھىنانى كايىنەئەنجومەنى وەزىران.
- ۱۸— بەھەر ھۆيىك پۇستى سەرۆك كى ئەنجومەنى وەزىران چۈل بىت، سەرۆك كۆمار جىيگەدى دەگرىتىمۇ.
- ۱۹— سەرۆك كۆمارو سەرۆك وەزىران پىكەوه بۆيان ھەيدە پىشنىيازى ھەموار كەردنى دەستور بىمەن.
- ۲۰— دواي ھەر ھەموار كەردىيەكى دەستور بە ۲/۳ دەنگى ئەندامانى پەرلەمان و راپرسى گىشتى گەل، دەبىت سەرۆك كۆمارىش پەسندى بىات، بەپىتى بىرگەي شەشى ماددهى (۵۸) دەستورى نوئى، پەرلەمان بە زۆرينىيە رەھاي دەنگى ئەندامانى دەسىلەلتى ئەمەي ھەيدە لەسەر داوايەكى ھۆدار لەسەرۆك كۆمار بېرسىتىمۇ.
- ھەروەها پەرلەمان دەتوانىيەت بە دەنگى زۆرينىيە رەھاي ئەندامانى سەرۆك كۆمار لەسەر كارلا بادات لەدواي ئەمەي لەلایمن داد گاىي بالاى فيدرالىيەمە بەيدەكىيەن لەم سى تۆمىتەمى خوارەوە تۆمىدتبار دەكىيت:
- ۱۱— شىكەندىنى سوينىدى ياسايىي ۲— پىشىلىكىرىنى دەستور ۳— خىانەتى گۈرە).
- بەپىتى ماددهى (۱۳۴) دەستور دەستەوازى (ئەنجومەنى سەرۆكايەتى) جىيگەمى دەستەوازى (سەرۆك كۆمار) دەگرىتىمۇ لەھەر شوينىيەكى دەستوردا ھاتبى. لەخولى داھاتووى پەرلەماندا كە چوار سالە كار بە دەستەوازى (ئەنجومەنى سەرۆكايەتى) دەكىيت دواتر كار بە دەستەوازى (سەرۆك كۆمار) دەگرىتىمۇ. بەمۇ پىتىيە پەرلەمانى داھاتو سەرۆك كۆمارو دوو جىيگە ھەلەبىزىرىت كە پىتكەمۇ

- ۸— پەسندىرىنى ئەو حوكىمانى لەسىدار دان كەلەلايمەن داد گا تايىبەتە كانەوە دەردەچن.
- ۹— ئەركى سەركەدەتى بالاى ھېزە چەكدارەكان دەگرىتە ئەستۆ بەمەبەستى تەشىفات و ئاھەنگىرەن.
- ۱۰— سەرۆك كۆمار بۇي ھەيدە دواي دانىشتىنى نائاسايىي پەرلەمان بىات، كۆبوونمۇ كەش تايىبەت دەبىت بەو بابەتى كە دواي كۆبوونمۇ كەي بۆكراوه.
- ۱۱— سەرۆك كۆمار دەسىلەلتى درېزكەرنمۇي وەرزى ياسادانانى پەرلەمانى ھەيدە بۇ ماوهىيەك كە لە ۳۰ رۆژ زىياتر نەبىت ئەمەش بۇ تەواو كەردنى ئەو ئەركانى كەوا دەخوازن.
- ۱۲— سەرۆك كۆمار دەتوانىيەت پېرۇزى ياسا پىشىكەش بە پەرلەمان بىات.
- ۱۳— سەرۆك كۆمار دەتوانىيەت داخوازىيەك پىشىكەش بە پەرلەمان بىات بۇ مەتمانە وەرگەتنمۇ لەسەرۆك وەزىران.
- ۱۴— سەرۆك كۆمارو سەرۆك وەزىران بەھاوبەشى دەتوانى دواي راگەيەندىنى جەنگ و بارى نائاسايىي بىمەن، ئەمەش پىۋىسىتى بە رەزامەندى زۆرينى ۲/۳ دەنگى ئەندامانى پەرلەمان ھەيدە.
- ۱۵— ھەلۇشاندەمۇ پەرلەمان بە زۆرينىيە رەھاي ئەندامان، پىۋىسىتى بە رەزامەندىي سەرۆك كۆمار ھەيدە.
- ۱۶— لە كاتى ھەلۇشاندەمۇ پەرلەماندا، سەرۆك كۆمار دواي سازدانى ھەلبىزاردەنى گىشتى دەكتات كە نابىت لە ۶۰ رۆژ تىپەر بىات لەمېزۇرى دەلۇشاندەمۇ پەرلەمانمۇ.

چون ده سه‌لاته کانی سه‌رۆک کۆمار زیاد ده کریت؟

ئەمۇسىنەمەنی سەرچە ماوەيە كە بەگەرمى باسى زىاد كىرىدىن دەسەلەلاتە کانى سەرۆك کۆمار لە عىراقدا دە كریت. وەك ئاشكرايە دەسەلەلاتە کانى سەرۆك کۆمار لە ماددە و بېرىگە کانى دەستورى نويى عىراقدا جىيگىر كراوه لە پاش ئەمۇسىنەمەنی نۇرسىنەمەنە دەستورو لە نىيۇان پىكھاتە ئەساسىيە کانى كۆمەلتى عىراقىدا مشتومىرى زۆر سەبارەت بە بەندە کانى ئەمۇ دەستورە كراو دواتر پەرلەمانى عىراق رەزامەندى لە سەرەرى نىشانداو لەپىرى راپرسىشە زۆرىنى دەسەلەلتادىيە و رەمىزى كەرچى بەپىيى دەستورى نوى سەرۆك کۆمار لە هەرەرمى دەسەلەلتادىيە و رەمىزى كەرچى بەپىيى دەستورى نوى سەرۆك کۆمار لە كەن ئەمۇشدا يە كىتى نىشتەمانە و نويىنەرايەتى سەرۇھرى و لات دە كات. بەلام لە كەن ئەمۇشدا دەسەلەلاتە کانى زىاتر تەشرىيفى و پرۇتو كۆلىن و زۆربە دەسەلەلاتە فيعىيە کان دراوه بە سەرۆكى ئەخۇمەنلى و وزیران.

ئەمۇ تىيېنى دە كریت دەسەلەلاتە کانى سەرۆك کۆمار لە ياساي بەرتوەبردنى دەولەتى عىراقدا زىاتر بۇون لە دەسەلەلاتە کانى سەرۆك کۆمار لە دەستورى نويىدا. ئىيىستا كە باسى پىيۆستى زىاد كىرىدىن دەسەلەلاتە کانى سەرۆك کۆمار بۇ ئەم قۇناغە ھەستىيارە عىراق دە كریت. ئايىا لەپۇرى عەمەلى و ياساىيە دە توانىرت ئەم دەسەلەلاتانە زىاد بە كریت؟ دە توانىن و لامى ئەم پرسىيارە بە بەللى بە دەينەوە. بۇ رونكىردنەمەن و لامە کان دەلىيىن دەسەلەلاتە کانى سەرۆك کۆمار لە چوارچىيە ماددە و بېرىگە کانى دەستوردا رىيڭ خراوه و ئەم دەستورە بەرپرسى زۆرىنى دەلەنەنە كەن ئەمۇشدا

ئەخۇمەنلىك پىيىك دەھىينن بەناوى ئەخۇمەنلى سەرۆكایەتى ئەم ھەلبىزادنەش بەيدەك لىست و بە زۆرىنى دەنگى ئەندامانى پەرلەمان دەبىت. ئەخۇمەنلى سەرۆكایەتى بېيارە کانى بە كۆى دەنگ دەردە كات و ھەر ئەندامىيەكى ئەخۇمەنلى سەرۆكایەتى دە توانىت دوو ئەندامە كەمى تر بە نويىنەرى خۆزى دابىت.

* كوردستانى نوى ژمارە (٣٨٢٩) لە ١١/٢٢/٢٠٠٥

یان زیاتر رهتی نه کنهنهوه. ئەمەش ئەو راستیه دەردەخات کە زیادکردنی دەسەلاتە کانى سەرۆك كۆمار پیویستى بەرەزامەندى نويىندرانى پىكھاتە سفرەكىيە کانى پەرلەمان و زۆرىنى دەنگەدرانى سەرانسىرى عيراق ھېيە. ئەمەش پیویستى بەتموافق و كۆدەنگى پىكھاتە سفرەكىيە کانى عيراقە.

ئەگەرچى لەچەندىن مادده و بىرگەي دەستوردا دەستەوازى سەرۆك كۆمار هاتوروه. بەلام بەپىي مادده (۱۳۴) اى دەستور دەستەوازى (ئەنجومەنلى سفرۇ كايىتى) جىڭىھى دەستەوازى (سەرۆك كۆمار) دەگرىتىۋە لەھەر شۇينىيىكى دەستورەكەدا ھاتبى و بەو پىيىھە لەخولى سەرۆكايىتى چوار سالى ئايىندهدا كار بەدەستەوازى ئەنجومەنلى سەرۆكايىتى دەكرىت و لەدۋاي ئەو خولە بەپىي دەستورەكە كار بەدەستەوازى سەرۆك كۆمار دەكرىت. بەو پىيىھە پەرلەمانى نوى بەزۆرىنى ۳/۲ ئەنگى ئەندامانى بېيدىك لىست ئەنجومەنلى سەرۆكايىتى ھەللىدەبىزىريت كە لەسەرۆك كۆمارو دوو جىڭىر پىيىك دىت.

بەپىي ئەو راستيانى كە لەم وتارەدا روونان كرددوھ زىادکردنی دەسەلاتە کانى سەرۆك كۆمار بەدوو رىيگە دەبىت:

يەكەميان لەرىي ئەو لىۋىنە پەرلەمانىيە دەبىت كە لەدۋاي دەست بەكاربۇنى پەرلەمانىوھ پىيىك دى و دەست بەكارە کانى دەكات و دەبىت لەماوهى چوار مانگدا ھەمواركىرنەكان بکات و لەماوهى دوو مانگىشدا مادده ھەمواركراوهە كان بختە بەرددەم گەللووە بۆ راپرسى، واتە كارە کانى شەش مانگى پىندەچى بەو مەرجەمى بەرپارسى گەل پەسەند بکرىت.

دۇوهەميان، دواي كۆتايىي ھانتى كارە کانى ئەو لىۋىنە پەرلەمان و ھەللىۋاشانەوە، دەتوانىريت گۆرانىكاري لەدەسەلاتە کانى سەرۆك كۆماردا لەرىنى بىرگەي سىيى مادده (۱۲۲) اى دەستورەوە بکرىت ئەمەش رەزامەندى ۳/۲

عيراق پەسەندكراوه و گۆپىنى ھەر مادده و بىرگەيە كى ئەو دەستورە بەزىادکردنى دەسەلاتە کانى سەرۆك كۆمارىشەوە پیویستى بەرپوشۇنى ياساىي و دەستورى ھېيە. لەو چوارچىتىۋەدا بەپىي بىرگەي سىيى مادده (۱۲۲) اى دەستور، ھەمواركىرنى دەسەلاتە کانى سەرۆك كۆمار لەو چوارچىتىۋە ئەو ماددانەدایە كە دەتوانىريت بەرەزامەندىي دەنگى ۳/۲ ئەندامانى پەرلەمان و رەزامەندىي گەل بەرپارسى و پەسەندكىرنى سەرۆك كۆمار ئەنجام بدرىت.

بەلام بەپىي ئەو ھەمواركىرنەوە كە بەر لەچەند رۈزىك لەتەنجامىدانى راپرسى بۆ رەشنووسى دەستور ئەنجام درا بۆ ماوەيەك كار بەمادده (۱۲۲) اى دەستور ناكرىت كە پەيوەستە بەھەمواركىرنى دەستور. بەلكو پەرلەمانى نوپىي عيراق دەبىت لەسەرەتاي دەستبەكاربۇنىدا لىۋىنەيەك لەئەندامانى پىيىك بەھىنە كە نويىنەرى پىكھاتە سفرەكىيە کانى كۆمەللى عيراق بن، ئەركى ئەو لىۋىنەيە ئەو دەبىت لەماوهى چوار مانگدا راپورتىك پىشكەش بەپەرلەمان بکات سەبارەت بەو گۆرانىكارى و ھەمواركىرنەوە لەدەستوردا بەپىرپىستى دەزانىت، لىۋىنە كە ھەمۇر پەسەندكىرنى بەزۆرىنى دەھەنگى رەھا دەنگى ئەندامانى، دواتر پەرلەمان دەبىت لەماوهى دوو مانگدا مادده ھەمواركراوهە كان بختە بەرددەم گەل بۆ راپرسى، دەبىت زۆرىنى دەنگەدرانى عيراق پەسەندى بکەن و بەمرجىيەك ۳/۲ ئەنگەدرانى سى پارىزىغا يان زیاتر رهتى نەكەنهوه.

ھەمواركىرن و زىادکردنى دەسەلاتە کانى سەرۆك كۆمار دەتوانىريت لەپىي ئەو لىۋىنە پەرلەمانەوە ئەنجام بدرىت. وەك تىيېيىنى دەكرىت ئەمەش پیویستى بەرەزامەندى زۆرىنى دەھەنگى ئەندامانى پەرلەمان و زۆرىنى دەھەنگەدرانى سى پارىزىغا

هاوسه‌نگی ده‌سەلاقان لەدەستوری عیراقدا

ئەگەر بەوردی سەبیری دەسەلاتى جىيەجىيەكىرىن بىكەين لەدەستورى نوبىي عيراقدا دەيىنин ئەم دەسەلاتە لەچوارچىيە دەسەلاتە فيدرالىيە كاندايە. دەسەلاتى جىيەجىيەكىرىن فيدرالىيەش لەدۇو بەش پىك دىت ئەمانىش هەردوو ناوهندى سەرۆك كۆمارو ئەنجومەنى وەزيرانە. ئەگەر سەبیرى ئەم دۇو ناوهندە بىكەين وەكى دوو دەزگائى جىيەجىيەكىرىن دەيىن دەسەلاتە كان بەشىيە كى ھاوسەنگ لەنیوانىياندا دابەش نەكراوه، زۇربىدى دەسەلاتە كانى سەرۆك كۆمار تەشرىفى و پۈزۈكۈلىن، دەسەلاتە كانى سەرۆك و ئەنجومەنى وەزيرانىش دەسەلاتى فىيەلەن و كارىگەرى راستەوخۇيان بەسىر ھەممۇ بوارەكاندۇ ھەيدى. بۇ شەوهى لاسەنگى دەسەلاتە كانى سەرۆك كۆمارو سەرۆك وەزيران بەچوانى بىيىن، دەسەلاتە كانى ھەردوولايىان لەدەستورى نويىدا دەخەينەررو:

يەكم: دەسەلاتە كانى سەرۆك كۆمار

بېيى دەستورى نوي سەرۆك كۆمار لەلوتكىدى ھەرەمى دەسەلاتادا يە سەرۆكى دەلەتەو رەمىزى يەكىتى نىشتمانەو نويىشرايەتى سەرودىرى ولاات دەكات و شەوخۇنى دەكات بۇ مسۋىگەرەكىرىن پابەندبۇون بەدەستورو پاراستنى سەرەخۇبىي عيراق و سەرودىرى و يەكىتى و سەلامەتى خاکە كەدى.

دەنگى ئەندامانى پەرلەمان و راپرسى گەل و پەسەندىرىنى خودى سەرۆك كۆمارىشى دەۋىت. ئەوهش دىسانەوە ئەم راستىيە دەردەخات كە گۆرانكارى لەدەسەلاتە كانى سەرۆك كۆماردا رەزامەندى نويىشرايەتى سەرەكىيە كانى پەرلەمان و گەلانى عيراق و خودى سەرۆك كۆمارى دەۋىت.

خالىكى تەر كە پىيىستە ئاماژە پى بىرىت ئەوهىيە كە لەخولى چوار سالى داھاتووی سەرۆكايەتى عيراقدا كار بەدەستەوازە ئەنجومەنى سەرۆكايەتى دەكىرىت لەجياتى دەستەوازە سەرۆك كۆمار.

* كوردىستانى نوى ژمارە (٣٨٦٠) لە / ٢٩٦٠ / ٢٠٠٥

ئەگھر بھوردى سەبىرى ئەم دە خالى بکەين، دەبىنین دو خالى پىادە كىدلى ئەم دەسەلاتە لەسىر داخوازى و راسپاردى سەرۆك و وزيرانە. سى خالىيان تايىبەتە بەپەسەند كىدلى ياساكانى پەرلەمان و باڭگەيىشت كىدلى پەرلەمان بۇ كۆبۈونسۇ، خالىيکىان تايىبەتە بەپەسەند كىدلى حوكى لەسىدارەدان كە لەلايمەن دادگا تايىبەتە كانمۇ دەردەچن. ھەمەو ئەوانە بېپارو دەسەلاتى شۇينى تىرن تەنمەن سەرۆك كۆمار پەسەندىييان دەكتات، دەسەلاتى فيعلى ھى سەرۆك و وزيرانە دەسەلاتى تەشيريفات و ئاھەنگ گۈرانىش ھى سەرۆك كۆمار.

دۇووهم: دەسەلاتە كانى سەرۆك و وزيران

بەپىيى ماددەو بىرگە كانى دەستور سەرۆك و ئەنجومەنى و وزيران ئەم دەسەلاتانمىمەن ھەيى:

1. سەرۆك و وزيران بىرپرسى راستىوخى جىېھەجىكىدلى سىاسەتى گشتى دەولەتە.
2. سەرۆك و وزيران فەرمانىدەي گشتى هيىزە چەكدارە كانە.
3. سەرۆك و وزيران ئىدارەي ئەنجومەنى و وزيران بىرپىوه دەبات و سەرۆك كايىتى كۆبۈنەوە كانى دەكتات.
4. سەرۆك و وزيران مافى لابىدى و وزيرە كانى ھەيى، بىرەزامەندى ئەنجومەنى نويىندران.
5. ئەنجومەنى و وزيران دەسەلاتى پلاندانان و جىېھەجىكىدلى سىاسەتى گشتى دەولەت و پلانە گشتىيە كان و سەرپەرشتى كىدلى كارى و وزارتە كان و ئەم شۇينانىمەن بەھىچ وزارتەتىكىمۇ گەرینەدراون، ھەيى.
6. ئەنجومەنى و وزيران دەتوانىت پرۇژەي ياساكان پىشىياز بكتات.

بەپىيى ماددە كانى ٧٠ و ٧٣ دەستور سەرۆك كۆمار

ئەم دەسەلاتانەي ھەيى:

1. سەرۆك كۆمارلەماوەي ١٥ رۆزدا لەدواي يەكمە دانىشتىنى پەرلەمانسۇ، پالىيواوى گەورەتىن فراكسيونى پەرلەمانى لەرووی ژمارەوە رادەسپېرىت بۇ پىكەھىنانى ئەنجومەنى و وزيران.
2. لەسىر داخوازى سەرۆكى ئەنجومەنى و وزيران دەتوانىت لېبوردنى تايىبەت دەربكاش بەپىيى دەستورە كە بۇ لېبوردنى تايىبەت مەرجى ئەمەي دانادە كە لېبوردنە كە حوكىمەراوانى مافى تايىبەت و تاوانى نىيۇدەلەتى و تىۋرەيىستى و كەندەلى دارايى و كارگىپى ناڭرىتىمە.
3. پەسەندىدلى پەيامنامە و يېكتۈننامە نىيۇدەلەتىيە كان دواي ئەمەي لەلايمەن پەرلەمانسۇ پەسەند دەكرين.
4. پەسەندىدلى ئەم ياسايانىمە كە لەلايمەن پەرلەمانسۇ دەردەچن.
5. باڭگەيىشتىكىدلى پەرلەمان بۇ كۆبۈونسۇ لەدواي (١٥) رۆز لەمېشۈرى پەسەندىدلى دەرئەنچامە كانى ھەلبىزاردەن.
6. لەسىر راسپاردى سەرۆك و وزيران مەدالياو نىشانە دەبەخشىت.
7. پەسەندىدلى باليۆزى ولاستان.
8. دەركەنلى مەراسىمى كۆمارى.
9. پەسەندىدلى ئەم حوكىمانى لەسىدارەدان كە لەلايمەن دادگا تايىبەتە كانمۇ دەردەچن.
10. ئەركى سەركەدایتى بالاىي هيىزە چەكدارە كان دەگەرىتىمە ئەستۆ بەمەبەستى تەشيريفات و ئاھەنگىران.

دەسەلاتى دادوھرى فيدرالى لە دەستورى عيراقدا

بەپىيى دەستورى نۇئى دەسەلاتەكانى دادوھرى لەھەمۇر رۇويەكەمە سەرىيەخۆيە و
ھىچ دەسەلاتىكىيان بەسەرەوە نىيە و تەنها ياسا نەيىت، ھىچ ناوهندۇ دەسەلاتىك
بۇي نىيە دەست لە كاروبارەكانىيان وەرباتات. دەسەلاتى دادوھرى فيدرالى پىك دىت
لە:

١. ئەنجومەنى دادوھرى بالا.
٢. دادگای بالاى فيدرالى.
٣. دادگای تەممىزى فيدرالى.
٤. دادگای داواكاري گشتى
٥. دەستەسى سەرپىرىشىيارى دادوھرىي.
٦. دادگاكانى دىكەن فيدرالى كە بەپىيى ياسا رىتك دەخرين.

يەكم: ئەنجومەنى دادوھرى بالا

ئەنجومەنى دادوھرى بالا ئەركى سەرەكى بەرپۇرەبردنى دەستە دادوھرىيە كانە و
دەيىت بەپىيى ياسايدىك كە پەرلەمان دەرى دەكتات شىۋەي پىكھاتە دەسەلاتەكانى و
بنەماي بەرپۇرەچۈرنى كارەكانى دىيارى بىرىت

٧. ئەنجومەنى وزىران دەسەلاتى دەركەدنى سىستەم و رىنمايى و بېپارى ھەيە
بەمەبەستى جىبەجىتكەن ياساكان.
٨. ئەنجومەنى وزىران پېزىزى بودجەمى گشتى و حسابى كۆتسايى و نەخشەكانى
گەشەپىدان ئامادە دەكتات.

٩. ئەنجومەنى وزىران دەسەلاتى راسپاردنى ئەنجومەنى نويىنەرانى ھەيە بۇ
پەسەندىرىنى دامەزراڭدى بىرىكارى وەزارەتكان و بالولۇزۇ خاونە پلە تايىبەتكان و
سەرۆكى تەركانى سوپا يارىيەدەرەكانى و نەوانەنە لەپلەمى سەركەدە فرقە بەرەو
ژورون و سەرۆكى دەزگاى مۇخابەراتى نىشتمانى و سەرۆكى دەزگا ئەمنىيەكان.

١٠. ئەنجومەنى وزىران دەسەلاتى گفتۇرگۆركەن سەبارەت بەپەياننامە و
رېكەوتىننامە نىيەدەولەتىكەن و ئىمزاڭدىنیانى بۇ خۆي ھەيە يان ئەوانەمى رايان
دەسىپىرىت.

ئەگەر بەمۇردى بەراوردى دەسەلاتەكانى هەرىيەك لەسەرۆك كۆمارو سەرۆك
وزىران بىكىننەن ھەرچەند دەسەلاتەكانى هەرىيەكەيان لە ١٠ خالىدا چېرەتكەنە،
بەلام دەيىنن زۇرىبەي دەسەلاتە فيعلەكەن لە دەست سەرۆك وزىراندايە و سەرۆك
كۆمارىش دەسەلاتەكانى زىاتر تەشرىفى و پۇرۇشكۈلىن. ئەمەش بۇ لەتىك كە
لەچەند پىكھاتەيدىك پىك هاتبىي و ھەر پىكھاتەيدىك پۇستىكى بالاى سىيادى
وەرىگرىت، لاسەنگى و ناھاوتاسىي دروست دەكتات، ھەربۆيەش پىۋىستە
لەدابەشكەرنى دەسەلاتەكانى پۇستە سىيادىيەكاندا رەچاوى بەرۋەندى ھەمۇر
پىكھاتەكان بىرىت و دەسەلاتەكان بەھاوسەنگى دابەش بىرىت.

* كوردىستانى نۇئى ژمارە(٣٨٦٤) لە ١/٤٠٠٥

۴. یه کلایی کردنوهی ئهو ناکۆکیانه که لەنیوان حکومه‌تی فیدرالی و حکومه‌تی هریمه‌کان و پاریزگاکان و شارهوانیه‌کان و بېرىۋەرایەتیه ناوخوییه‌کان روو دەدەن.

۵. یه کلایی کردنوهی ئهو کیشانه لەنیوان حکومه‌تی هریمه‌کان يان پاریزگاکاندا روو دەدەن.

۶. یه کلایی کردنوهی ئهو تۆمەتانه ئاراسته سەرۆك كۆمارو سەرۆك وەزیران و وۇزىرە کان دەكريت، ئۇۋەش بەياسا رېلە خەرىت.

۷. پەسەندىرىنى ئەنجامە كۆتايسىه کانى ھەلبژاردىنى گشتى بۇ ئەندامىتى ئەنجومىنى نويىندران (پەرلەمان).

۸. آ/ یه کلایی کردنوهی كىشىمى تايىبەتمەندى لەنیوان دادوھرى فیدرالى و دەسته دادوھرىيە کانى هریمه‌کان و پاریزگا رېكىنە خراوە کان لەھەرىتىكىدا.

ب/ یه کلایی کردنوهی كىشىمى نیوان دەسته دادوھرىيە کانى هریمه‌کان يان پاریزگا رېكىنە خراوە کان لەھەرىتىكىدا. بەپىتى دەستور ھەمسو بېيارە کانى دادگائى فیدرالى يەکلایي كىرەوە و بىنېرە دەبىت ھەمسو دەسەلاتە کان پېتۈھى پابەندىن.

ئۇوهى تىببىنى دەكريت ئەنجومىنى بالاى دادوھرى بەگشتى و دادگائى بالاى فیدرالى بەتايىبەتى پەيووندى بەكۆمەلىك بوارى ھەستىيارى عىراق و كوردستانو ھەيدە دامەزراندى دادگائى فیدرالىش بەپىتى ياسايسىه کى تايىبەتى پەرلەمان رېلە دەخريت و پېتۈستى بەدەنگى ۳/۲ ئەندامانى پەرلەمان ھەيدە پېتۈستە نويىندرانى كورد لەپەرلەمانى عىراق ھەمسو وزە و توانايان بىخەنە گەپ بۇ ئۇوهى كورد لە دادگائىدا وەك نەتمەويەك پېتۈگە شايىستە خۆى ھەبىت و تەنانەت مافى ۋىتۇشى ھەبىت.

* كوردىستانى نوى زىمارە(۳۸۶۸) لە ۹/۱/۲۰۰۶

ئەنجومەنی دادوھرى بالا سى دەسەلاتى ھەيە كە ئەمانەن:

۱. بېرىۋەبرىنى كاروبارى دادوھرى و سەرپەرشتى كردنى دادوھرى فیدرالى.
۲. سەرۆكى دادگائى تەمىزى فیدرالى و ئەندامانى و سەرۆكى داواکارى گشتى و سەرۆكى دەستە سەرپەرشتىيارى دادوھرى دەپالىيەت و دەيخاتە بەرددەم پەرلەمان بۇ ئۇوهى دامەزراندىيىان پەسەند بکات.

۳. پېشنىازى پرۇزەي بودجى سالانە دەستە دادوھرى فیدرالى بۇ پەرلەمان بەرز دەكتەوە بۆئەوهى پەسەندى بکات.

دەرىم: دادگائى بالاى فیدرالى

دادگائى بالاى فیدرالى دەستەيە كى دادوھرى سەرپەخويە لەپروو دارايى و كارگىرپىسەو. ئەم دادگائى لەزمارەيدك دادوھرۇ شارەزاي بوارى فيقەمى ئىسلامى و ياسا پىنك دىت. پېتۈستە پەرلەمان ياسايسىه کى تايىبەت بەدەنگى ۳/۲ ئەندامانى دەربکات بۇ رېتكەختىنى دادگائى بالاى فیدرالى و بەپىتى ئهو ياسايسىه ژمارە دادوھران و شارەزايان و چۈنۈتى ھەلبژاردىيىان و كارى دادگاكە دىيارى دەكريت.

دادگائى بالاى فیدرالى ئەم دەسەلاتانە ھەيە:

۱. چاودىرىيەكىنى دەستورى بۇنى ياسا و سېستەمە كارپىتكراوە کان.
۲. شىكەنەوهى دەقه ياسايسىه کان.

۳. یه کلایی کردنوهى ئهو كیشانە لەجىبەجىڭىنى ياسا فیدرالىيە کان و بېيارو سېستەم و رىنمايى و رىۋوشۇنى دەرچووە کانى دەسەلاتى فیدرالى پەيدا دەبن. ياسا مافى تانۇن لىدىانى راستەوخۇ لەدادگا دەستېمېر دەكتات بۇ ھەرىمەك لە ئەنجومەنی وەزيران و كەسانى پەيووندىدار.

دېبیت ئەنجومەنی نوینهران یاسای تایبېت بۆ هەریەک لەو دەستانه دەربکات و ئەرك و فەرمانە کانیان بخاتمەروو.

ھەریەک لە دیوانى چاودیرى دارايى و دەستەي راگەياندن و گەياندن بە ئەنجومەنی نوینهران نەمود دەستەتىتەوە. بانکى ناوەندى عیراقىش لە بەرددام ئەنجومەنی نوینهراندا بەرپرسىارە. بەلام دیوانە کانى ئەوقاف لە پروى ئىدارىيەوە بە ئەنجومەنی و زېرانەوە دەستەتىتەوە.

بەپىي ماددهى (۱۰۱) ئى دەستور، دېبیت ئەنجومەنی نوینهران یاسایەكى تایبېت دەربکات بۆ دامەزرانى دەستەيەك بەناوى دەزگاي شەھيدان و لەو یاسایدا كارو تایبەقەندىيەكى ئەم دەزگايە بىوردى دىيارى بکات.

بەپىي ماددهى (۱۰۲) ئى دەستور دەستەيەكى گشتى سەربەخۆ دادەمەزريت لە نوینهرانى حکومەتى فيدرالى و ھەريمەكان و پارىزگاكانى رىئىخوا و لە ھەريمىدا بۆ زامنکىرىنى مافى ھەريمەكان و ئەم پارىزگاكانى كە لە چوارچىۋە ھەريمىكىدا رىئىخواون.

ئەركى ئەم دەستەيە ئەمۇيە كە ھەريم و پارىزگاكان بېشىۋەيەكى دادپەرورەنە لە دامۇدەزگاكانى دەولەتى فيدرالى و نىرددو زەمالاتى خويىدىن و وەدو كۆنگرە ھەريمىيەتى و نىرددو لەتىيە كان بەشدارى بكمەن.

دامەزاندى ئەم دەستە گشتىيە بەپىي ئەم دەستورە، زەمانەتىكى دەستورىيە بۆ ئەمۇيە مافى ھەريم و پارىزگاكان زامن بىكىت.

بەپىي ماددهى (۱۰۳) ئى دەستور، دەستەيەكى گشتى سەربەخۆ لە شارەزايانى حکومەتى فيدرالى و ھەريمەكان و پارىزگاكان پېتىك دى، ئەركى ئەم دەستەيە چاودىرىكىرىن و تەرخانكىرى داهاتى فيدرالىيە.

ئەركەكانى ئەم دەستەيە ئەمانەيە:

دەستە سەربەخۆکان لە دەستورى عيراقتا

بەپىي دەستورى عيراقت، پەيكەرى دەسەلاتە بالا كانى ولات كە بە دەسەلاتە فيدرالىيە كان ناودەبرىت خۆ لە (ئەنجومەنی نوینهران، سەرۆكايەتى كۆمار، ئەنجومەنی و زېران، دەسەلاتى دادەرلى) يىدا دەبىنەتەوە. لە سەر بنەماي جياڭدەنەوە دەسەلاتە كان، دامۇدەزگاكانى ولات بەپىي تایبەقەندىيەن بە دەسەلاتە فيدرالىيە كان ناودە دەستەتىنەوە. بىچگە لەو ناوەندو دەزگايانە، چەند دەستەيەكى سەربەخۆ هەن كە تایبەقەندى خۈيانەيە.

ئىمەھەم دەدەين ھەممۇ ئەم دەستە سەربەخۆيانە لە دەستوردا ھاتۇون بخىنەرروو، بەپىي ماددهى (۹۹) ئى دەستور، چەند دەستەيەكى سەربەخۆ ھەن وەك (كۆمىسيۆنى بالاى مافى مرۆز، كۆمىسيۆنى بالاى سەربەخۆ ھەللىزارە، كان، دەستەيە دەستپاڭى) ئەم دەستانە بېشىۋەيەكى سەربەخۆ كارەكانىان ئەنجام دەدەن و تەنها لە زېر چاودىرى ئەنجومەنی نوینهراندان. دېبیت ئەنجومەنی نوینهران یاساي تایبېت بۆ ھەریەك لە دەستانه دەربکات و ئەرك و دەسەلاتىيان دىيارى بکات.

بەپىي ماددهى (۱۰۰) ئى دەستور، چەند دەستەيەكى دىكەى سەربەخۆ ھەن كە لە پروى دارايى و كارگىرىيەوە سەربەخۆن، ئەم دەستانەش ئەمانەن (بانکى ناوەندى عيراقت، دیوانى چاودىرى دارايى، دەستەي راگەياندن و گەياندن، دیوانە كانى ئەوقاف).

بهپیش مادده‌ی (۱۳۱) ای دهستور، دهستمی نیشتمانی بالا بز ریشه کیشکردنی بهعس دهسته‌یه کی سهربه‌خویه و بهئه‌نخومه‌منی نوینه‌رانه‌وه پهیوه‌سته. ئەم دهسته‌یه بهاوئا‌هه‌نگی له‌گەل ده‌سەلا‌تی دادوه‌ری و ده‌زگا‌کانی جیبیه‌جینکردن کاره‌کانی جیبیه‌جی ده‌کات. بهپیش بزیاره‌کانی ئەم دهسته‌یه پالیتواراوانی پۆسته بالا‌کانی وەک سەرکۆمارو سەرۆک و دزیران و دزیره‌کان و سەرۆک و ئەندامانی ئەنخومه‌منی نوینه‌ران و پله بالا‌کانی تر ناییت پیشتر ئەندامی دیاری خبی بەعس بوون.

دهستمی نیشتمانی بالا‌ی ریشه کیشکردنی بهعس دواي تەواوبونی کاره‌کانی، ده‌کریت به‌دنه‌نگی ۲/۳ ای ئەندامانی ئەنخومه‌منی نوینه‌ران هەلبوه‌شیئنیت‌ده.

بهپیش مادده‌ی (۱۳۲) ای دهستور، دهستمی داوا‌کاری مولکداریتی دهسته‌یه کی سهربه‌خویه و بهاوئا‌هه‌نگی له‌گەل ده‌سەلا‌تی دادوه‌ری و ده‌سەلا‌تەکانی جیبیه‌جینکردندا کار ده‌کات، ئەم دهسته‌یه بهئه‌نخومه‌منی نوینه‌رانه‌وه پهیوه‌سته و دواي تەواوبونی کاره‌کانی ئەنخومه‌منی نوینه‌ران ده‌توانیت بە‌دنه‌نگی ۲/۳ ای ئەندامانی هەلبوه‌شیئنیت‌ده.

بهپیش مادده‌ی (۱۰۵) ای دهستور، بیچگە لەم دهستانه ئەنخومه‌منی نوینه‌ران ده‌توانیت بەپیش پیویستی بزیاری دامەزراندنی دهستمی دیکه بدات.

۱- دلنيا بعون لە بەعەدالىت دابەشكىرىنى بەخشىن و يارمىتى و قەرزى نىۋەدەلمى بە پىيى پىشكى هەرھەرىم و پارىزگايەك كە لەھەرىمەكدا رىتكەخراون.

۲- دلنيا بعون لە بەكارهينان و دابەشكىرىنى دەرامەتى فيدرالى بە باشتىن شىۋە.

۳- زامنکردنى روونى و ئاشكرايى و دادپەرورى لەتەرخانكىرىنى سامانەكان بز حكىمەتى هەرىمەكان يان ئەم پارىزگايەنە لەھەرىمەكدا رىتكەخراون بە گوئىرە ئەم رىزىدەيى كە بزیارى لەسىر دراوه.

ئەگەر بەوردى سەيرى ئەركەكانى ئەم دهسته‌یه بکەين دەيىنن وەك چاودېروان بەسىر حكىمەتى فيدرالى و حكىمەتى هەرىمەكان و ئەم پارىزگايەنە لەچوارچىۋە ئەھەرىمەكدا رىتكەخراون بز ئەمە بە دادپەرورى و روونى و ئاشكرايى داھاتەكان دابېش بکىرى و ھەممۇان لېيى سوودەندين، ئەممەش زەمانەتىكى دىكەم دەستورىيە كە ھاوسەنگى نىوان حكىمەتى فيدرالى و هەرىم و پارىزگاكان رادەگىرت.

مادده‌ی (۱۰۴) ای دهستور باس لەپىكھىنانى ئەنخومەنلى ئەزىزى گشتى فيدرالى ده‌کات، ئەم ئەنخومەنە كە دهسته‌یه کی سهربه‌خویه ئەركى رىتكەخستنى كاروباري و دزيفەتى گشتى فيدرالى دەگرىتىتە ئەستۆ لەدامىزراپاندن و پله بەرزاکەننوه، دەبىت ئەنخومەنلى نوینه‌ران ياسايدەكى تايىيەت دەركات بز ديارىكىرىنى پىكھاتەو پسپورىيە كانى ئەم ئەنخومەنە.

بهپیش مادده‌ی (۱۳۰) ای دهستور، دادگائى سزاي بالا عيراقى دهسته‌یه کى دادوه‌ری سهربه‌خویه و لەتاوانەكانى سەرانى رژىمى دىكتاتورى بەعس و دارو دهسته‌كى دەكۆلىتىتە. ئەم دادگائى دواي تەواوبونى کاره‌كانى لەلاين ئەنخومەنلى نوینه‌راننوه بەياسا هەلدوه‌شىئنرەتتە.

پهنهند کردنی سه رژک کۆماراتی دویست. ئەوهش کاریکی قورس و گرانه و هەر هەموار کردنیتیکی دەستور کۆدەنگیبیه کی نیشتمانی گەره کە، دەتوانیت ئەمە بە زەمانەتیکی دەستوری پاراستنی مافی گەلان و پینکهاتە کانی عیراق دابنریت.

بەپیشی برگەی سیئی ماددهی (۱۲۲) ای دەستور گۆرانکاری و هەموار کردنی مادده کانی تر کە لەبرگەی دووی ماددهی (۱۲۲) ادا باسیان نەکراوه، پیویستی بە رەزامەندی ۲/۳ ای دەنگی ئەندامانی پەرلەمان و رەزامەندی گەل بەراپرسی گشتی و پهنهند کردنی سه رژک کۆماراتی دەستورانداینی هەریمە کان کەم بکاتەوە کە ناچنە دەستورە کە نیشان دەدات.

بەپیشی برگەی چواری ماددهی (۱۲۲) ای دەستورنایتیت ھیچ هەموار کردنیتیکی بکریت بۆ مادده کانی دەستور لەو دەسەلاتانەی هەریمە کان کەم بکاتەوە کە ناچنە خانە دەسەلاتە حەسرییە کانی دەسەلاتە فیدرالییە کانیوە. هەر هەموار کردنیتیکی مادده کانی تایبەت بە هەریمە کان پیویستی بە رەزامەندی دەسەلاتی یاسادانانی هەریمە پەیوهندیدارە کە و رەزامەندی زۆرینەی دانیشتوانە کەی لەریتی راپرسی گشتییەوە ھەیە. ئەمەش زەمانەتیکی دیکەی دەستوری پاراستنی دەسەلاتی هەریمە کانە.

بەچەند رۆژیک بەر لەراپرسی بۆ رەشنووسى دەستوری عیراق، چەند گۆرانکارییەک لەرەشنووسى ئەو دەستورەدا کراو لەلایەن پەرلەمانی عیراقیوە پهنهند کرا.

بەپیشی ئەو گۆرانکارییە لەدواي ھەلبژاردنی داھاتووی پەرلەمانی عیراق بۆ ماوهی چوار مانگ کار بە ماددهی (۱۲۲) ای تایبەت بە هەموار کردنی دەستور ناکریت کە پیشتر ئاماژەمان بە برگە کانی کرد. لەدواي چوار مانگە کەو پاش ئەوهی

ھەموار کردن لە دەستووری نویی عیراقدا

دەستور بەداییکی یاساکان دادەنریت و بالا دەستتی و ھەزمۇونى خۆی ھېیە، ھەموار کردن و گۆپنی مادده بەرگە کانی دەستوری ھەمیشەبی و لات کاریکی قورسە و چەندىن ریو شوینى یاساپی پیویستە بۆ ئەوهی گۆرانکاری لە وجۆرە دەستوراندا بکریت. لەو چوارچیویەدا داریژەرانی دەستوری نویی عیراق، چەند ریو شوینىتیکی یاساپیان بۆ ھەموار کردن و گۆرانکاری مادده بەرگە کانی ئەو دەستورە داناو، بە پیویستى دەزانىن بە خوینەرانى ئاشنا بکەين.

بەپیشی برگەی يەکى ماددهی (۱۲۲) ای دەستوری نوی، سه رژک کۆمارات ئەنجومەنی وەزیران پیشکەوە يان ۱/۵ ئەندامانی پەرلەمانی عیراق بۆیان ھەيە پیشنيازى ھەموار کردنی دەستور بکەن.

بەپیشی برگەی دووی ماددهی (۱۲۲) ای دەستور تا دوو خولى ھەلبژاردنی يەك لەدواي يەك رېنگە نادریت گۆرانکاری لەپەنسىپە بنچىنەبىه کانی بەشى يەکەم و ماف و ئازادىيە کانی بەشى دووهمى ئەم دەستورەدا بکریت.

دواي ئەو دوو خولى ھەلبژاردىش ھەر ھەموار کردنیت پیویستى بە زۆرینەي دەنگى ۲/۳ ئەندامانی پەرلەمان و رەزامەندىبى گەل بەراپرسى گشتى و پهنهند کردنی سه رژک کۆمارات لەماوهی ھەفتەيە كدا ھەيە.

ئەگەر بە وردى سەيرى ئەم برگە بکەين دېيىن ھەموار کردنی مادده کانى دەستور کاریکى سەختەو رەزامەندى زۆرینەي پەرلەمان و راپرسى گشتى گەل و

همه موادر کردنیک یه کلایی ده کریتهوه، ئیدی جاریکی تر کار به ماددهی (۱۲۲) ای دستور ده کریتهوه.

به پینی ئمو گورانکاریانمی که بەر لەچند رۆژیک لەراپرسی بۆ رەشنووسی دەستور ئەنجام درا، دەبیت پەرلەمانی داهاتووی عێراق لەسەرەتای دەست به کاربونییدا لیژنەیداک لەئەندامانی پیک بھینی کە نوینەری پیکهاتە سەرە کییە کانی کۆمەلتی عێراق بن، ئەرکی ئمو لیژنەیه ئموه دەبیت لەماوهی چوار مانگدا راپورتیک پیشکەش بە پەرلەمان بکات سەبارەت بسو گورانکاری و هەموارکردنە پیویستانمی کە دەیھوی لە دەستوری عێراقدا بکریت.

لیژنەکە هەموو هەموارکارییە پیشناز کراوه کان بەیەکجا دەخاتە بەردەم پەرلەمان بۆ دەنگدان لەسەری و دەبیت زۆرینەی رەھای ئەندامانی پەرلەمان دەنگی لەسەر بەدەن ئەنجا بەپەسەند کراو دادەنریت. دەبیت پەرلەمان مادده هەموارکراوه کان لەرۆژی پەسەند کردنیووه تا دوو مانگ بخاتە بەردەم گەلدوه بۆ راپرسی، ئمو هەموارکردنانەش بەپەسەند دادەنریت کە زۆری دەنگدران لەسەری رازی بن و بدو مەرجەی ۳/۲ دەنگدران لەسی پاریزگا یان زیاتر رەتى نەکەوە.

ئەمەش زەمانەتیکە بۆ هەر يەك لەپیکهاتە سەرە کییە کانی عێراق بە گشتى و گەلی کوردستان بە تاييەتى ئەگەر بىتو ئمو هەموارکردنانمی بە دل نەبیت دەتوانى بە دەنگی ۲/۳ دەنگدرانى سى پاریزگا رەتى بکاتەوه.

* کوردستانى نوى ژمارە (۳۸۲۶) لە ۳۰/۱۱/۲۰۰۵

بەشى ٦٥٥٦:

كوردو دەستورى عيراق

لەخۆگرتبوو، ھیشتا کیشەی ویلایەتی موسلن يەکلایي نەکرابۆوە. تاروخانی رژیمی پاشایەتی لەسالى ۱۹۲۵ کار بەو دەستورە کراوه.

ئەگەر بەوردی سەیرى ھەر ۱۲۵ ماددە کەمی ئەم دەستورە بىكەین دەبىنەنچ لەدۇرۇرۇ چ لەنزىك بەھېچ شىۋىيەك ئامازەي بىمناواو ماھە كانى گەلى كوردىستان نەکردووە. ئەگەر پاساوى ئەمەش ئەم بىت ئەم دەستورە لەكەتىكدا نووسراوه كە عىراق تەنها ھەردۇر ویلایەتى بەغداو بەسرە لەخۆگرتبوو، ھیشتا کیشەی موسلن يەکلایي نەکرابۆوە ھەرىمى كوردىستان نەخراپو سەر دەلتەتى عىراق، ئەگەر ئەم پاساوه تائۇ كاتە راست بىن، دواتر رەوايەتى نامىنى، چونكەدواي ئەمە ھەرىمى كوردىستان خraiيە سەر عىراق، كۆمەللىي گەلان داوايىكەن دىيدارەيەكى كوردى لەناوچە كوردىشىنەكان دروست بىكىت و زمانى كوردى زمانى رەسى ئەم ناوچانە بىت و زەمانەتى مافى كەمینەكان بىكىت و كەچى سەربارى ئەم داوايىنە كۆمەللىي گەلان و دواي ئەمە دوجار ئەم دەستورە ھەموار كرا، كەچى دواي ئەم ھەموار كەردىناندش، ھېچ مافىنەكى كورد لەم دەستورەدا جىئى نەكرايدوە.

۲- دەستورى كاتى سالى ۱۹۵۸

ئەم دەستورە لە ۳۰ ماددە پىكھاتووە يەكەم دەستورى كاتى سەرددەمى كۆمارىيە. ئەمە جىيەكى سەرنجە ئەم دەستورە لەماوهى دورۇزىدا لەلايدن (حسىن جەمیل) ياساناسى عەرەبەوە دانزاوه.

ئەمە لەم دەستورەدا بەخالىي ئىجابى بۆ كورد لەقەلەم دەدرىت ئەمەيە كەدانى بەوەدا ناوه كە كوردو عەرەب لە ولاتى عىراقدا شەرىكىن، ئەمەش ئامازەيە كە بۆ ئەمە كە نەتەمەي كورد نەتەمەيە كى ئەساسىيە لەعىراقدا وەك كەمینە سەيرى ناسراوه. سەربارى ئەم خالىي ئىجابىيە، خالىيەكى دىكەملى سلبى ئەم دەستورە بايەخى ئەم خالىي ئىجابىيە كەم كەرزىتەوە كە دەلىت عىراق بەشىكە لەنەتەمەي عەرەب،

ماھە كانى كورد لە دەستورى نوويي عىراقدا

پاش ئەمە زۆرينەي گەلانى عىراق لەرپىسىي رۆزى ۱۵ ئى تىشىنى يەكەمى ۲۰۰۵ دا رەشنووسى دەستورى ھەمىشەيى نوويي عىراقيان پەسەند كرد. دەتوانىن بىلەن لە مىزۇوى دەلتەتى عىراقدا لە دواي دەستورى سالى ۱۹۲۵، ئەمە دووەم دەستورى ھەمىشەيىمۇ ھەمەمۇ دەستورە كانى دىكەملى سەرددەمى كۆمارى دەستورى كاتى بۇون.

ئەگەر بەوردى لەپىگەو ماددە كانى دەستورى ھەمىشەيى نوئى بکۆلىنىمۇ، دەبىنەن لەم دەستورەدا دانزاوه بەبەشىكى زۆرى ماھە كانى گەللى كوردىستاندا، ئەمەش بۆ ئەم قۇناغە بەسەر كەوتىنەكى گەورە لەقەلەم دەدرىت.

بۆئەمە رونتر ماھە كانى گەللى كوردىستان لەم دەستورەدا بىبىنەن، بەپىويسىتى دەزانم ئەگەر بەشىتەيە كى خىراو را گۈزارىش بىت، چاولىك بەدەستورە كانى پىشىوو عىراقدا بخشىنەن و بىزانىن لەم دەستورانەدا تاچ رادىيەك دان بەماھە كانى گەللى كوردىستاندا نزاوه.

۱- قانونى ئەساسى سالى ۱۹۲۵

ئەمە يەكەم دەستورى ھەمىشەيى عىراقە، كەبەقانونى ئەساسى سالى ۱۹۲۵ ناسراوه. ئەم دەستورە لەسەرددەمى پاشایەتى و لەزېر سايىھى ئىنتىدارى بەرىتانيا لەسالى ۱۹۲۵ بۆ عىراق نووسراوه كە ئەم كاتە ھەردوو ویلایەتى بەغداو بەسرە

سەربارى ئەو سى خالە ئىجايىيە، چەندىن خالى ترى سلىبى ئەو دەستورە بايدىخى ئەو خالانە كەم دەكتەمەوانىش ئەماندن:

- ١ - عيراق بەشىكە لەتەمەوهى عەرەب.
- ٢ - عيراق يەكپارچەيەو تەنازول لەھېيج بەشىكە لەخاکە كەن ناكىت. ئەم خالە

زىاتر مەبەستى تەنازول نەكىدەن لەھەرىيەمى كوردستان، چونكە عيراق لەسالى ١٩٧٥ دا لەرىيەكەوتتنامەي جەزايردا لەگەل ئېران تەنازولى لەخاک و ئاوى عيراق كرد لەشەتلەعەرەب.

سەربارى ئەو خالە ئىجايىانەي لەدەستورى سالى ١٩٧٠ دا هاتۇن، كەچى لەسايىدى ئەو دەستورەدارىزىمى بەغدا سىاستە دىزىۋەكانى تەعرىب و تەھىجوو تەرجىل و تەبعىس و توانەوهى لەدەزى گەل كوردستان پېرىدە كەن دەھىجىرو كارگەيشتۇتە ئەوهى كە ئەم گەلە ئەنفال بىكەت و چەكى قەدەغە كراوى كىميابى لەدەزى بەكار بەھىنېت.

ئەمەش ئەو راستىيە دەرەخات كە ھەرچىندە لە دەستورەدا باسى ھەندى لەمافەكانى گەل كراوه، بەلام لەواقع و جىيەجيڭىرنىدا رېتىمى دىكتاتۆرى بەعس بەپىچەوانىي بىنەماكانى دەستورەدا كارى كردوو، ئەمەش ئەو راستىيە دەخاتە روو كەعىبرەت لەجىيەجيڭىرنى بىرگە ماددەكانى دەستوردايە.

٦- ياساي بەرپۇھەردى دەولەتى عيراق بۇ قۇناغى گواستنەوە ئەم ياسايىيە كە وەك دەستورييکى كاتى وايە، لەدواي پۈزىسى ئازادىي عيراق، لەلايدەن نويىندرانى گەلانى عيراققۇه گفتۇگۇ مشتومى زۆرى لەسەر كراوه لە ٨٤ دا دەرچووە.

ئەم ياسايىيە بىمە دەستورەكانى دىكەن عيراق جىا دەكتەمەوانىش كە لەلايدەن نويىندرانى زۆربەي پىكەتەكانى عيراققۇه دانراوه، بۆيە كەجاريش لەمېشىروى ئازارى ٤٢٠ دا دەرچووە.

ئەم خالە گەللى كوردو گەلانى تر وەك عەرەب سەير دەكات و بەبەشىكە لەتەمەوهى عەرەب لەقەلەميان دەدات، ئەمەش زولىيەكى گورەيە لە كوردو نەتەمەوهە كانى تر چونكە ئەو نەتەمەوانە تەمەوهى سەرەبەخۆن و سەر بەھېيج نەتەمەوهە كى تر نىن ئەمە بىيچگەلەوهى كە كورد خاون خاكى لەمېشىنى خۆيەتى .

٣- دەستورى ٢٢ آي نىسانى ١٩٦٤ او دەستورى ٩ آي نىسانى ١٩٦٤ ئەم دوو دەستورە ھەردووكىان لەماوهى ھەفتەيە كىدا نۇوسراون، ھەردوو دەستورە كە بەشىوەيە كى تەمومىزلاۋى باسى كوردىيىان كرددوو و پاشە كىشىيان لەدەستورى سالى ١٩٥٨ كردوو، ئەمە بىيچگەلەوهى جەختىيان كەدەتەمەوه كە گەللى عيراق بەشىكە لەتەمەوهى عەرەب.

٤- دەستورى سالى ١٩٦٨ ئەم دەستورە لەگەل ھاتۇن سەرەوكى حزبى بەعسىدا دانراوه، ئەم دەستورەش بەھەمان تېرۋانىنى نارۋىشنى ھەردوو دەستورى سالى ١٩٦٤ سەيرى مەسىلەتى كوردى كردوو و فيكى شۇقىنى عەرەبى قولۇر كرۇدەتەمەوو عيراقى بە دەولەتتىكى عەرەبى لەقەلەم داوه، تەنها زمانى عەرەبىشى بەزمانى رەسىيە.

٥- دەستورى سالى ١٩٧٧ ئەم دەستورە لەدەۋاي ئىيمزاكردنى بەيانى ئازار دەركراو بە ھەموار كەدنى دەستورى سالى ١٩٦٨ دادەنرېت. لەم دەستورەدا سەبارەت بەمافەكانى كورد ئامازە بەم خالانە كراوه:

- ١ - عيراق لەھەردوو نەتەمەوهى كوردو عەرەب بېنگ دىت.
- ٢ - بەحساب كىشەي كورد لەسەر ئەساسى حوكى زاتى چارەسەر دەكتىت.
- ٣ - زمانى كوردى لەپاڭ زمانى عەرەبىدا لەناوچەي بەناو حوكى زاتى زمانى رەسىيە.

ئەو گەلانە بکریت ، لەدەستورە کانى پىشىودا بە هىچ شىۋىيەك ناوى ئەو گەلانە نەھىنراوه.

۵- لەم ياسايدا زمانى كوردى وەك زمانى عەربى بەزمانى رەسمى لەسەرانسىرى عىراقدا ناسراوه ، ئەمەش پىشكەوتىيىكى دىكىيە لەبوارى بەرەسمى ناسىنى زمانى كوردىدا ، چونكە لەدەستورە کانى پىشىودا لەباشتىن حالتدا زمانى كوردىيان وەك زمانى رەسمى ناوخۇيى ھەرىتى كوردىستان ناسىيەوە لەسەرانسىرى عىراقدا زمانى رەسمى نەبۇوه بەرەسمى ناسىنى زمانى كوردى لەسەرانسىرى عىراقدا بايەخىكى گەورەي ھەيە لەسەر ئاستى دامودەزگا رەسمىيەكىنى عىيات و تەنانەت لىدەرەوەي ولاتىش گۈنگى ھەيدۇ بەو پېيە بەرپىسانى كورد دەتوانى لەكۆرۈ كۆپۈونەوە نىتۇدەلەتىيە كاندا زمانى كوردى بەكار بېيىن ، لەو چوارچىيەدا دەتوانىن لېدوانە كانى سەرۋۇك تالەبانى بەزمانى كوردى لەكۆشكى سېپى و بارەگاي نەتمەو يەكگەرتووه كان بەغمۇنە بەيىننەمەو ، كە بايەخى كەورەي بەرەسمى ناسىنى زمانى كوردى دەختاروو.

۶- ياساى بەرپىوه بەردن بەرەسمى داتانى ناوه بەحڪومەتى ھەرىتى كوردىستانداو ئەو دانپىيىنانەش بەحڪومەتى ھەرىتى ماناي دانپىيىداناسە بەھەمۇ دامودەزگا رەسمىيەكىنى ھەرىتى كوردىستان لەئەنجومەنلى وەزىران و پەرلەمان و دەسەلاتى دادوھرى. ھەرسۇ ياسايدا رىيگە بەحڪومەتى ھەرىتى دراوه كەسەرچەم كاروبارە رەسمىيەكىان بىكەت ، تەنھا ئەو كارانە نەبىت كەبە كاروبارى دەسەلاتى سىيادى ناسراون و حڪومەتى فیدرالى بەغدا ئەنجامىان دەدات.

۷- لەياساى بەرپىوه بەردندا رىيگە بەھە دراوه كە حڪومەتى ھەرىتى كوردىستان سەرپەرشتى ھېزە كانى ئاسايىشى ناوخۇ پۆلىس بىكەت. بەلام ئەمە كەجىگە سەرخەنچە هىچ ناماژىيەكى بەھىتى پىشىمەرگە كوردىستان نەكەرددووه بەرەسمى نەناسىنراوه.

دارشتنى دەستورە کانى عىراقدا نويىندرانى گەللى كوردىستان بەشدارى كارىگەرىيان لە داتان و دارشتنى ئەو ياسايدا كەردىۋەشىيىكى زۆرى مافە كانى گەللى كوردىيان تىدا جىنگىركرد.

بەشىۋىيەكى گەشتى دەتوانىن بلېيىن ياساى بەرپىوه بەردن لەھەمۇ دەستورە کانى پىش خۆي باشتىر شارستانى ترە ، ئەم ياسايدا چەندىن خالى ئىجابى سەبارەت بەمافە كانى گەللى كوردىستان لەخۇرگەرتووه لەواند:

۱- ئەم ياسايدا ، وەك دەستورە کانى پىشىو ، لەلايەن كەسىنگ ياخود حزب ولايەننەك بەتەنھا دانەنراوه ، بەلکو نويىندرانى زۆرىبەي پىكەتە كانى عىراق بەشدارىيان لەدانان و دارشتنىدا كەرددووه.

۲- ئەم ياسايدا سىستىمى حوكىمانى عىراقى لەدەلەتىيىكى مەركەزىيەوە گۈرى بۆ دەلەتىيىكى فیدرالى ، ديموكراتى ، فەريى ، پەرلەمانى .

۳- لەزىزبەي دەستورە کانى پىشىودا ، ئامازە بەھە كراوه كە عىراق دەلەتىيىكى عەرەبىيەو بەشىكە لەنەتمەوەي عەرەب ، بەلام لەياساى بەرپىوه بەردندا نوسراوه عىراق ولاتىيىكى فەرە نەتمەوەي وەك كوردو عەرەب و توركمان و كلىز ئاشورى پىكەتەوە ، ھەر لەو ياسايدا ئامازە بەھە كراوه كە تەنھا گەللى عەربىي عىراق بەشىكە لەنەتمەوەي عەرەب ، ئەمەش بەھەرچەرخانىكى گۈنگ دادەنرەت ، چونكە دان بەھە دەنرەت كە تەنھا گەللى عەربىي عىراق بەشىكە لەنەتمەوەي عەرب ، گەللى كوردو گەلە كانى دىكە بەشىكەن لەنەتمەوە كانى خۈزىان.

۴- خالىتكى دىكەي ئىجابى كەلەياساى بەرپىوه بەردندا باسى لېۋە كراوه ئەمەيە كە بىيىگە لەدانان بەھەردوو گەللى كوردو عەربىدا ، دانىشى ناوه بە ماۋە سىياسى و ئىدارىيە كانى گەلانى توركمان و كلىز ئاشورىدا ، ئەمەش بۆيە كەجارە ئامازە بەناوى

دەتوانىن ئەم دەستورە بەيەكەم دەستورى ھەمىشەبىي دىيوكراسى و مەمانە پىىدارى گەلانى عىراق لەقەلەم بەدين.

بەپىويسىتى دەزانم ئامازە بەمو ماف و دەستكەوتانە بکەم كە بۆ گەلە كوردستان لەم دەستورەدا جىڭىر كراون لەوانە:

۱- لەماددەي يەكى ئەم دەستورەدا جەخت لەوه كراوهە كە سىستى حوكىمانى عىراق كۆمارى، پەرلەمانى، دىيوكراسى، فيدرالى دەبىت. بىڭومان لەسايىدى دەولەتكى لەو جۆرەدا گەلە كوردستان بەخېباتى نوينى سەردەم و دىيوكراسى دەتوانى بەسرىجەم مافەكانى بگات.

۲- لەماددەي سىيى ئەم دەستورەدا ئامازە بىدۇ كراوه كە عىراق و لاتىكى فە نەتمەو فەرەئاين و ئايىزايە، ئەمەش بەرەسمى ناسىنى سەرجەم پىكھاتە كانى عىراقە كەلە دەستورە كانى پىشۇو سەردەمىي پاشایتى و كۆمارىدا ھىچ ئامازىيە كى لەو جۆرەي تىدَا نىيە زۆربەي ئەو دەستورانەي پىشۇو عىراق بەولاتىكى عمرەبىي ياخود بەبەشىك لە نەتمەو ئەرەب لەقەلەم دەدن، لەم دەستورە نوپىيدا شتى ئەتوتى تىدَا نىيە تەنها ئەوه نەبىت كە عىراق وەك لاتىكى ئىسلامى بەبەشىك لەجىهانى ئىسلامى و ئەندامى دامەزلىنى دەنگەن كاراى كۆمەلەتى دەلەتانى عەرەبى لەقەلەم دەدات و رىز لەميساقە كە دەگرىت.

۳- لەماددەي چوارى ئەم دەستورەدا زمانى كوردى لەپال زمانى عەرەبىدا بەزمانى رەسمى لەسەرانسەرى عىراقدا ناسراوه، ئەمەش بايەخى خۆى لەسەر ئاستى ناوخۇو درەوە هەيە وەك پىشتر بەدىرىزى باسى ئەو بايەخەمان كرد. ئەوهى جىڭىھى سەرخە لەم دەستورەدا زمانى توركمانى و سەرپانىش بەدو زمانى رەسمى ناسراون لەو يەكە ئىدارىياندا كە چۈرى دانىشتۇرانە كە پىشكەن دەھىنن ئەمەش بۆ يەكەجاڭە لە دەستورىتىكى عىراقدا ئەم دو زمانە بەرەسمى بناسرىن. هەرلەم

۸- بەپىي ياساى بەرىيەبرەن، پەرلەمانى كوردستان دەسەلاتى ئەوهى هەيە كە هەر بىريارو ياسايدە كى پەرلەمانى عىراق ھەموار بگات، تەنها ئەم ياسايانە نەبىت كەپىيەندىييان بەممەسلە سىيادىيە كانمۇھ ھەيە.

سەربارى جىڭىر كەنەتلى كوردستان لەو ياسايدە، چەند مافىيەكى تىرى ماوه كەھىشتا بەدىنەھاتۇن، ئەويش گەرانسەوھى كەركوك و ناوجە كانى تەرە بۆ ئامىتى ھەرىتى كوردستان.

ھەرچەند كېشى كەركوك و ناوجە كانى تەرە كەنەتلى كەركوك گۈنچاوى بۆ دۆزراوهە دەبسو ئەماددەيە لەكانى حەكۈمەتى گۆاستەندەدا جىبىھەجى بىكرايە، بەلام بەداخۇو لە كاتدا جىبىھەجى نەكراو چەندىن گرفت و ئاستەنگى بۆ دروستكرا. دواتر ماددەي ۵۸ كراوه بەحەكىمەتى ئىنتقالى و لە دەستورى ھەمىشەبىدا جىڭىر كراوبە پىتىيە دەبىت تاكۇتايى سالى ۲۰۰۷ ئەم كېشىدە چارەسەر بىكىت.

۷ - دەستورى ھەمىشەبى ۲۰۵

ئەم دەستورە جىيا لەھەموو دەستورە كانى دىكەھى عىراق، وەك دەستورى ھەر لاتىكى دىيوكراسى لەدانىيەو تاپەسەندىكەنەنگاوه ياسايدە كانى بېرىۋە.

ئەم دەستورە بىيچگە لەوهى لەزىز چاودىرى نەتمەو ھەكىرتووه كان و كۆمەلەتى نىشتەمانى عىراق و لىشنىدە كى تايىبەتدا نووسراوه و نوپىنەرانى زۆربەي پىكھاتە كانى عىراق بەشدارىيان لەدارشتىندا كردووه. زۆربەنە گەلانى عىراقىش لەراپرسىيە كى دىيوكراسيدا دەنگىيان بە دەستورە داوه و پەسەندىييان كردووه. ئەمە بۆ يەكەجاڭە لەمېزۇرى عىرقدا دەستورىتىكى بۆ ولات بەم شىوازە دىيوكراسييە دابىرىت، بۆ يە

عیاق و دهست له کاروباری سیاسی و هنرات و روزانی له دهستاوده ستکردنی دهسته لاتدا ناییت.

ئم برگه یه دهستور زهمانه تیکی تر بمهذباني دیموکراسی د بهخشیت و ریگه له سوپا ده گریت وله سمرد همی دیکتاتوری گهله سمرکوت بکات و دهست له کاروباری سیاسی و دربدات. له چوارچیوه یدا گهله کوردستان له هه مهو نه ته و هو پیکهاته کانی دیکه زیارت بد هستی سوپا زده مسند بووه، ئم برگه یه دهستور ریگه له دوباره بونه و هو ته نه هامه تیانه ده گریت.

۷- یه کیک له ئیجایاته کانی دیکه ئم دهستوره ئمه و یه که دهسته لاته کانی یاسادان و جیبه جیکردن و دادو دری لهیکه کتری جیا کردن تووه، هدر دهسته لاته سمرد هخزی خوی هه یه و ئمه و شه زه مینه زیانی دیموکراسی ده چمسپیتنی و ریگه له دیکتاتوری ده گریت.

۸- به پیش ئم دهستوره دهسته لاتی یاسادان لهدوو ئه بخومه ن پیک دیت، ئهوانیش ئه مانهن:

۱- ئه بخومه ن توینه ران: ئم ئه بخومه نه له توینه رانی سمرجهم گهله ای عیاق پیک دیت و هدر ۱۰۰۰۰ که مس یه ک توینه ریان لهو ئه بخومه نه ده دیت که له ۲۷۵ ئهندام پیک دیت.

۲- ئه بخومه ن فیدرالی: ئم ئه بخومه نه توینه رایه ته همراهه کان و ئه پاریز گایانه ده کات که له چوارچیوه همراهیکدا ریک نه خراون.

بوونی ئه بخومه ن فیدرالی زهمانه تیکه بو پاراستنی مافی همراهه کان یاخود ئه پاریز گایانه که له چوارچیوه همراهیکدا ریک نه خراون.

چونکه هه مه و به کسانی توینه ریان لهو ئه بخومه نه ده هه یه و گهه و هبی و زوری ژماره دانیشتوا نی همراهه که یاخود پاریز گاکه کاریگه مری ئه توی نیمه.

چوارچیوه یدا هدر هه ریم پاریز گایانه که بیان هه یه زمانی ناوچه بیان بمهه سی بناسریت، ئه گهه زورینه خه لکی ئه هدر ریم و پاریز گایه به را پرسی گشتی بریاری له سهه بدنه.

۴- مادده ه شهشی دهستوره که جهخت لموه ده کاتمهه که دهستاوده ستکردنی دهسته لات ناشتیانه و برو ریگه دیموکراسیانه ده دیت که لهدستوره که دا دیاريکراون. ئه مهه زهمانه تیکی گهله یه و ریگه له هدر هیزو لا ینه نیک ده گریت که بیمهوی له ریسی کوده تاون تو نو تیزی سهه لاتی سیاسی بگریته دهستو حوكمی تاکه و دیکتاتوری پهیره و بکات.

۵- به پیش برگه یه کی مادده ه حدوتی دهستوره که، ریگه به هیچ قدواره ریبا زیک نادریت پهیره و سیاسه تی ره گهله پرسنی یا ته کفیر یا پاکتاوی تایفه گهله بکات، هدر لهو چوارچیوه یدا ریگه به عسی سدمامي نادریت له زیر هدر ناویکدا کاربکات. ئه مهه زهمانه تیکی دیکه دهستوریه که ریگه بهو هیزو لا ینه دزروانه نادات جاریکی تر بینه و سهه شانوی سیاسی.

به پیش برگه یه دووی مادده ه حموتی دهستور، دهوله تی عیاق پابند ده دیت به شهپری تیزرو ریگه بهو نادات که خاکه کمی ببیته باره گا یا ریپه و یا گورپانی چالاکیه کانی تیزروستان.

به پیش ئم برگه یه دهستور، عیاق خوی پابند کرد ووه که ده زایه تی تیزرو به هه مه و شیوه یه بکات، ئمه و شه په یامیتکی به هیزو بتو تیزروستان و ئه مانه پشتگیریان ده کمن که به هیچ جو یک له عیاق جیهیان نایتنه.

۶- به پیش برگه یه کی مادده ه نوی دهستور، سوپا و ئاسایش به شیوه یه کی هاوسه نگ له پیکهاته کانی گهله ای عیاق پیک دیت و سوپا له زیر دهسته لاتی مدد نیدا ده دیت و به رگری له عیاق ده کات نایتنه ئامرازی سهه کوتکه ری گهله ای

۳- زامنکردنی روونی و ئاشکرايى و دادپەروەرى لەتەرخانکردنی سامانە کان بۆ حکومەتى هەرىمە کان يان ئەو پارىزگايانە لەھەرىمەيىكدا رىئىخ خراون بە گوېرىدە ئەو رىئىھى كە بېيارى لەسەر دراوه.

ئەگەر بەوردى سەيرى ئەركە کانى ئەم دەستىدە بىكەين دەبىنەن وەك چاودىيەوان بەسەر حکومەتى فيدرالى و حکومەتى هەرىمە کان و ئەو پارىزگايانە لەچوارچىۋەي ھەرىمەيىكدا رىئىخ خراون بۆ ئەوهى بە دادپەروەرى و روونى و ئاشکرايى داھاتە کان دابەش بکرى و ھەمموان لىيى سوودمەندىن، تەممەش زەمانەتىكى دىكەمە دەستورىيە كە ھاوسەنگى نىيوان حکومەتى فيدرالى و ھەرىمە و پارىزگاكان رادەگىرت.

۱۱- بېپىيى ماددهى (۱۱۲) ئى دەستور سىيستمى كۆمارى عىراق سىيستمىكى فيدرالىيە و لەپايتەخت و ھەرىمە کان و پارىزگا نامەركەزىيە کان بەرپە بهارىيەتى خوجىيە کان پىيڭ دىت.

ئەوهى جىڭەسى سەرچە لەعىراقدا تەنھا ھەرىمە كوردىستان ھەرىمەيىكى فيدرالىيە و خاون دام و دەزگا رەسمىيە کانى سەرۆكايەتى ھەرىمە و پەرلەمان و ئەنخۇمەنى وەزىران و دەسەلاتى داودەرىيە و ھىچ ھەرىمەيىكى دىكەمە لۇ شىيەيە نىيە.

ھەرىمە كوردىستان بېپىيى ياساي بەرپە بەردىنى دەلەتى عىراق بۆ قۇناساغى گواستنەوە بەرەسمى ناسىئىنراوه و دان بە ھەممۇ دامودەزگاكانىدا نراوه، ئەوهى جىڭەسى خۆشحالىيە ئەوهى كە لە دەستورى ھەمىشەيىشدا دان بە ھەرىمە كوردىستاندا نراوه و لۇ چوارچىۋەيدا بېرگەيە كى ماددهى (۱۱۳) ئى دەستورە كە ئاماژە بەوه دەكتە كە لە كاتى جىبىەجىتكەنلى دەستوردا ھەرىمە كوردىستان بە ھەممۇ دەسەلاتە کانى ئىستايىدە بە ھەرىمەيىكى فيدرال دادەنرىت.

ئەم ئەنخۇمەنە بۆ ھەرىمە كوردىستان بايدەخى تايىبەتى ھەيە، چونكە دەتوانىت بەرگى لەمافە کانى گەلى كوردىستان لەو ئەنخۇمەندا بىكىت.

۹- بېپىيى ماددهى (۱۰۲) ئى دەستور دەستىدە كى گشتى دادەمەززىت لەنۇيىندرانى حکومەتى فيدرالى و ھەرىمە کان و پارىزگاكانى رىئىخ خراو لەھەرىمەدا بۆ زامنکردنى مافى ھەرىمە کان و ئەو پارىزگايانە كە لەچوارچىۋەي ھەرىمەيىكدا رىئىخ خراون.

ئەركى ئەم دەستىدە ئەوهى كە ھەرىمە و پارىزگاكان بەشىۋەيە كى دادپەروەرانە لەدامودەزگاكانى دەلەتى فيدرالى و نىرسەدە زەمالاتى خوينىدىن و وەدو كۆنگەرە ھەرىمەيىتى و نىرسەدەلەتىدە كان بەشدارى بىكەن.

دامەززاندى ئەم دەستىدە گشتىيە بېپىيى ئەم دەستورە، زەمانەتىكى دەستورىيە بۆ ئەوهى مافى ھەرىمە و پارىزگاكان زامن بىكىت.

لۇ چوارچىۋەيدا دەتوانىت مافە کانى گەلى كوردىستان لەرىيى نويىندرانى ھەرىمە كوردىستان لۇ دەستە گشتىدە زامن بىكىت.

۱۰- بېپىيى ماددهى (۱۰۳) ئى دەستور، دەستىدە كى گشتى لەشارەزايانى حکومەتى فيدرالى و ھەرىمە کان و پارىزگاكان پىيڭ دى، ئەركى ئەم دەستىدە چاودىيەرىكەن و تەرخانکردنى داھاتى فيدرالىيە.

ئەركە کانى ئەو دەستىدە ئەمانەيە:

۱- دەلنيا بۇون لە بەعەدالەت دابەشكەرنى بەخشىن و يارمەتى و قەرزى نىرسەدەلەتى بە پىيى پشکى ھەر ھەرىمە و پارىزگايەك كە لەھەرىمەيىكدا رىئىخ خراون.

۲- دەلنيا بۇون لە بەكارھىنان و دابەشكەرنى دەرامەتى فيدرالى بە باشتىزىن شىيە.

- ۱- به دوازدی ۳/۱ ئەندامانی هەر ئەنجومەنیک لەئەنجومەنە کانى ئەم پاریزگایانە دەیانەویت هەریم پیک بھینن.
- ۲- به دوازدی ۱۰/۱ دەنگەران لەو پاریزگایانە دەیانەویت هەریم پیک بھینن. بیگومان ئەم ماددەیەش ئاسانکارى نیشان دەدات بۇ ئەمەنی هەریمی تر دروست بکریت.
- ۱۲- بھیپی ماددەی (۱۱۶) ای دەستورە کە، هەر هەریمیک سەربەستە لەمەن دەستوریک بۇ خۆی دابنیت و لە دەستورەدا دەسەلات و ئەركە کانى و شیوازە کانى کارپىكىرنى دیارى بکات بەمەرجىيک ناکۆك نەبیت لە گەل دەستورى هەمیشەيى. بھیپی ئەم ماددەیەش دەتوانىزىت دەستورى هەریمی كوردستان دابنریت و ئەركو دەسەلاتە کانى هەریم دیارى بکریت.
- ۱۳- بھیپی بېگەيە کى ماددەی (۱۱۷) ای دەستور، هەریمەكان مافى ئەمەيان ھەيدە دەسەلاتە کانى ياسادانان و جىبەجىكىرن و دادوھرىيان پىادە بىھەن تەنها دەسەلاتە حەسرىيە کانى دەسەلاتى فيدرالى نەبیت. بھیپی بېگەيە کى ئەم ماددەيە هەریمی كوردستان ھەموو دەسەلاتە کانى ياسادانان و جىبەجىكىرن و دادوھرى دەبیت. بھیپی بېگەيە دووی ماددەی (۱۱۷) ای دەستور، پەرلەمانى فيدرالى ھەریمیک مافى ھەمواركىرنى ياساي پەرلەمانى فيدرالى ھەيدە، بەمەرجىيک لەتاپەتمەندييە حەسرىيە کانى دەسەلاتى فيدرالى نەبیت. بھیپی ئەم بېگەيە پەرلەمانى كوردستان دەتوانىزىت ھەر ياسايىكى پەرلەمانى عىراق ھەموار بکات بەمەرجىيک لە دەسەلاتە سىادييە کان نەبیت.
- بھیپی بېگەيە سىيىھە ماددەی (۱۱۷) ای دەستور لەداھاتە دەستكەوتۈۋە کانى حکومەتى فيدرال بىشىتكى دادپەرورانە بۇ ھەریم و پاریزگا كان تەرخان دەكىرت.

ئەمەش دانپىدانىيەكى روون و ئاشكرايە به دامەزراوه رەسىيە کانى ھەریمى كوردستانداو ئەم ھەریمە لەسايەي دەستورى ھەمیشە يىشدا ھەمان پېڭە دەسەلاتى ياسايى خۆي دەبىت و تايپەتمەندييە کانى پارىزراو دەبىت. بھېپى بېگەي دووهەمى ماددەي (۱۱۳) ای دەستور، دەستورە كە زەمینە خۆش دەكت بۇ ئەمەنی ھەریمی دىكەي فيدرالى دروست بکریت و لەو چوارچىۋەيدا دەستورە كە دان بۇ ھەریمە نويىاندا دەنیت كە بھېپى حوكىمە کانى دادەمەزىن. ھەر بھېپى ماددەي (۱۱۴) ای دەستور، زەمینە دەرەخسىزلىق بۇ پىكھىنائى ھەریمە کان و دەبىت ئەنجومەنی نويىنەران لەماۋەيە كدا كە لەشەش مانگ تىپەر نەكت لەيدەكەم رۆزى دانىشتىنيو، ياسايىكى تايىت دەركات بىدەنگى زۆرىنىدى سادە ئەندامانى بۇ دىيارىكىرن و دانانى رېيو شوينى تايىت بۇ پىكھىنائى ھەریمە کان.

ئەڭدر بەوردى سەيرى ماددەي (۱۱۴) ای دەستور بکەين دەبىنин دەستورە كە ئەنجومەنی نويىنەران پابىند دەكت كە ياسايى پىكھىنائى ھەریمە کان دەركات. بھو مەرجەي لەشەش مانگ تىپەر نەكت، ھەروھا پىكھىنائى ئەو ھەریمانە بە دەنگى سادە ئەندامانى ئەنجومەنی نويىنەران دەبىت، ئەمەش خۆي لە خۇيدا ئاسانکارى ياسادانەر بۇ ئەمەنی بەئاسانى و لەماۋەيە كى كورتدا ھەریمە کانى دىكە پېڭ بېن.

ماددەي (۱۱۵) ای دەستورە كە جاريىكى تر ئاسانکارى نیشان دەدات بۇ ئەمەنی ھەریمى دىكە پېڭ بېن دەبىت و ئەم ماددەيە ئاماژە بەمە دەكت ھەر پاریزگا يىدك ياخود زىياتر مافيان ھەيدە ھەریم پېڭ بھینن بھو مەرجەي راپرسى لەسەر بکریت بەيەكىيڭ لەم دوو رېڭايە:-

۱۵- بله پی برگیه کی مادده‌ی (۱۳۶) ای دستور، دیست دسه‌لاتی
جیب‌جیکردن هممو هنگاویکی پیویست بگریته‌هر بز جیب‌جیکردنی هممو
برگه کانی مادده‌ی (۵۸) ای یاسای بدرپویه‌بردنی دولتی عراق بز قوناغی
گواستنده که تایپه‌ته به چاره‌سمرکدنی کیشیه که رکوک و ناچه کانی تر که
کیشیه‌بان لمسه‌ره.

به پیش بُرگه دووی مادده‌ی (۱۳۶) ای دستور دهیت دسه‌لاتی جیمه‌جیکردن مادده‌ی (۵۸) ای یاسای به‌پیوه‌بردن جیمه‌جی بکات و دهیت ئم کارانه تا ۲۰۰۷/۱۲/۳۱ ئه‌نخام بذات (ئاساییکردنوه، سه‌رژمیری، راپرسی له‌کهرکوک و ئدو ناوچانه که کیشیدیان لەسەرە). ئه‌گه‌رچى مادده‌ی (۵۸) ای یاسای به‌پیوه‌بردن دەببو لەسەردەمى حکومەتى گواستنۇدا جیمه‌جی بکرايە، بەلام بەداخوه ئه‌نخام نەدرا، هەر بۆیەش دانانى بەمادده‌یە کى دەستوورى ھەمیشەبى ھەمان ئەدو پابندىيانە دخاتە سەرشانى حکومەتى داھاتنۇرى عىراق و دهیت تا كۆتاينى سالى ۲۰۰۷ جىهەنچە بکات.

ئەگەرچى ياساي بىلەرىۋە بىردىنى دەولەتى عىراق و پاشكۆكەي لەدوابى پەسەندىرىنى دەستورى ھەمىشەبى و دەستبەكاربۇونى حکومەتى نوئى ھەلددەۋەشىتىوه، بىلام لەمدادەي (۱۳۸) ئى دەستورەكىدا ئاماژە بىوه دەكات كە ماددە، (۵) دەملىنىتىوه.

ئەگەر ئەم دەستورە نویسەتى عىراق بەراورد بىكەين بە ھەموو دەستورە كانى پېشىو، دەيىنەن لەھەموو يان زىياتىر مافەكانى گەلى كوردىستانى بەرجەستە كردووە و ئەم مافانەتى لەم دەستورەدا دايىن كراوه لەھىچ دەستورىيەنى كى پېشىوودا بەدى ناكىرىت، بۆزىيە دەكىرىت بلىيەن ئەم مافانەتى لەم دەستورەدا بەدەست هاتۇوه سەركەوتتىيەنى كى گەورە بىي بۇ ئەم قۇناغە خەستىيارە عىراق و كوردىستان.

بهره‌چاک‌کردنی داهات و پینداویستی و ریژه‌ی دانیشتوان. نهم برگه‌یهش زه‌مانه‌تیکی دیکه‌ی دستوریه که داهات‌ه کانی حکومه‌تی فیدرالی بعدها به‌شیوه‌یه کی دادپهروهانه بـ هدریم و پاریزگاکان دابه‌ش بکریت، لـ رو روانگه‌یه و ده‌توانریت داوای بهشی عادیلاندی هه‌رتمی کورستان لـ داهات بکریت.

به پیش از برگهی چوارمهی ماددهی (۱۱۷) ای دستور همه‌یم و پارسیان کان
نوسینگه‌یان دهیت لعبالویزخانه و نیزده دبلوماسیه کاندا بتو بدوا داد چونی
کاروباری روشنبیری و کومدایه‌تی و بوژاندنده‌وهی ناچه‌یی. به پیش ایه
هدریمی کوردستان مافی خویتی که نوسینگه و نوینه‌فری له‌همو با‌لویزخانه و
نیزده دبلوماسیه کان همه‌یت بتو پتمو کردندی په‌یوندی روشنبیری و کومدایه‌تی و
بوژانده‌وهی همه‌یم.

به پیشنهاد ماده ۱۱۷) ای دستور همراه کان مافی خویانه هیزه کانی ئاسایشی ناوخوی خویان هبیت لپولیس و ئاسایش و پاسهوانی همراه. به پیشنهاد برهگیه دان به همه مهو هیزه کانی ناوخوی همراه کوردستاندا نراوه و همراهی کوردستان مافی خویه تی هیزه کانی پولیس و ئاسایش و پیشنهادگه هبیت که لسو برهگیهدا لجه ایاتی و شمی پیشنهادگه پاسهوانی همراه هاتووه، ئامدهش لبه رئوه دیه که دستوره که بوسهرانسری عراق دانراوه. له همراهی کوردستان ده توانيت همراه پیشنهادگه له ذیر ناوی یاسهوانی همراه رینه خرته و.

۱۴- به پیش مادده‌ی (۱۳۷) ای دستور، ئەم ياسایانە لە سالی (۱۹۹۲) بە دواوه لە هەریئەمی کوردستان درچوون و ھەممۇ بىپارە کانى حکومەتی هەریئەمی کوردستان کاریيان پىدە كىرىت. ئەم ماددە يەش داننانە بە شهر عىيەتى ھەممۇ ياسا و بىپارە کانى هەریئەمی کوردستان كە لە دواي سالى ۱۹۹۲ وە درچوون و بە ياسايى لە قەلەميان دەدات.

سەرچاوه کان

بایەخی بەرەسمی ناسینی زمانی کوردى

ئەگەر بەوردى سەھیرى ھەمەوو دەستورەكانى سەردەمی پاشايىتى و كۆمارى بکەين، دەيىن زۆربەي ئەو دەستورانە تەنھا زمانى عەربىيان بەزمانى رەسمى سەرانسەرى عىراق ناسىيە. لەباشتىن حالتدا زمانى كوردى زمانى ناوخىرى ناواچىي بەناو حوكىي زاتى بۇوه!

لەدواي پەرسەنى ئازادىيى عىراق تىيىز و تىيۇانىنى نوى سەبارەت بەو مەسىھەلەيدە هاتە گۆرى و بۆ يەكەجار لەمېژۇرى عىراقداول لەياساي بەرەبرەدنى دەولەتدا زمانى كوردى لەپال زمانى عەربىيدا وەك زمانى رەسمى سەرانسەرى عىراق ناسرا. ئەمە بىيىجگە لمۇھى كە دانىرا بەزمانى توركمانى و سرييانى و ئەرمەنيشدا، ئەمۇش بەهەرچەخانىيىكى گۈنگ دادەنرىت، چونكە بۆ يەكەجار بۇو لەدەستورىيىكى عىراقىدا دان بۇ زمانانەدا بىرىت، پىشتر ھىچ دەستورىيىكى عىراق بەھىچ شىۋىدەك باسى ئەو زمانانەي نەكىدبوو.

ئەگەرچى بەپىي ياساي بەرەبرەدن زمانى كوردى زمانى رەسمى بۇوه دەبۇو لەبوارەكانى رۆژنامەي رەسمى (الوقائع العراقية) و دامودەزگا رەسييەكانى وەك ئەنجومەنى نىشتىمانى و ئەنجومەنى وزىران و دادگاكان و كۆنگرە رەسييەكان و دەركەرنى بەلگەنامە رەسييەكان و بوارەكانى دىكەي وەك (پارە، پاسپورت، پول) لەپال زمانى عەربىيدا زمانى كوردىش بەرەسمى بەكاربەاتايە، كەچى بەداخىو سەبارەت بەرەسمى ناسينى زمانى كوردى لەياساكىدا وەك پىيىست بایەخى

- ١ - شورش حسن عمر، حقوق الشعب الكردي في الدساتير العراقيه، منشورات مركز كردستان للدراسات الاستراتيجية - ٢٠٠٥
- ٢- قانون ادارة الدولة العراقية للمرحلة الانتقالية.
- ٣- رەشنووسى دەستورى كۆمارى عىراق.

* گۇشارى نۇقىن ژمارە(٤٥) تىرىپىنى دووهمى ٢٠٠٥

بايە خى يەكگەرنەوەي ئىدارەكان لەروانگەمى دەستوورەوە

پاش نزىكىمى ۱۲ سال لەدابران، بەھەمۇل و ماندووبۇونىتىكى زۆرى ناوخۆبى و دەرەكى، بېپارىي يەكگەرنەوەي ھەردو ئىدارەكەمى ھەرئىمى كوردستان دراو رېكەوتىنامەي يەكگەرنەوە لەپەرلەمانى كوردستان ئىمازاكرا. ئەم رېكەوتىنامەيە بەسەر كەمۇتىنەتىكى گەورەي سەركەدا يەتى سیاسى گەلە كوردستان لەم قۇناغە ھەستىيارەدا لەقەلەم دەدرىيەت و خزمەتىتىكى زۆر بەئائىندە سیاسى ھەرئىمى كوردستان دەكتات و رەنگدانەوەي ئىچابى بەسەر ھەمۇ بوارە كانۇھە دەبىت، ئىمە لە گۆشەنىيگاي ياسايىي و لەبىر رەۋشانىي دەستوورى عيراقدا بايەخى ئەم يەكگەرنەوەيە را فە دەكىين.

بەپىي دەستوورى عيراق، سىستەمى حوكەمانى سىستەمەكى فيدرالىيە، ئەم دەستوورە ھەرئىمى كوردستانى وەك ھەرئىمەتكى فيدرالان بەرەسمى ناسىنە ئاماڭىزى بىدۇر كەدووھە كەلە گەل جىبەجىنەرن و كاركەدن بەدەستوورە كە كەدە كەمۇتىھە دواي پىكەتىنانى حکومەتى نوئى عيراق، ھەرئىمى كوردستان وەك ھەرئىمەتكى فيدرالان بەھەمۇ دەسەلاتە كانىيە مامەتلىكى لە گەلەدا دەكىيت، ئەمەش بەرەسمى ناسىنە ياسايىي دەستوورى ئەم ھەرئىمەيدە.

ھەربەپىتى بېگەيە كى دېكەي دەستوورى عيراق، ھەرئىمى كوردستان مافى خۆيەتى دەسەلاتە كانىي ياسادانان و جىبەجىنەرن و دادوھرى پىادەبکات بەدەر لەدەسەلاتە حەسرىيەكانى دەسەلاتى فيدرالى. بەپىيەش ھەرئىمى كوردستان مافى

پىئىندرارو زىياتر زمانى عەرەبى بە پىلمى يەك بەكارەتات. ئەگەر سەيرى ماددەي چوارى دەستورى ھەميشەيى عيراق بکەين دەبىنەن بەھەمان شىۋەي ياساي بەرپەبرەن زمانى كوردى لەپال زمانى عەرەبىدا بەزمانى رەسى سەراتسەرى عيراق ناسىنە، ھەرودەها دانىشى ناوه بەزمانەكانى تۈركمانى و سريانى و ئەرمەنلىكى و رىنگەدى داوه بە گەلانە بەو زمانانە رۆزەكانىيان بخويتىن. ھەرودەها زمانى تۈركمانى و سريانى بەدوو زمانى رەسى داناوه لەو يەك كارگىزىمانى كە زۆرىنەي دانىشتowan پېڭ دەھىتىن. ھەر لەم ياسايدا رىگە بەھەر ھەرئىم و پارىزگا يەك دراوه كە زمانى ناوجەيىان بەزمانى رەسى بناسرىت بەمەرجى زۆرىنەي دانىشتowanى ئەم ھەرئىم و پارىزگا يەل لەپىتى راپرسىيەو بېپارىي لەسەر بەدن.

وەك پىشە ئاماڭەمان پېكىرد ياساى بەرپەبرەن دەولەت و دەستورى نوئى عيراقىش زمانى كوردىيىان بەزمانى رەسى سەرانسەرى عيراق ناسىنە. ئايا ئەم بەرەسمى ناسىنەي زمانى كوردى هيچ بايەخىنە كەدە؟ بۇ وەلا مى ئەم پرسىيارە دەلىن بەرەسمى ناسىنەي زمانى كوردى لەسەر ئاستى ناوخۆزى عيراق و لەسەر ئاستى دەرەوەش بايەخى خۆي ھەيدە.

لەسەر ئاستى ناوخۆ بەرەسمى ناسىنە زمانى كوردى بەمانى بەرەسمى ناسىنە گەللىكە وەك پىكەتەيە كى ئەساسى كۆمەلگەي عيراق و ھاوشانى و يەكسانى گەلە عەرەبىيە. لەسەر ئاستى نىۋەدەلەتتىش بەرەسمى ناسىنە زمانى كوردى بايەخى گەورەي ھەيدە بەپەرسانى كوردى لەكۆرۈ كۆبۈنە نىۋەدەلەتتىھە كاندا دەتسوانى بەو زمانە قىسە بکەن و لەو بارەيدۇ دەتسوانىن لېيدوانەكانى بەپېزان مام جەلالو مەسعود بارزانى بەزمانى كوردى لەكۆشكى سې بەنمۇنە بەھىنەنەوە. كە بەرۇونى بايەخى بەرەسمى ناسىنە زمانى كوردى دەخەنەرۇو.

* كوردستانى نوئى ژمارە(۳۸۶۳) لە ۲۰۰۶/۱/۳

هەربۆیەش بۇنى دوو حکومەت لەھەریمی کوردستاندا کیشىدە کى ياسابى و دەستورى بۇو.

يەكگرتنهوهى ئىدارەكانى هەریم كۆتاىي بەكىشىدە دەھينى و پىنگەي هەریمى كوردستان بەھېز دەكات. لەلايەكى ترەوە يەكگرتنهوهى ئىدارە، دامودەزگا دەستورى و رەسىيەكانى ياسادانان و جىبەجىكىدن و دادوھرى هەریمى كوردستان بەرجەستەوکارا دەكات، لەوچوارچىۋەيدا دامودەزگا دەستورىيەكانى وەك (سەرۆكايىتى هەریم، پەرلەمان، ئەنجومەنلىقىزىمى دادوھرى) لەسۇرى دەسەلەتى خۆيانداو بەھاوا كارى يەكتەر كارەكانىيان لەسەرانسەرى هەریمدا ئەنجام دەدەن، ھەموو ياساو بېپارو راپساردە كان لىسىر ئاستى هەریم جىبەجى دەكرين. لەوچوارچىۋەيدا، سەرۆكايىتى هەریم و ئەنجومەنلىقىزىمى دادوھرى وەزىران وەك دوو دەزگاى جىبەجىكىدن كارەكانى خويان ئەنجام دەدەن، پەرلەمانى كوردستان وەك ناوهندى ياسادانان و چاودىرى دەسەلەتى جىبەجىكىدن، ئەركەكانى خۆ بەجي دەھىنە. دەسەلەتى دادوھىش وەك دامەزراوەيەكى سەرېخۆ كارى دادوھرى خۆ دەكات.

يەكگرتنهوهى ئىدارەكان بایەخىتكى دىكەي ھەيە، ئەمۇيش ئەوهىيە كە زەمينە گەرەنەوهى ناوجە دابراؤەكان بۇباوهشى هەریم خوش دەكات، بەوهى لەلايەك پىنگەي كورد لەبغدا بەھېز دەكات بۆئەوهى كار بۆ جىبەجىكىنى ماددەي (٥٨) ياساي بەرپەبردن بىكىت كەئىستا بۆتە حوكىيە ئىنتقالى دەستورى نسوئ بۆئەوهى ئەو ناواچانە دواي ئاسايىي كردنەوە راپرسى بگەرېنەوه بۆسەر هەریمى كوردستان كەئىستا يەك هەریمە و چىتر تانھى ئەوهمان لى نادرىت كە كەركوك و ناوجەكانى تر بۆسەركام ئىدارە كورستان بگەرىتەوە!.

ھەر بەھۆي ئەم يەكگرتنهوهىيەو پىنگەي هەریمى كوردستان لەسەر ئاستى هەریمى و نىودەۋەتى بەھېزتر دەبىت و لەرىنى نۇسینگەكانى هەریمى

دەستورى خۆيەتى كە دەسەلەتەكانى (سەرۆكايىتى هەریم، پەرلەمان، ئەنجومەنلىقىزىمى دادوھرى) تايىبەت بەخۆي ھەبىت. هەربەپىي دەستورى عيراق، هەریمى كوردستان ماسەي خۆيەتى بەپىي پىنۋىست و رېزەدى دانىشتوانى بەشىۋەيەكى دادپەرەرانە پىشكى لەداھاتەكانى دەسەلەتى فيدرالى بەغداھەبىت، ئەوه بىچگە لمۇدى كەدەبىت رەچاوى ئەوبەكىت كە ئەم هەریمە لەسەرەدەمى حوكىمى رېزىمى دىكتاتورىدا زىيانى گورەلىكەتووە دەبىت بۆماوهىيەكى دىاريکراو بەپېشىكىي دىاريکراو قەربۇ بىرىتەوە.

ھەربەپىي ئەو دەستورە، لەباليۆزخانە و نىيەردە دېلۈمىسىيەكاندا هەریمى كوردستان نۇسینگەي رۆشنبىرى و كۆمەلائىتى و بۇزاندۇھى نازچەبى دەبىت. بەپىي بىرگەيەكى دىكەي دەستور، ھەموو بوارەكانى بەرپەبردنى هەریمى كوردستان لەپۇرى دروستىكىرن و رېكخىستنى ھېزەكانى ئاسايىشى هەریم وەك پۇلىس و ئاسايىش و پاسەوانى هەریم، لەدەسەلەتەكانى حوكىمەتى هەریمى كوردستاندا دەبىت.

ھەر بەپىي ئەم دەستورە، هەریمى كوردستان ماسەي رەواي خۆيەتى كەدەستورىيەكى تايىبەت بۆخۆي دابىت كە دەسەلەت و ئەركو شىۋاזה كانى كاركىرنى تىدا رېنگ بخت بەمەرجىن لەگەل دەستورى عيراقدا ناكۆك نەبىت. ئەوانەي كە ئاماژەمان پىنكردن ئەو راستىيە بەرپۇنى دەرەخمن كەلەدەستورى عيراقدا لەچەندىن شويندا ئاماژە بەھەریمە كوردستان كراوه وەك هەریمەتىكى فيدرالى بەرپەسى دانى پىتىداۋاوه. ئەگەر بەوردى سەيىرى ئەو ماددەو بېگانە دەستورى عيراق بکەيەن دەبىنەن هەریمى كوردستان دامو دەزگا رەسىيەكانى وەك يەك هەریم و يەك دامودەزگاى سەرانسەرى ناسىيە.

كوردستانەوە لە بالویزخانە كانى ولاstanى دەرەوە دەتوانرىت پەيوەندىيە رېشىنىرى و كۆمەللايەتى و ئابورىيەكانى هەرىم لە گەل دنياى دەرەوەدا بەھىز بىرىت.

لە سەر ئاستى ناسخوش ئەم يە كىرىنەوە يە رەنگدانەوە ئىجابى لە سەر گەشەپىدانى ھەموو بوارە كانى سىياسى و ئابورى و كۆمەللايەتى و فەرھەنگى و ئاوهەنكردنەوە دەبىت و دەتوانرىت ھەرىمى كوردستان بىرىتە ھەرىمەتكى نۇونەبى لە عىراقدا.

* كوردستانى نوى زمارە (٣٨٨٠) لە ٢٦١ / ٤٠٠

بەشى سىھەم:

حکومەتى عىراق

دیت. جیگمەئاماژە پیکردنە لە ماوەی چوار سالى داھاتنۇي خولى سەرۆکایىتى كۆماردا وەك لەدەستوردا ھاتووه، كار بە دەستەوازە ئەنجومەنلى سەرۆكایىتى دەكىرىت واتە دەسەلاتە كانى سەرۆكایىتى تەنها لەدەستى خودى سەرۆك كۆماردا نابىت، بەلكو سەرۆك كۆمار دوو جىڭىرىشى دەبىت لەچوارچىيە ئەنجومەنلىكدا كار دەكەن كە بەئەنجومەنلى سەرۆكایىتى ناودەبرىت . ئەنجومەنلى سەرۆكایىتى بەيمك لىست و بەزۈرىنى ۳/۲ ئى دەنگى ئەندامانى پەرلەمان ھەلە بشىرىدىرىت كە دەكتە ۱۸۴ دەنگ. هەلېزاردى ئەنجومەنلى سەرۆكایىتى يەكىكە لە مەسەلاتى پىويسىتى بەتسەوافق ورەزامەندىي فراكسىونە جىا جىا كانى ناو پەرلەمان ھەيم. چۈنكە بەدەستەينانى ۱۸۴ دەنگ كارىكى ئاسان نىيە، سەردوو لىستى ئىستلافى يەكگرتۇرى عيراق و ھاپىئانى كوردستان كېلىمە يەكمەم و دووهەميان بەدەست ھېتىاوه زۇرىنى ۳/۲ ئى دەنگە كاييان بۇ مسۇگەر ناكىرىت ، چۈنكە بەھەردوو كيان ۱۸۱ دەنگىيان ھەيدۈپىويسىتىيان بەدەنگى لىستىكى دىكەم ناوپەرلەمان ھەيم. ئەمەش ئەم دەستە دەخانە رۇو كە تەنها ھاوكارى و تەواشقى نىۋان لىستە براوه كان زامنى پىكەھىناني حکومەتىيە ئىشتمانى بىنکە فراوانە دەتوانىت لەم قۇناغە ناسك و ھەستىيارەدا عيراق بەرھو كەنارى ئارام بىبات.

پاش مەمانە بەخشىنىي پەرلەمان بە ئەنجومەنلى سەرۆكایىتى ، نۆرەي راسپاردى سەرۆكى ئەنجومەنلى وەزيران دىت.

بەپىتى دەستور دەبىت سەرۆك كۆمار لەماوەي ۱۵ رۆزى دواي يەكم دانىشتىنى پەرلەمان پالىيوراوى گۈمرەتلىن فراكسىونى پەرلەمانلى لەرروى ژمارەدە راسپىرىت بۇ پىكەھىناني كايىنە ئەنجومەنلى وەزيران . بەو پىتى دەبىت سەرۆك وەزيرانى راسپىرىدراولەماوەي ۳۰ رۆزدا لەمېشىۋى راسپاردىيە ئەندامانى كايىنە كەم دىيارى بىكەت . ئەگەر سەرۆك وەزيرانى راسپىرىدراو نەيتوانى لەم ماوەيدە

ھەنگاوه كانى پىكەھىناني حکومەتى نويى عيراق

رۆزى ۱۰ ئى سەم مانگە كۆمىسيونى بىلاىي هەلېزاردى ئەنجامى كۆتساپىي و پەسەندىرى اوىي هەلېزاردى پەرلەمانىيە كەمى رۆزى ۱۵/۱۲/۲۰۰۵ را گەياند. ئەمەش دەروازە قۇناغىيەكى ترى پەرسەمى سىياسىي والا، دەكتە ئىدى بەپىتى دەستورى عيراق دەبىت كار بۇ پىكەھىناني دامودەزگا كانى ياسادانان و جىېبەجىنەرەن بىرىت.

لە چوارچىيەدا دەبىت لەبەر رۆشنايىي مادەدە كانى دەستوردا ، سەرۆك كۆمار بە مەرسومىيەكى كۆمارى داواي كۆبۈنەمەدە پەرلەمان بىكەت لەماوەي ۱۵ رۆزدا لەرۆزى پەسەندىرى ئەنجامە كانى هەلېزاردى شەمە دەستور ئەم ماوەيەش بەھىچ شىۋىدەك درېز ناكىرىتەوە.

پاش ئەمەن ئەنلىن ئەندامىي پەرلەمانىدە سەرۆك كۆمار پەرلەمان كۆدەبىتەوە، ئەم كۆبۈنەمە دەبىت كە سەرۆك كۆمار پەرلەمان و جىڭىرى يەكمەم و دووهەمى سەرۆك پەرلەمان بەدەنگىدانى نەيىنى راستەخۇو بەزۈرىنى دەكتە ئەندامانى پەرلەمان هەلېزاردىت .

پاش پىكەھىناني دەستە سەرۆكایىتىي پەرلەمان و لەچوارچىيە پىكەھىناني دامەزراوه رەسمىيە كانى دەلەتدا ، ئەركىكى ترى پەرلەمان هەلېزاردى و مەمانە بەخشىنى دەستە سەرۆكایىتى كۆمار كە لەسەرۆك كۆمارو دوو جىڭىرە كەمى پىكە

پیویستی پیکھینانی حکومه‌تی یه‌کیتی نیشمانی عیراق

ئهودی جیگه سه‌نجه لەدوای دەرکەوتىنى ئەنجامى ھەلبزاردىنى ئەجارەي پەرلەمانى عیراق، زۆر بەگەرمى باسى پیکھینانى حکومه‌تى يە‌کیتى نیشمانى دەكىت. لە چوارچیوھىدا باسى دامەزرازىنى ئەو حکومه‌تە لەسەر ھەرددوو بنەمای ئىستەحقاقي ھەلبزاردن و ئىستەحقاقي نیشمانى دەكىت. زۆر جار ئەو پرسىارەش دەرۋۇزىتىت ئايا ئەو شىوھ حکومه‌تە بايدىخى ئىستەحقاقي ھەلبزاردن كەم ناكاتمۇوه ؟

بىڭومان ئەگدر بەوردى سەيرى دەرئەنجامى ھەلبزاردنه کان بىكەين، دەگەينه ئەو راستىمى كە هەر يەك لەپىكھاتەكانى عیراق لەگۈشىنىڭكاي بەرۋەندى تايىھەتى نەتمەدەيى و ئايىنى و مەزھىبىيەمە مەنمەنەيان بەنويەرانى خۇيان بەخشىوھ.

شىتىكى دېكەش كە جىگەي ھەلۋەستە لەسەركەرنە ئەۋەبە كە پىكھاتەكانى عیراق لە عەرەبى شىعەو عەرەبى سوننەو كوردو توركمان و پىكھاتە بچوکەكانى تر لەرروو ژمارەو قىبارەوە وەك يەك نىن و ئەگەرچى ئامارىتكى رەسى نۇئ لە بارەي ژمارەي پىكھاتەكانەوە لەبەر دەستدا نىيە، بىلام ئەنجامى ھەلبزاردنه کان ئەو راستىيە دەردەخەن، كە شىعە كان لە ھەممۇ پىكھاتەكانى دىكە زۆرتىن، لەدوای ئەوان كوردو پىكھاتەكانى تر دىن.

ئهودى جىگە تىرامانىشە، لەھەردوو ھەلبزاردنه پەرلەمانىيەكەي سالى پارى عيراقدا، دەنگدەران لەروانگەي بەرۋەندى نەتمەدەيى، ئايىنى، مەزھەبى

کايىنەكەي پىك بەھىئى. دەبىت سەرۋەك كۆمار لەماوهى ۱۵ رۆزدا پائىوراوىكى تىر بۆ سەرۋەك وەزيران راسپىئىت.

ئەوەي تىبىينى دەكىت مەسەلەي پىكھینانى دامودەزگا كانى ياسادانان و جىبەجىكەن زنجىرىدەك كارى يەك لەدوای يەك و پىكەمە گرىيەرداوە ھەرىيەكەيان ئەوى تىريان تەواو دەكەن.

زنجىرىدەكەي پىكھینانى ئەو دامەزراوە رەسيانە بەكۆبۇنەوەي پەرلەمان و پىكھینانى دەستەنە سەرۋەكايەتى پەرلەمان دەست پىتە كات و دواتر ھەنگاوهە كانى ھەلبزاردىنى ئەنجومەنلىكى كۆمارو راسپاردنى سەرۋەك وەزيران و مەنمەنە بەخشىن بەسەرۋەك و ئەندامانى ئەنجومەنلىكى وەزيرانى بىدۋادا دىت. ئەوەي جىگە ئاماش كەنەنە لەو پرۆسانەدا پەرلەمان وەك دامەزراوەيەكى ھەلبزىرەداوى خەلک رۆللى مىحودەری دەبىنی و پىكھینانى دامەزراوە كانى جىبەجىكەن لەرىيە مەنمەنە دەنگى ئەندامانىيەمە دەبىت.

فدراموش بکرین. لە روانگەیدوھ دەبىت نويئنھرانى پىكھاتە جىا جىا كان بەشدارى كاريگەر لەدامەزراندى حكومەتى يەكىتى نىشتمانىدا بىكەن. ئەوهش زەمینە ئەوه دەرەخسىتىت كە ھەموو پىكھاتە كانى گەلانى عيراق بەسەركەوتۈوبى لەم قۇناغە دژوارو ناسكە بېپەنەوەو بىگەنە كەنارى ئارام.

كەواتە بۆ ئەم قۇناغە ھەستىيارە عيراق پىيوىستان بەحڪومەتى يەكىتى نىشتمانى بنكە فراوان و رەنگاو رەنگ ھەيدى كە ھەموو لىستە سەرەكىيە براوه كانى ھەلبىزادن لەئامىز بىگىت. تەنجامە رەسمىيە كانى ھەلبىزادن ئەجارتى پەرلەمانى عيراق ئەو راستىيە دەخاتە رووکە ھەردوو لىستى ھاۋپەيانى كوردستان و لىستى ئىشتلافي يەكگىرتوو ناتوانى وەك حكومەتى پېشىرو پىنكەو حكومەتىكى نوى پىك بەھىنن و پىيوىستيان بەبەشدارى لىستىكى تر ھەيدى. ئەم دوولىستە ھەردوو كيان ۱۸۱ كورسيي پەرلەمانيان بەدەست ھېتىاوه. كەچى بۇ مەتمانى بەخشىن بەنخومەنى سەرۋاكايەتى كۆمار كە لەسەر كۆمارو دوو جىيڭىرەكىي پىك دېت و بىدەك لىست لە پەرلەمان ھەلددەبىزىرىدىن پىيوىستيان بە دەنگى ۳/۲ ئەندامانى پەرلەمان ھەيد كە دەكتە ۱۸۴ دەنگ.

ئەوه بىيچگە لەھەنگە دەركەدنى بەشىكى زۇرى بېيارو ياساكانى پەرلەمان پىيوىستيان ۳/۲ دەنگى ئەندامانى پەرلەمان ھەيدى. تەنانەت بېيارى لادانى ھەرىمەك لەئەندامانى ئەنخومەنى سەرۋاكايەتى كۆمار پىيوىستى بەزۇرىنى ۳/۴ دەنگى ئەندامانى پەرلەمان ھەيدى.

لەبىر رۆشنايى ئەو راستىانەدا دەگىينە ئەنخامە كەسروشتى پىكھاتە جىاجىا كانى عيراق پىيوىستى بەحڪومەتىكى ھاۋبەش و بنكە فراوانى نىشتمانى ھەيدى. ئەمەش تەنها حالەتىكى ناوازە تايىدت بەسروشتى كۆمەلگە فەريي عيراقى نىيە. بىلكو لەچەندىن ولاتى پىشكەوتۇو جىهانىشدا كە خاۋەنى ئەزمۇون

پىكھاتە كانيانەوە دەنگىيان بەنويئەرانى خۆيان بەخشىوھ. پىدەچىت ئەو بەرۋەندىييانە كاريگەرلىق بەسەر ھەلبىزادنە كانى داھاتووشەوە ھەبىت. ئەمەش ئەو راستىيە دەخاتە روو كە پىكھاتە كان لەبىر ئەھى لەرۇو ۋەزىر جىاوازن، ئەو جىاوازىيائىش رەنگدانەوە بەسەر ۋەزىر جىاوازنى ئەو پىكھاتەنەوە لەپەرلەمان دەبىت. بەكۆرتى و كرمانجى شىعە كان ھەر زۇرىنە دەبن و پىكھاتە كانى تر بەدواي ئەواندا دېن. ئەمەش ئەو پرسىيارە دەرۈزىتى، ئايا سەنگى ھەر پىكھاتە يەك بەزمارە كورسيي پەرلەمان دەپىوريت. ئايا گەللى كوردستان كە وەك گەللى عەرەب گەللىكى ئەساسىي ئەم ولاتىدە سەنگەكە بەزمارە ئەو كورسيييانە دەپىوريت كە لەھەلبىزادندا بەدەستى دەھىيىن؟ ئەى ئەگەر دەنگەرەنلى ئەم گەل لەبىر ھەر ھۆيىك وەك پىيوىست بەشدارى ھەلبىزادنەن تەكىدو ۋەزىر جىا جىا پىيوىست بەدەست نەھات (كەلەزۇر ولاتى جىهاندا دەنگەرەن بەھۆكارى جىا جىا وەك پىيوىست بەشدارى ھەلبىزادن ناكەن) ئىدى دەبىت لەپەرسەي بەشدارى سىاسىيەدا حسابى ئەوتۇ بۆ ئەوگەلە نەكىيت. ئايا دەكىيت سەنگ و قورسايى گەللىك بەزمارە كورسييە كانى پەرلەمان بېپىوريت كە ئەو ۋەزىر ئەھەلبىزادنە كاندا بەھۆكارى جىا جىا كەم و زىياد دەكتات و دەگۆرىت. ئەمەش خۆى لەخۆيدا پېچەواندو ناكۆكە لەگەل ناوهرۇكى پەيماننامە ئەتىوھىيە كەرگىرتوو كاندا كەزۆر بەرۇونى ئاماژە بەھە دەكتات كە گەلان سەربارى گەورە بچۇوكىييان ھەموو يەكسانىن ئەمەي سەبارەت بەگەللى كوردستان باسم كەد. بۆ پىكھاتە كانى دىكىي عيراقىش دەشىت و دەكىيت بەھەمان پىوھە سەيرى ئەوانىش بىكى.

لەبىر رۆشنايى ئەو راستىانەدا بەتىروانىنى من دەبىت حساب بۆ ھەردوو ئىستەحقاقى ھەلبىزادن و ئىستەحقاقى نىشتمانى بىكىت و نايىت ھىچيان

کاریگریی ئەوتۇی نىيې. ئەم حالتە بەتمواوى بەپىچەوانى لای ئىيمەيدە كە ھەر پىكھاتەيدىك لەھەلپىدى ئەودادىيە زۆرتىرين ئەندامى لەپەرلەمانى عىراق ھېبىت. لەكۆتاپىدا دەگەينە ئەو ئەنچامى كەسروشتى فەرييى و رەنگاۋ رەنگى ئەتمەيدە بەلjiكا بەغۇونە بەھىنەنەوە. لە ولايىكى پىشكەوتۇرى وەك سويسرادا لەسالى ۱۹۵۶ وە بەتموافق پۇستەكانى حکومەت لەئىوان پىكھاتە جىا جىاكاندا دابەش دەكىيت. ھەر پىكھاتەيدە كى ئەو ولاته بەپىسى سەنگ و قورسايى خۆي پۇستى پىددەرىت و پۇستەكان بەرىزىھى ۴ بۆ ئەسلى ئەلمانى و ۲ بۆ ئەسلى فەرنىسى و ۱ بۆ ئەسلى ئىتالى دابەش دەكىيت.

دەستورى بەلjiكاش مافەكانى كەمىنە زۆرىنىدە بەشىۋەيدە كى دادپەرەرانە زامن كەرددو. ئەوەي جىنگى سەرخە لە ولاتى بەلjiكادا پۇستەكانى حکومەت بەشىۋەيدە كى يەكسان لەئىوان كەمىنە فەرنىسى و زۆرىنىدە ھۆلەندىدا دابەش دەكىيت. ئەمە لەكايىكدايە كە ھۆلەندىيە كان زۆرىنىدە ۵٪ دانىشتوانى بەلjiكا پىك دەھىنن.

لەدەستورى ھەندى لەولاتانى ئەورۇپاشدا مافى كەمىنەكان و بەشدارىيان لەناوهندى دارشتنى بىيارى سىاسىيەدا زامنكرادە. تەنانەت نويىندرانى كەمىنەكان لەھەندى ولاتدا مافى ۋىتۇركەنە كەمۇو ئەو بىيارو ياسايانەيان ھەيە كە رەنگدانەوە خراپى بۆ سەر چارەنۇوسى سىاسىيەيان ھەبىت.

ئەوەي جىنگى سەرخە ھاولەلتىيانى ھەرىتىمى فيدرالى سكۆتلەندى سنورى بەریتانيا ئىستا ۷۳ نويىندرىيان لە پەرلەمانى بەریتانيا ھەيە و بەنيازن لەخولى داھاتووى پەرلەمانى بەریتانيادا نويىنەكان يان بۆ ۵۶ نويىنەر كەم بەكەندەوە. ئەمەش بەھۆي ئەوەيدە كەسىرچەم مافەكانىان بەپىسى ياساو دەستور زامن كراوهە هىچ ترسىكىيان لەئائىنەي خۆيان نىيەو زۆرە كەمى ژمارەي ئەندامانى پەرلەمان

و كلىتوريكى دىرىينى دىموکراسىن لەسەر بىنەماي تموافق و ھاوبىشى كارى حوكىمانى ولات دەكەن. لەو چوارچىۋەيدە دەتوانىن ھەرددوو ولاتى سويسرا بەلjiكا بەغۇونە بەھىنەنەوە. لە ولايىكى پىشكەوتۇرى وەك سويسرادا لەسالى ۱۹۵۶ وە بەتموافق پۇستەكانى حکومەت لەئىوان پىكھاتە جىا جىاكاندا دابەش دەكىيت. ھەر پىكھاتەيدە كى ئەو ولاته بەپىسى سەنگ و قورسايى خۆي پۇستى پىددەرىت و پۇستەكان بەرىزىھى ۴ بۆ ئەسلى ئەلمانى و ۲ بۆ ئەسلى فەرنىسى و ۱ بۆ ئەسلى ئىتالى دابەش دەكىيت.

بەشى چوارمە:

عىراق و ياساي نويى ھەلبزاردن

مادده کانی (۲ - ۶) تایبته به مافی ههلبزاردن به پیش مادده (۲)
ههلبزاردن کان لهیگمی دنگدانی گشتی و نهینی و راسته و خو ده کرین.

به پیش مادده (۳)، پیویسته ئەم مەرجانە لەکسی دنگدردا هەبیت.

۱- رەگەز نامەی عیراقی ھەبیت.

۲- ئەھلییەت نەواو بى.

۳- تەمەنی (۱۸) سالى تەواوکردىن لە مانگمی کە ههلبزاردن تىدا ئەنجام دەدريت.

۴- به پیش ریوشون و رینمايە کانی کۆمسيونى بالاى سەربەخوی ههلبزاردن کان نارى بۇ دنگدان تۆمار كرايىت.

به پیش بىرگەی يەکى مادده (۴)، دنگدان لە يەك رۆژدا ئەنجام دەدريت.

به پیش بىرگەی دووی مادده (۴) دەكىت به ھۆزى ھەلەمەرىجى ئەمنىمۇ دەلبزاردن لە بازنىيەكدا يازىاتر دوا بىرىت بىكۈمان ئەم بىرگەيەش بۇ ئەم ناچانىيە کە رەوشى ئەمنى تىايىاندا پىشىۋە، لېبىر ئەم ھۆزى به پیش ئەم بىرگەيە رىيگەي داوه ههلبزاردن لە ناچاندا بۇ كاتىيى تر دا بىرىت.

به پیش مادده (۵) كاتى ئەنجامدانى ههلبزاردن پىش ۶۰ رۆز بەمەرسومىيەتى كۆمارى ديارى دەكىت و لە دەزگا کانى راگەيدانىمۇ بلاودەكىتىمۇ، به پیش ئەم

ياسايدە سەرۆ كايىتى كۆمار مەرسومىيەتى دەركەرد تىايىدا رۆزى ۱۵ ئى كانونى يەكەمى ئەم سالى بەرۆزى ههلبزاردن دانا. مادده کانی (۶ - ۱۵) تایبەتن بە مافی خو پالاوتىن. به پیش مادده (۶)، چەند مەرجىيە پیویستە لە پالىيورا وانى دەلبزاردندا ھەبیت لەوانە:

۱- دەبى پالىيورا دنگدرەبیت.

۲- تەمەنی لە ۳۰ سال كەمتر نەبیت.

عيراق و ياساي نويى ھەلبزاردن

ھەلبزاردن پیشىۋى كۆملەمی نىشتمانى و پەرلەمانى كوردستان و ئەنجومەنی پارىزگا کان لېبىر رۆشنىي ياساى بەریوەبردى دەولەتى عيراق و ياساى ھەلبزاردنى ژمارە (۹۶) ئى سالى ۴ ۲۰۰۴ دەسەلاتى كاتى ھاپىەيانان و فەرمانى ژمارە (۷۱) ئى پۇل بېرىمەر ئەنجام دران. بەلام بۇ ھەلبزاردى پەرلەمانى نوينى عيراق كە رۆزى ۱۵ ئى كانونى يەكەمى ئەمسال ئەنجام دەدريت پاشت بە ياساى نويى ھەلبزاردن دەبەستىت كە لەلايمەن كۆملەمی نىشتمانىيە پەسەند كراوه. به پیویست زانى لەم كاتىدا كە ئاماذه كارى بۇ ھەلبزاردى نوي دەكىت مادەو بىرگە كانى ئەم ياسايدە بە خۇيىمەران ئاشنا بىكم.

ئەم ياسا نوينى ھەلبزاردن كە جىڭگەي ياساى ھەلبزاردى ژمارە (۹۶) ئى دەسەلاتى كاتى ھاپىەيانانى گرتۇتەوە لە (۳۰) مادە پىكھاتۇوه. مادده (۱۱) ئى تایبەتە بە چوارچىيە جىبەجىكەرنى ياساکە بەم پىشىمى ئەم ھەلبزاردنانى لە عيراقدا دەكىتىن، لېبىر رۆشنىي ئەم ياسايدە ئەنجام دەدريت لەوانە (ھەلبزارندە كانى ئەنجومەنی نوينىمەران (پەرلەمان)، ئەنجومەنی نىشتمانى ھەرىيە كان، ئەنجومەنی پارىزگا کان، ئەنجومەنە ناوخۆيىە كان). شەوهى جىڭگەي سەرنجە ئەم ياسا نوينى چوارچىيە ھەلبزارندە كانى فراوانلىرى كەرددووه، بەمۇسى ئەنجومەنە ناوخۆيىە كانىش بىگىتىمۇ لەوانە وەك ئەنجومەنی شارەوانىيە كان.

بەپیتی ماددهی (۱۲)، کورسیه کان بەسەر پالیوراوه کاندا دابەش دەکریت نەد
قەوارە سیاسیه کان.

ھیچ قەوارەیە کی سیاسی ناتوانیت کورسی تەرخانکراو لەپالیوراو بەنەنیتەوە.
بەپیتی ماددهی (۱۴) :

۱- ئەگەر ھەر ئەندامیکى ئەنجومەن بەھەرھۆیەك کورسییە کی لەدەستدا بى
پالیوراوى دواي ئەو بەپیتی ریزبەندى لیستە كە جىگەي دەگرتەمەوە.

۲- ئەگەر کورسیه چۆلە كە ھى ڙىنیك بۇو، مەرج نىبىه ڙىنیكى تر جىنگى
بىگرىتەمەو، تەنھا لەحالەتىكدا نەبىت كە کارىگەرى لەسەر رىتەي نويىنەرايەتى ژنان
ھەبىت.

۳. ئەگەر کورسیه چۆلە كە ھى قەوارەیە کی سیاسى يەك كەسى بۇو، ياخود
قەوارەيەك کورسیيە کانى تەمواو بوبۇو، كەسىتىكى تر لەقەوارەيە کی سیاسى تر
شۇينى دەگرىتەمەو كە لايدىنى كەم ژمارەدى دەنگى بېيار لېىدراروى رەسى بەدەست
ھینابىن بەپیچەوانە ئەوەو کورسیه كە بەچۈلەي دەمیئنیتەمەوە.

مادده کانى (۱۵ - ۲۰) تايىەتن بەبازنە کانى ھەلبىزادن.

بەپیتی ماددهی (۱۵) :

۱. ئەنجومەنی نويىنەران (پەرلەمان) لە ۲۷۵ کورسی پېتىك دىيت، ۲۳۰
کورسیيەن بەسەر بازنه کانى ھەلبىزادندا لەپارىزگا کاندا دابەش دەکریت بەم شىۋىدە
کورسیيە کانى پەرلەمان بۆ پارىزگا کان تەرخانکراوه (بەغدا ۵۹ کورسی، نەينەوا
۱۹، بەسرە ۱۶، سلىمانى ۱۵، ھەولىر ۱۳، زىقار ۱۲، بابل ۱۱، دىالىه ۱۰،
ئەنبار ۹، كەركوك ۹، واسط ۸، صلاح الدین ۸، قادرىيە ۸، نەجەف ۸، دھوك ۷،
ميسان ۷، كەربلا ۶، موسەنا ۵). ۴ کورسیشيان کورسی تەعویزىن.

۳- نابىن ياسای رىشە كىشكەرنى بەعس بىگرىتەمەوە.
۴- نابىن بەشىۋەيە كى نارەوا لەسەر حسابى نىشتىمان و مولىك و مالى گشتى
دەولەمەند بويىت.

۵- نابىن بەتاوانىتكى ئابپەبر حۆكم درايىت و دەبى ناوبانگى باش بىت.

۶- دەبىن ھەلگىرى بىوانامى ئامادەيى يَا ھاۋائىتى بىت.

۷- نابىن لەكتى خۆپاڭاوتىدا ئەندامى ھىزە چەكدارە کان بىت. ئەمەي جىگەي
سەرخە زۇرىسى ئەم مەرجانە ھەمان ئەم مەرجانەيە كە لەياسای پېشىوو
ھەلبىزادندا ھەبۇون.

بەپیتی ماددهی (۷)، دەبىت ناوى پالیوراوان لەلایەن كۆمىسيونى بالاى
سەربەخۆي ھەلبىزادنە كانەوە پەسەند بکريت.

بەپیتی ماددهی (۸)، ھەركەسيك مەرجى خۆپاڭاوتى تىيدابىت، دەتوانىت لەھەر
بازنىيە كى ھەلبىزادندا خۆي بېپالىيەت.

بەپیتی ماددهی (۹)، خۆپاڭاوتى بەپیتى لىستى داخراو دەبىت، ھەروەها
خۆپاڭاوتى تاكىش دەبىت.

بەپیتی ماددهی (۱۰)، پېتىستە ژمارەي پالیوراوان لەلىستىكدا لەسى كەس
كەمتر نەبىت و لەزمارەي کورسیيە تەرخانکراوه کانى بازنىيە كى ھەلبىزادن زىياتى
نەبىت.

بەپیتی ماددهی (۱۱)، پېتىستە بەلای كەمەوە ناوى ڙىنېك لەيە كەم سى ناوى
پالیوراوه کانى لىستىكدا بىت. ھەروەها دەبىت بەلای كەمەوە ناوى دووژن لەيە كەم
شەم ناوى پالیوراوه کانى لىستىكدا بىت، بۇ شىۋىدە تاكۇتايى لىستە كە.

بەپیتی ماددهی (۱۲)، کورسیيە کانى تەرخانکراو بۆ ھەر لىستىك بەپیتى
ریزبەندى ناوە كانىان بەسەر پالیوراوه کاندا دابەش دەكريت.

۳. کورسییه ته‌عویزییه کان به‌سمر ئمو قهوارانسدا دابهش ده‌کریت که نوینه‌ایه‌تیان له بازنه کانی هله‌بژاردندا به‌دست نهیناوه، به‌مهرجیک تیکراي نیشتمانیان به‌دست هینابی.

۴. کورسییه ماوه‌کان به‌سمر قهواره کانی نوینه‌له بازنه کانی هله‌بژاردن دابهش ده‌کریت به‌پیشی زماره‌ی دنگه‌کانیان له‌کۆی دنگه‌کان.

به‌پیتی مادده‌ی (۱۸) قهواره سیاسیه‌کان لیستی پالیوراوان پیشکش ده‌کات بۆ به‌دست هینانی کورسی ته‌عویزی.

به‌پیتی مادده‌ی (۱۹)، عیراقیه‌کانی دره‌وهی و لات لەو مەلېندانه دنگ ددهن که کۆمیسیونی بالاًی سەریخوی هله‌بژاردنکان دیاریسان ده‌کات، دنگه‌کانی له‌سەر ئاستی دولەت حساب ده‌کریت (کورسییه‌کانی ته‌عویزی). به‌پیتی و تەھ فەرید ئاپار و تەبیئتی کۆمیسیونی بالاًی هله‌بژاردنکان نیزامیتک بۆ چۆنیه‌تی دابهشکرنی کورسییه ته‌عویزه‌کان ده‌ردەچیت.

مادده‌کانی ۲۰ - ۲۷ تایبەتن به‌هەلەمەتی بانگه‌شەی هله‌بژاردن: به‌پیتی مادده‌ی (۲۰) و بەحوكمی ئەحکامە‌کانی ئەم یاسایه هەلەمەتی هله‌بژاردن ئازادە، هەر پالیوراویک دەتوانی بانگه‌شە بۆ خۆی بکات لمیزرووی دستپیکردنی ماوهی خۆپاڵوتندوو بەردەوام دەبی تا رۆزی پیش سازدانی هله‌بژاردن.

به‌پیتی مادده‌ی (۲۱)، سازدانی کۆبوندوو کانی هله‌بژاردن لمیسنای وەزارەتەکان و دامودەزگاکانی دولەتدا قەددەغەیه.

به‌پیتی مادده‌ی (۲۲)، رىگە نادری بەبەكارهینانی دروشە رەسمییه‌کانی دولەت لەکۆبوندوو بانگه‌وازز بلازکراوه‌کانی هله‌بژاردن و لەهەممو جۆره‌کانی نوسین و هەممو ویندیک کە لەهەلەمەتی هله‌بژاردندا به‌کاردیت.

۲. هەر پاریزگاییک بەپیتی سنوری ئیداری رەسمی، بازندیه‌کی هله‌بژاردنەو ژماره‌ییک کورسی دەبیت که گونجاو بیت لەگەل ژماره‌ی دنگدەرانی تۆمارکراوی پاریزگاکه بەتۆماری دنگدەران لەهەلەبژاردنی ۳۰ کانونی دووه‌می ۲۰۰۵ (بەپیتی کۆبونی خواردەمەنی).

بەپیتی مادده‌ی (۱۶)، کورسییه تەرخانکراوه‌کانی بازنه کانی هله‌بژاردن لەپیتی سیستمی نوینه‌ایتی ریزه‌بیمه دابهش دەکرین، بەپیتی ئەم ریبوشوینانی خواره‌وە:-

۱. کۆی دنگه راسته کان لە بازنه کەدا دابهش ده‌کریت به‌سمر ژماره‌ی ئەم کورسیانی بۆی تەرخان کراوه بۆ به‌دست هینانی کۆلکەی هله‌بژاردن (القسام الانتخابی).

۲. کۆی ئەم دنگانی کە هەر قهواره‌ییک بەدەستی هیناوه به‌سمر کۆلکەی هله‌بژاردندا دابهش ده‌کریت بۆ دیاری کە دنی ژماره‌ی ئەم کورسیانی کە بۆی تەرخان ده‌کریت.

۳. ئەم کورسیانی دەمیئنیتەو بەریگەی ماوهی بەھیز (الباقي الاقوى) دابهش ده‌کریت.

بەپیتی مادده‌ی (۱۷)، کورسییه ته‌عویزییه کان بەم شیوه‌یە خواره‌وە دابهش ده‌کریت:

۱. کۆی دنگه راسته کان لە عیراقدا به‌سمر ژماره‌ی کورسییه‌کانی ئەنجمەنی نوینه‌راندا دابهش ده‌کریت بۆ به‌دست هینانی تیکراي نیشتمانی (المعدل الوطني).

۲. کۆی ئەم دنگانی کە هەر قهواره‌ییک بەدەستی هیناوه دابهش ده‌کریت بەسەر تیکراي نیشتمانیدا بۆ دیاریکردنی ژماره‌ی ئەم کورسیانی کە بۆی تەرخان ده‌کریت.

و - تهسیل کردن لمسه رئازادی هلبزاردن بکات یا خود کوسب بخاطه بردهم
پرسه هلبزاردن.

ز - دهستکاریکردنی ههر سندوقیک لمسندوقه کانی دنگدان یا خشته کانی هله لبزاردن یا ئمو ئموراقانه که بۇ دنگدان ئاماده کراون یاخود دزینی هریمهک لەو سندوقانه یا خشتانه یا ئموراقه کان یاخود تەلە فکردنیان یاخود هەستان به هەر کاریک بەمەبەستى دهستوره دان لەسەلامەتى و نەھىئى ریۋوشۇينە کانی هەلبزاردن.

۷- هر کمیتیک به لگه‌نامه‌یه کی رسمی ته‌زیربکات به مه‌بستی دانانی ناویک لفظ‌ماری دنگداران.

مادده کانی (۲۸-۳۰) حوكمه کانی کوتایین. به پیش مادده (۲۸) فهرمانی
ژماره (۹۶) ای سالی ۲۰۰۴ ی دهسه لاتی کاتی ها په یهانان که یاسای پیش‌سوی
هه لیزاردنه سو وحه لکراهه تمهوده.

بپی مادده (۲۹) کومسیونی بالای سهر به خوی هله باردنه کانی عیراق
دنه ائم، تینماه و بهر دهی سه سست به حبیه حنک دنه، ئهم ساسابه ده، بکات.

به پیش مداده‌ی (۳۰)، ئەم ياسایە لەمیشروعی دەرچوونیلەو جىبىھەجى دەكىيەت و لەرۋە ئامىدى دەسىدا بىلاۋەدەك تېتەوە.

ئەگدر بەوردى سەپىرى ماددە و بىرگە كانى ياساي كۆن و نويى ھەلبىزاردەن بىكەين و
بەراوردىان بىكەين جەند سەرنجۇ تىسىنە كەمان لادروست دەستت لەوانە:

۱- یاسای هدیه‌داردنی کون کورته و له (۸) بهش پیکه‌هاتووه، بهلام یاسای نوی فواونه له (۳۰) مادده بیکه‌هاتووه.

۲- لهیاسا کونهکدها سیستمی هلبزاردن بهشیوازی نوینهایه‌تی ریژایی لهسدر
ئاست، عراق بـ، بـ، بـ، ئـ، سـ، سـ، عـ، سـ، بـ، بـ، دـ، هـ، لـ، اـ، دـ،

به پیش مداده‌ی (۲۳) نابی فهرمان‌بهرانی حکومه‌ت و دسه‌لاته ناوخوییه کان هدلمه‌تی هدیش از دن لبهرژوهندی هیچ پالیس‌پور او بیک بکمن.

به پیشنهاد مادده ۲۵ نایبی هیچ پالیوراویلک له کاتی هلهستی هه لبرادرنداده دیاری یا به خشیش یا ههر یارمهتیه کی تر پیشکش بکات به مهدهستی کار کردن سه دونگان.

به پیشی مداددهی (۲۶)، ریگه نادری به بلاوکرد نموده، یا هملتواسین، یا دانانی همر
ئیعلانییک یا بلاوکراوهیهک، یا لافیتیهیدک لمو شوینانه نهبتیت که لدایهن
عنه خممه کانه ناه خسرو و شا، هاتسنهه بمه بانگکهشه، همه لشادن دی، یک او و.

ماددهی (۲۷) تایبهتی به توانه کانی هله‌لبزاردن و به پیشنهاد ماددهیه همراه
که سیک ئهم کارانسی خواروه بکات به پیشنهاد یاسا به توانی هله‌لبزاردن له قله‌لهم

دەدرى و سزا دەدرىيەت، كارەكان ئەمانەن:
أ- زياتر لەجارىيەك دەنگ بىرات.

ب - خوی به کهنسی یا خود ناویکی تر نیشان بدادت بهمه بهستی دهنگدان.

ج - خوی لمزیاتر لمبازنه یه کی هله لبزار دندا، يا لمزیاتر له لیستیکدا پیالیویت.

د - له پروردی هم بار دندا له هر مه لب نهندی کی دهنگدان چدک یا خود هم
ثامینیت کی مه ترسیدار لمسه رئاسایش هم لب گزینت.

هـ - بهیز بچیته مهله‌بندی دنگدان بـ تهسیـر کـرـدـنـه سـفـرـ پـرـقـسـمـی هـلـبـزـارـدن
یـاـخـدـوـ بـهـ خـارـیـ رـوـبـهـرـوـوـیـ هـمـرـ لـیـپـرـسـرـاوـیـکـ بـیـتـهـوـهـ.

- ۳- یاسای هەلبژاردنی نوی بەھەمان شیوازی یاسای هەلبژاردنی کۆن ریزەی نوینەرایەتی ژنانی لەپەرلەمان پاراستوو دەبیت بەلای کەمەوە ناوی ژنیک لەیەکەم سى ناوی پالییوراوانی لیستیک دابیت، ھەروەها دەبیت بەلای کەمەوە ناوی دووزن لەیەکەم شەش ناوی پالییوراوانی لیستیکدابیت، بەوشیویە تاکۆتايى لیستەکە.
- ۴- مەرجەھەكانى پالییوراو لەھەردوو یاسای کۆن و نویندا تاڑادەیەک وەک يەکن.
- ۵- لەھەردوو یاساکدا کورسیيەكان بەسەر پالییوراوه براوهەكاندا دابەش دەکریت نەك بەسەر قەوارە سیاسیيەكاندا، قەوارە سیاسیيەكان ناتوانن کورسی لەپالییوراو بسەنتمەوە.
- ۶- لەیاسا نوییەکەدا لەچەند بېگەو مادددا باسى ئەوە کراوه کە فەرمانبەران و دامسوو دەزگاكانى حکومەت بىلايەن بن لەممەسلەكانى هەلبژاردندا، ئەوە لەیاسا کۆنەکدا ھېچ ئاماژەیەکى پىتنەکراوه.

* رۆزنامەی ئالاى ئازادى ژمارە(٦٤١) لە ١٢/١٢/٢٠٠٥

بوو، لیستى پالییوراوانى قەوارە سیاسیيەكان لەسەر ئاستى ھەموو عیراق پیشبرکیيان دەکرد و دنگیان کۆکردهو، بەلام بەپیشى یاسای نوییە هەلبژاردن ئەجەرە عیراق يەك بازنەی هەلبژاردن نابى، بەلكو ھەر پاریزگاکىيە کى عیراق بازنەیەکى سەربەخۆی هەلبژاردن دەبیت واتە عیراق لەجیاتى يەك بازنەی هەلبژاردن دەبیت بە ١٨ بازنەی هەلبژاردن و لیستى پالییوراوانى قەوارە سیاسیيەكان لەسەر ئاستى پاریزگاكان پیشبرکى دەکەن و دنگ کۆدە، كەنھو بۇ بەدەست ھینانى کورسی پەرلەمانى عیراق و لەوچوار چىۋەيدا ھەر پاریزگاکىيەک بەپیشى تۆمارى دەنگەدران هەلبژاردنى ٣٠ کانونى دووهمى ٢٠٠٥ کورسی پەرلەمانى بۇ دىيارىکراوه بۇپیشى لەبازنەكانى هەلبژاردنى ھەر (١٨) پاریزگاکىي عیراقدا (٢٣٠) نوینەر بۇ پەرلەمانى عیراق هەلبژىرىدىرىت کە ژمارەي نوینەرەكانى (٢٧٥) نوینەر.

(٤٥) کورسی پەرلەمانىش کە لەیاساکەدا بەکورسى تەعويزى ناودىر کراوه لەسەرانسىرى عیراقدا هەلبژاردنى بۇ دەکریت و، بۇ ئەوان عیراق بەيمەك بازنەی هەلبژاردن دادەنریت. بەمەبەستى پاراستنى مافى كەمینە نەتەوەيى و ئايىنى و مەزھەبىيەكان بۇ ئەوە دەنگەكانيان لەبازنەي هەلبژاردنى پاریزگاكان لەپیشبرکىيە لیستە بەھېزەكاندا بە ھەدر نەچى و دەنگەكانيان لەسەر ئەساسى يەك بازنەيى هەلبژاردن لەسەر ئاستى عیراق کۆدەکریتەو، بۇئەوە لەپەریگەيەو نوینەرەكانيان بگەيەننە پەرلەمان. ئەوە جىڭگەي سەرخە ئەم ياسا نوییەي هەلبژاردن بەگشتى كارى بەسيستىمە هەلبژاردنى فەربازنە كردووه، بەلام لەگەل ئەوەشدا سىستىمە يەك بازنەي هەلبژاردىيىشى فەراموش نەكەردووه كارى پىتەكت. ئەمەش كاركىرنە بەدوو سىستىمە هەلبژاردن كە ھەردووكيان پىتكەمە تاڻادەيەك دادپەرورىيەك بۇ نوینەرایەتى دەنگەدران دابىن دەكت.

پاشکو

ژمارەی بەشدارپوانی (ھەلبىزاردەن) لە سەرجەم پارێزگاکانی عێراقدا ، بۆ ھەلبىزاردەکانی

پارێزگا	دەنگەکانی	زمارەی دەنگەکانی	زمارەی بەشدارپوانی (ھەلبىزاردەن)	پارێزگا
ناوی شار	دەنگەکانی	دەنگەکانی	دەنگەکانی	ناوی شار
ھەولیئر	٪٢٨,٦٣	٦٢٢٨٨٩	٧٤٣١٢٠	٣٠/١
سلیمانی	٪٢٦,٦٥	٥٧٩٦٨٤	٩١٤٤٤١	٧٤٣٧٢٢
دھۆك	٪١٧,٢٤	٣٧٥١٦٥	٨٢٨٨١٠	٨٣٠٥٧٠
کەركوك	٪١٠,٨٩	٢٣٧٠٠٦	٤٢٩١٢٨	٢٩٣٩٥٥
موسل	٪٤,٥٥	٧٧٢٤٦	٥٧٦٤٤٨	٥٤٣٦٨٨
بغدا	٪٢,٠٩	٤٥٥٢٥	٨١٣٧٥٨	٧٢٨٢٤٣
دياله	٪١,٦٤	٣٥٦٠٧	٤٢٤٠٩٩	٢٠٤١٥٥
سەلاحەدين	٪٠,٩١	١٩٧٢٣	٥٧٤١٢٨	١٣٧٥٣
بابل	٪٠,٠٥	١٠١٥	٣٦٦٤٩٢٢	١٦٦٠٢١
واست	٪٠,٠٤	٧٧٦	٧٩٤١٩٢	٥٠١٣٢١
بەسرە	٪٠,٠٢	٣٨٣	٤٠٩٠٨١	٣٠٢٦٤١
قادسييە	٪٠,٠١	٢٣٩	٤٩٤٩٥٥	٣٤٨٨٨٢
کەربەلا	٪٠,٠١	٢١١	٤٩٨٠١٧	١٤٤٥٩٨
زىقار	٪٠,٠١	١٩١	٤٩٣٨٠٨	٣٦٨٢٣٤
نەجف	٪٠,٠١	١٦١	٤٨٧٨٢٧	٣٢٨٧١٧
ميسان	٪٠,٠١	١١٠	٢٩٥٣٤٦	١٨٩٤٢٩
موسەنتا	٪٠,٠٠	٩٤	٧٧٨٨٥٧	٥٣١٢١
ئەنبار	٪٠,٠٠	٥٩	٤١٧٢٧٣	٢٥٣١٥٦
درەوهەي عێراق	٪٣,٦٥	٧٩٥٠٤	دەرەوهەي ولات و تاييەت	
کۆي ھەمووي	١٠٠,٠٠	٢١٧٥٥٥١	کۆي گشتى	١٣٩٩١٦٢٠
سەرچاوه / دەزگاي ھەلبىزاردەن(ى.ن.ك)	٧٦٨٢٣٢٨			٩٨٥٢٩١

سەرچاوه / دەزگاي ھەلبىزاردەن(ى.ن.ك)

ژمارەی دەنگەکانی لیستی ھاوپە يمانی كورستانی لە باقى پارێزگاکانی عێراق لیستی ژمارە ١٣٠

دەنگەکانی	دەنگەکانی	دەنگەکانی	دەنگەکانی	دەنگەکانی
ھەولیئر	٪٢٨,٦٣	٦٢٢٨٨٩	٣٠/١	پارێزگا
سلیمانی	٪٢٦,٦٥	٥٧٩٦٨٤	٩١٤٤٤١	زمارەی دەنگەکانی
دھۆك	٪١٧,٢٤	٣٧٥١٦٥	٨٢٨٨١٠	زمارەی دەنگەکانی
کەركوك	٪١٠,٨٩	٢٣٧٠٠٦	٤٢٩١٢٨	زمارەی دەنگەکانی
موسل	٪٤,٥٥	٧٧٢٤٦	٥٧٦٤٤٨	زمارەی دەنگەکانی
بغدا	٪٢,٠٩	٤٥٥٢٥	٨١٣٧٥٨	زمارەی دەنگەکانی
دياله	٪١,٦٤	٣٥٦٠٧	٤٢٤٠٩٩	زمارەی دەنگەکانی
سەلاحەدين	٪٠,٩١	١٩٧٢٣	٥٧٤١٢٨	زمارەی دەنگەکانی
بابل	٪٠,٠٥	١٠١٥	٣٦٦٤٩٢٢	زمارەی دەنگەکانی
واست	٪٠,٠٤	٧٧٦	٧٩٤١٩٢	زمارەی دەنگەکانی
بەسرە	٪٠,٠٢	٣٨٣	٤٠٩٠٨١	زمارەی دەنگەکانی
قادسييە	٪٠,٠١	٢٣٩	٤٩٤٩٥٥	زمارەی دەنگەکانی
کەربەلا	٪٠,٠١	٢١١	٤٩٨٠١٧	زمارەی دەنگەکانی
زىقار	٪٠,٠١	١٩١	٤٩٣٨٠٨	زمارەی دەنگەکانی
نەجف	٪٠,٠١	١٦١	٤٨٧٨٢٧	زمارەی دەنگەکانی
ميسان	٪٠,٠١	١١٠	٢٩٥٣٤٦	زمارەی دەنگەکانی
موسەنتا	٪٠,٠٠	٩٤	٧٧٨٨٥٧	زمارەی دەنگەکانی
ئەنبار	٪٠,٠٠	٥٩	٤١٧٢٧٣	زمارەی دەنگەکانی
درەوهەي عێراق	٪٣,٦٥	٧٩٥٠٤	دەرەوهەي ولات و تاييەت	
کۆي ھەمووي	١٠٠,٠٠	٢١٧٥٥٥١	کۆي گشتى	١٣٩٩١٦٢٠

سەرچاوه / دەزگاي ھەلبىزاردەن(ى.ن.ك)

زماره‌ی بهشداری‌وان له	۱۵/۱۲	دهنگی هاویده‌مانی	۱۵/۱۲	زماره‌ی پیوست بُو	کورسی
۸۰۹۰۵۹	۶۹۷۹۹۹	۱۵	۵۳۲۰۱	کورسی	ژماره‌ی
۸۲۸۸۱۰	۷۷۲۹۹۸	۱۳	۶۲۷۹۶	کورسی	کورسی
۴۲۲۳۱۸	۳۷۷۴۳۷	۷	۰۹۷۰۷	کورسی	کورسی
۹۴۲۰۱۴	۱۷۹۱۲۷	۱۹	۴۸۷۰۰	کورسی	کورسی
۰۹۰۴۲۵	۲۱۲۷۰۷	۹	۷۰۰۷۰	کورسی	کورسی
۸۱۳۷۵۸	۶۲۴	۱۶	۰۰۱۷۰	کورسی	کورسی
۰۲۹۷۰۰	۶۴۳۷۰	۱۰	۰۱۹۷۱	کورسی	کورسی
۵۸۰۴۶۲۹	۲۳۶	۹	۶۴۴۰۷	کورسی	کورسی
۲۷۰۲۹۴۱	۲۰۹۶۷۹	۰۹	۴۴۷۷۷	کورسی	کورسی
۰۹۳۸۲۸	۷۰۶	۱۱	۰۲۰۶۶	کورسی	کورسی
۲۰۹۷۷۱	۲۹۵	۶	۰۰۰۸۸۲	کورسی	کورسی
۴۵۶۰۷۳	۱۲۸۱	۸	۲۸۸۳۱	کورسی	کورسی
۰۰۰۵۰۰	۲۶۸۰۵	۸	۶۷۸۱۰	کورسی	کورسی
۳۸۰۸۲۳	۲۰۷	۸	۴۷۴۶۰	کورسی	کورسی
۳۳۸۹۲۰	۲۲۰	۸	۴۸۷۲۳	کورسی	کورسی
۲۰۸۶۶۲	۱۱۰	۵	۴۱۱۰۷	کورسی	کورسی
۰۰۰۸۴۰	۲۹۷	۱۲	۴۸۰۰۱	کورسی	کورسی
۳۲۲۲۰۰	۱۷۱	۷	۴۰۸۲۸	کورسی	کورسی
۴۸۳۲۱۰	۱۷۱۲۶۱				کورسی
۱۲۲۴۰۲۱	۲۶۴۲۱۷۲	۲۲۰			کورسی